

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Д.В. Здебський, К.Ю.Ісмайлов

**ПОЛІГРАФ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В
СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

Монографія

Одеса – 2026

УДК 159.91: 343.98: 351.746

Автори:

Здебський Дмитро Володимирович, старший офіцер-поліграфолог Головного відділу забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України, доктор філософії (право).

Ісмайлов Карен Юрійович, начальник 5-го відділу (інформаційних технологій та програмування в південному регіоні) (м. Одеса) 3-го управління інформаційних технологій та програмування Департаменту кіберполіції Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент.

Рецензенти:

Користін Олександр Євгенійович, професор кафедри фундаментальних юридичних дисциплін ПВНЗ «Буковинський університет», Заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор.

Снігур Людмила Анатоліївна, завідувач кафедри кіберпсихології та реабілітації Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку, доктор психологічних наук, професор.

Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського державного університету (протокол № ____ від ____ 2026 року)

Д.В. Здебський, К.Ю. Ісмайлов

Поліграф у забезпеченні кримінального аналізу в секторі безпеки і оборони України / Д.В. Здебський, К.Ю. Ісмайлов. – Одеса: Видавництво «____», 2026. – ____ с.

ISBN

У монографії науково обґрунтовано зміну парадигми застосування поліграфа як інтегрованого інструмента аналітичної розвідки (Intelligence-led Policing), що виконує подвійну функцію: інформаційно-діагностичну для збору первинних психофізіологічних даних про приховані факти та аналітичну, яка дозволяє верифікувати оперативні гіпотези, візуалізувати неформальні структурні зв'язки та здійснювати проактивне управління ризиками. Запропонований підхід забезпечує зміщення фокусу з пошуку виключно «процесуальної істини» на забезпечення «операційної корисності», де результати тестування інтегруються в аналітичний цикл для суттєвого зниження рівня невизначеності керівника під час прийняття тактичних і стратегічних рішень щодо розподілу ресурсів. Систематизовано інноваційні підходи до верифікації інформації із застосуванням Мультиноміальної емпіричної системи оцінювання (ESS-M) та Баєсівської статистики, що дозволяє замінити суб'єктивні поліграфологічні висновки математично обґрунтованим алгоритмом оцінки ймовірностей. Висвітлено унікальний прикладний досвід застосування поліграфа суб'єктом сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема в частині розслідування викрадень зброї, перевірки персоналу після повернення з полону та забезпеченні оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. Представлено перспективну стратегію цифровізації галузі через інтеграцію результатів досліджень у цифрові системи управління доказами (DEMS), створення відомчих баз даних у форматі Big Data та імплементацію міжнародних стандартів програмного забезпечення поліграфів NCCA ASCII. Видання адресоване науковцям, правоохоронцям, аналітикам та фахівцям, чия професійна діяльність пов'язана з кримінальним аналізом, психофізіологічними дослідженнями та забезпеченням національної безпеки.

УДК 159.91: 343.98: 351.746

ISBN

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ПОЛІГРАФОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ: НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ	
1.1. Поліграф як метод кримінального аналізу	9
1.2. Наукові засади поліграфології	25
1.3. Організація проведення поліграфологічних досліджень в забезпеченні кримінального аналізу	33
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА	
2.1. Функціональні напрями застосування поліграфа	63
2.2. Підходи до застосування поліграфа, на прикладі США	71
2.3. Професійна компетентність і підготовка поліграфолога	106
РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ: ПРОВІДНИЙ ДОСВІД СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ	
3.1. Особливості застосування поліграфа в кримінальному аналізі	113
3.1.1. Оцінка достовірності інформації поліграфологічним методом	113
3.1.2. Бази даних поліграфологічних досліджень	120
3.1.3. Захист суб'єктів поліграфологічних досліджень	137
3.2. Застосування поліграфа в секторі безпеки і оборони України	148
3.3. Перспективи застосування поліграфа в повоєнному відновленні України	180
ПІСЛЯМОВА	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ	212

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- БЕБ – Бюро економічної безпеки
- ДБР – Державне бюро розслідувань
- ДПСУ – Державна прикордонна служба України
- ЗСУ – Збройні сили України
- ІАД – інформаційно-аналітична діяльність
- ІАЗ – інформаційно-аналітичне забезпечення
- ІАР – інформаційно-аналітична робота
- ІАП – інформаційно-аналітичний підрозділ
- ІКС – інформаційно-комунікаційна система
- КРД – контррозвідувальна діяльність
- МВС – Міністерство внутрішніх справ
- МОУ – Міністерство оборони України
- НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
- НГУ – Національна гвардія України
- НПУ – Національна поліція України
- СБУ – Служба безпеки України
- СЗР – Служба зовнішньої розвідки
- ТОТ України – тимчасово окуповані території України
- УДО – Управління державної охорони
- ОРД – оперативно-розшукова діяльність
- АРА – American Polygraph Association (Американська асоціація поліграфологів)
- ATF – Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives (Бюро алкогольних напоїв, тютюну, вогнепальної зброї та вибухових речовин)
- ASTM – American Society for Testing and Materials (Американське товариство з випробувань і матеріалів)
- CAA – Congressional Accountability Act (Закон США «Про підзвітність Конгресу»)

CAPS – Credibility Assessment and Polygraph Services (Електронна база результатів поліграфологічних досліджень СВР)

CBP – U.S. Customs and Border Protection (Служба митного та прикордонного контролю США)

DEA – Drug Enforcement Administration (Управління по боротьбі з наркотиками)

DEMS – Digital Evidence Management System (Система управління цифровими доказами)

DoD – Department of Defense (Міністерство оборони США)

DoDPI – Department of Defense Polygraph Institute (Інститут поліграфа Міністерства оборони США)

DOJ – U.S. Department of Justice (Міністерство юстиції США)

DIA – Defense Intelligence Agency (Агентство оборонної розвідки США)

DHS – Department of Homeland Security (Міністерство внутрішньої безпеки США)

ESS-M – Empirical Scoring System – Multinomial (Емпірична система оцінювання – Мультіноміальна)

EPPA – Employee Polygraph Protection Act (Закон США «Про захист працівників від поліграфа»)

FBI – Federal Bureau of Investigation (Федеральне бюро розслідувань США)

GDPR – General Data Protection Regulation (Загальний регламент ЄС щодо захисту даних)

ILP – Intelligence-Led Policing (правоохоронна діяльність, керована аналітичною розвідкою)

NCCA – National Center for Credibility Assessment (Національний центр оцінки достовірності)

NRC – National Research Council (Національна дослідницька рада США)

NSA – National Security Agency (Агенство національної безпеки США)

OTA – Office of Technology Assessment (Офіс технологічної оцінки)

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку сектору безпеки і оборони України характеризується виникненням безпрецедентних викликів, зумовлених триваючою збройною агресією російських окупаційних військ, що вимагає фундаментальної трансформації методів ведення інформаційно-аналітичної діяльності та прийняття управлінських рішень. В даних умовах критично зростає роль кримінального аналізу як цілісної інтелектуальної системи, спрямованої на своєчасне виявлення, оцінювання та прогнозування криміногенних процесів, гібридних загроз та інших факторів ризику, що безпосередньо впливають на національну безпеку держави. Фундаментальною передумовою ефективності такої діяльності є забезпечення високого рівня достовірності інформації, яка слугує базисом для формування аналітичних продуктів. Саме якість вихідних даних визначає об'єктивність аналітичних висновків, рівень їхньої прогностичної цінності та результативність бойових і оперативно-службових завдань. У зв'язку з даними обставинами особливої актуальності набуває науково обґрунтоване впровадження новітніх засобів оцінки достовірності інформації. За зазначених обставин провідне місце посідає поліграфологічне дослідження, що трансформується з вузькоспеціалізованого технічного засобу реєстрації психофізіологічних реакцій у самостійний та високоефективний метод кримінального аналізу.

Концептуальна ідея монографії полягає у зміні наукової парадигми застосування поліграфа: від його сприйняття як автономної процедури до розуміння як інтегрованого інструмента аналітичної розвідки (Intelligence-led Policing, ILP). Авторами обґрунтовано, що поліграфологічний метод у структурі кримінального аналізу виконує подвійну функцію: інформаційно-діагностичну, яка забезпечує збір первинних психофізіологічних даних про приховані факти, та аналітичну, що дозволяє верифікувати гіпотези, встановлювати неформальні структурні зв'язки та здійснювати проактивне управління ризиками. Такий підхід дозволяє змістити фокус уваги з «процесуальної істини» на «операційну корисність», де результати поліграфа

служать насамперед для зниження рівня невизначеності керівника під час прийняття тактичних і стратегічних рішень щодо розподілу ресурсів.

У роботі доводиться, що інтеграція поліграфа в аналітичний цикл за стандартами НАТО та Європолу дозволяє перетворювати «сирі дані» на якісну аналітичну розвідку, мінімізуючи інформаційні викривлення та підвищуючи «чистоту» вхідних даних для систем Big Data.

Методологічну та емпіричну основу дослідження складає системний синтез положень психофізіології, правознавства та інформаційних технологій, що дозволило розглянути поліграфологію як міждисциплінарну галузь знань. Особливу увагу приділено застосуванню математичного моделювання та Баєсівської статистики при інтерпретації результатів тестування. У монографії вперше на вітчизняному рівні детально проаналізовано переваги Мультиноміальної емпіричної системи оцінювання (ESS-M) порівняно із застарілими експертними моделями. Доведено, що використання алгоритмічного підходу ESS-M дозволяє досягти частки завершених аналітичних висновків.

Емпірична база дослідження ґрунтується на унікальному досвіді застосування поліграфа суб'єктами сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема при розслідуванні викрадень зброї, перевірці персоналу після повернення з полону, ідентифікації ознак колабораціонізму тощо.

Наукова новизна праці визначається розробкою авторської моделі триступеневого підходу до правозастосування поліграфа (федеральний, правоохоронний та комерційний), актуальної до сучасного безпекового середовища України. Автори пропонують стратегічну концепцію інтеграції деперсоніфікованих результатів досліджень у цифрові системи управління доказами (DEMS) та створення відомчих баз даних у форматі Big Data, що відкриває можливості для реалізації моделі проактивної поліцейської діяльності (Predictive Policing). Окремий акцент зроблено на забезпеченні

кібербезпеки та захисту персональних даних суб'єктів дослідження відповідно до міжнародних стандартів GDPR та Директиви (ЄС) 2016/680.

Практичне значення монографії полягає у можливості використання її положень для вдосконалення нормативно-правового регулювання, розробки професійних стандартів та підвищення професійної компетентності поліграфологів як ключового чинника валідності отриманих результатів.

Структурно монографія побудована таким чином, щоб послідовно розкрити шлях від теоретичного обґрунтування поліграфології як методу кримінального аналізу до прикладних алгоритмів його використання у секторі безпеки і оборони України. В першому розділі висвітлюються науково-організаційні засади та еволюція поліграфа в межах інформаційно-аналітичної парадигми. Другий розділ присвячений теоретико-організаційним засадам, аналізу досвіду США та питанням формування професійної компетентності фахівця. Третій розділ акумулює провідний досвід України, особливості створення електронних баз даних та перспективи застосування методу під час повоєнного відновлення України на деокупованих територіях. Автори висловлюють сподівання, що представлене видання стане корисним підґрунтям для подальшого розвитку кримінального аналізу та поліграфології в Україні, сприятиме професіоналізації галузі та підвищенню ефективності захисту національних інтересів держави.

РОЗДІЛ 1

ПОЛІГРАФОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Поліграф як метод кримінального аналізу

В межах сучасної інформаційно-аналітичної парадигми правоохоронної діяльності функції поліграфолога дедалі більше зближуються з завданнями аналітика правоохоронного органу. Це зумовлено як уніфікацією інструментарію, так і спільністю цілей, пов'язаних зі збором, аналізом та інтерпретацією отриманої інформації, релевантної для виявлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень. Як поліграфолог так і аналітик правоохоронного органу, у своїй діяльності застосовують спеціальне технічне обладнання, інтелектуальне програмне забезпечення та системний підхід до аналізу великих інформаційних масивів. Їх мета полягає у встановленні змістовних взаємозв'язків між фактами, подіями, суб'єктами, об'єктами та явищами, що мають значення для функціонування кримінальної юстиції та забезпечення національної безпеки.

В правозастосовній практиці поліграф дедалі частіше використовується як допоміжний інструмент кримінального аналізу в органах, що виконують правоохоронні функції. Цей підхід узгоджується із сучасними концепціями аналітичної розвідки (Intelligence-led Policing, ILP), де обґрунтованість рішень значною мірою залежить від верифікованої, актуальної та релевантної інформації. В даному випадку поліграфологічне дослідження сприяє підвищенню об'єктивності оцінювання інформації та мінімізації ризиків дезінформації або упередженості у сприйнятті фактів. ILP з практичного боку є управлінським інструментом, що допомагає керівникові (або особі, що ухвалює рішення) приймати найбільш ефективне та результативне рішення щодо розподілу ресурсів (людських, у тому числі інтелектуальних, матеріальних тощо) [103, с. 31-32].

Такий підхід дозволяє інтегрувати поліграф безпосередньо в аналітичний цикл, що є основою сучасної правоохоронної діяльності. Як зазначають О.Є. Користін та В.А. Бурангулов, ефективність аналізу критично залежить від етапу оцінювання (Evaluation) зібраних даних. Використання поліграфа на цьому етапі дозволяє верифікувати інформацію ще до її обробки, перетворюючи "сирі дані" на якісну "аналітичну розвідку" (intelligence), що мінімізує інформаційні викривлення в аналітичних продуктах [50]. Поліграф як метод кримінального аналізу має міждисциплінарну природу, базується на інтеграції знань з психології, фізіології, права, системного аналізу, кібернетики тощо. Це дозволяє використовувати його не лише як засіб отримання інформації, а й як спосіб її подальшого аналізу та верифікації в межах аналітичної моделі боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Провівши аналіз законодавства та наукових робіт, присвячених поліграфології та кримінальному аналізу, ми виокремили три основні напрями застосування поліграфа органами державної влади України, а саме:

1. в роботі з персоналом (кадрові перевірки на благонадійність, службові перевірки і розслідування дисциплінарних проступків та адміністративних правопорушень персоналом);
2. в оперативно-розшуковій, розвідувальній та контррозвідувальній діяльності (отримання оперативно-вагомої інформації для забезпечення проведення оперативно-розшукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів);
3. в досудовому розслідуванні та судовому розгляді (судово-психологічна експертиза).

На нашу думку, застосування поліграфа як методу кримінального аналізу є найбільш доцільним саме для ІАЗ оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Такий підхід обумовлено не лише функціональною сумісністю, але й тим, що поліграф не дублює існуючі методи згаданих видів діяльності, а, навпаки, виконує роль допоміжного інструментарію, призначеного для оцінки достовірності інформації, отриманої

як з оперативних джерел, так і для виявлення оперативно-значущих та стратегічно важливих відомостей з відкритих джерел інформації. Інформація, здобута як за допомогою поліграфологічного дослідження, так і з використанням інструментів кримінального аналізу, не розглядається як доказ у судовому процесі, що узгоджується з чинним національним і міжнародним правовим полем. Водночас така інформація має високу управлінську цінність, оскільки враховується ініціаторами досліджень (посадовими особами правоохоронних органів) при ухваленні рішень щодо подальшого розподілу сил та засобів. Це сприяє підвищенню ефективності оперативного планування, здобуття доказової бази та документування протиправної діяльності, необхідної для ІАЗ кримінального провадження в установленому законом порядку. Особливої ваги цьому надає положення міжнародного стандарту ASTM E2035-12 (2017) «Standard Terminology Relating to Forensic Psychophysiology», який містить розмежування між доказовими та недоказовими психофізіологічними дослідженнями. Згідно з положенням даного стандарту, дослідження в межах слідчої діяльності спрямовані на вивчення загальніших питань, ніж ті, що регламентуються вимогами судового доказування, і не покликані відповідати жорстким критеріям допустимості доказів в суді [119]. Це розмежування є принциповим для кримінального аналізу, оскільки фокус уваги зміщується з "процесуальної істини" на "операційну корисність". Результати поліграфа, інтегровані в аналітичний звіт, слугують не для переконання суду, а для зниження рівня невизначеності керівника (менеджера аналітичної розвідки) під час прийняття управлінського рішення щодо проведення обшуку, затримання або впровадження додаткових оперативних заходів, що повністю відповідає логіці управлінського циклу в ІЛР.

Науковим підґрунтям дослідження поліграфа як методу кримінального аналізу стали праці вітчизняних науковців, що спеціалізуються на дослідженні інформаційної безпеки, оцінки достовірності інформації, а також кримінальному аналізу як складової діяльності правоохоронних органів.

В межах нашої спільної наукової концепції ми акцентуємо увагу на фундаментальному значенні оцінювання достовірності інформації як базової складової діяльності суб'єктів кримінального аналізу [44]. Такий підхід дозволяє забезпечити об'єктивність вихідних даних ще до етапу їх безпосередньої обробки. О.Є. Користін акцентує увагу на необхідності адаптації методів кримінального аналізу до умов сучасного інформаційного суспільства, що характеризується високою динамікою інформаційних потоків [99]. Адаптація методів, про яку зазначає О.Є. Користін, передбачає перехід до проактивної моделі аналізу. У цій моделі поліграф стає інструментом виявлення латентних загроз, які неможливо відстежити традиційними методами моніторингу баз даних. Це корелюється з концепцією *Intelligence-led Policing (ILP)*, де аналітик використовує психофізіологічні маркери для звуження кола підозрюваних осіб та концентрації ресурсів на найбільш ризикових напрямках, що підвищує прогностичну спроможність правоохоронного органу» [94].

Сутність і зміст кримінального аналізу як ключового елементу оперативно-розшукової діяльності та процесу ухвалення управлінських рішень [104]. Теоретико-прикладні засади застосування поліграфа в правоохоронній та безпековій діяльності досліджуються в працях О.І. Мотляха, зокрема у підручнику «Поліграфологія», який заклав методологічні основи формування поліграфології як міждисциплінарної наукової галузі [56].

Одним із ключових концептів, на якому ґрунтується можливість використання поліграфа в кримінальному аналізі, є поняття інформації, що становить фундамент будь-якої аналітичної діяльності. У сучасному правознавчому дискурсі інформація визначається не лише як зміст переданих повідомлень, але як матеріал з різноманітних джерел – спостережень, звітів, технічних реєстрацій, чуток та інших інформаційних потоків. Як зазначає О.Є. Користін, інформація може бути достовірною або недостовірною, перевіреною або ні, актуальною або застарілою, а її оцінювання залежить від таких критеріїв, як актуальність, важливість, своєчасність, повнота,

корисність, безперервність, прогностичність і достовірність [49, с. 7-8]. При цьому саме достовірність відіграє визначальну роль у процесі прийняття рішень аналітиками та посадовими особами правоохоронних органів, оскільки вона засвідчує відповідність інформації об'єктивній реальності. Оцінка достовірності включає як логічну, так і емпіричну перевірку джерел та змісту отриманих даних. Враховуючи, що поліграф дозволяє отримати відповіді на запитання в спосіб який інші методи кримінального аналізу не можуть бути використані, його застосування розширює межі традиційного збору інформації в кримінальному аналізі. Поліграфологічні дослідження можуть виступати як інструмент первинної перевірки достовірності, а також як засіб збору додаткових слідів інформації, які існують на рівні уявних когнітивних відображень.

В свою чергу, аналіз (від грец. analysis – розчленування) виступає як метод наукового дослідження, що ґрунтується на розчленуванні складного об'єкта на елементи з метою глибшого пізнання його сутності. В сфері кримінального аналізу це поняття трансформується у цілісну ІАД в межах якої аналітик правоохоронного органу працює з інформаційними моделями реальних подій і явищ, виокремлюючи закономірності, механізми, тенденції та причинно-наслідкові зв'язки [99, с. 19]. На основі цього підходу кримінальний аналіз явизначається як діяльність співробітників правоохоронних органів, що реалізується із застосуванням інтелектуального програмного забезпечення, системного підходу та спеціальних методів збору, інтерпретації та прогнозування даних про злочинну діяльність [104].

Метою такої діяльності є встановлення зв'язків між фактами, подіями, суб'єктами і об'єктами, а також оптимізація управління протидією злочинності як на стратегічному, так і на тактичному рівнях [104, с. 16-17]. Специфіка поліграфа як методу кримінального аналізу полягає в його здатності надавати дані для мережевого аналізу (Link Analysis). У випадках, коли об'єктивні зв'язки між суб'єктами злочинної групи приховані, психофізіологічні реакції на певні стимульні імена чи об'єкти дозволяють

аналітику візуалізувати неформальні структури кримінальних мереж. Це забезпечує глибину аналізу, яка є недоступною для суто статистичних методів, і дозволяє будувати точніші аналітичні схеми у спеціалізованому ПЗ, такому як i2 Analyst's Notebook» [54].

Законодавче визначення, закріплене в Законі України «Про Бюро економічної безпеки України», додатково наголошує на прогностичній функції кримінального аналізу, спрямованого на виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави [71]. Таким чином, інформація в системі кримінального аналізу розглядається не лише як предмет опрацювання, але й як індикатор достовірності знання про протиправну діяльність. Тоді як аналіз виступає універсальним інструментом перетворення неструктурованих або частково достовірних даних у структуровані аналітичні продукти. В даному контексті поліграф, як засіб фіксації психофізіологічних реакцій, є ефективним доповненням до загальної системи кримінального аналізу, оскільки дозволяє встановлювати когнітивні маркери прихованої інформації та виявляти психоемоційну значущість окремих фактів або подій у свідомості суб'єкта.

Концептуальна основа дослідження поліграфа як методу кримінального аналізу, поліграф розглядається нами не лише як технічний засіб фіксації психофізіологічних реакцій, а як інструмент аналітичної розвідки, що дозволяє:

- встановлювати поведінкові та інформаційні взаємозв'язки;
- уточнювати оперативні та аналітичні гіпотези та версії;
- формувати обґрунтоване підґрунтя для подальших слідчих, оперативно-розшукових або управлінських дій.

Застосування поліграфа як методу кримінального аналізу вимагає ретельного теоретичного осмислення, зокрема з огляду на необхідність чіткого визначення ключових понять, які становлять методологічну основу дослідження. Одним із базових термінів у цьому контексті є «інформація», яка виступає не лише предметом дослідження, а й об'єктом аналітичної

діяльності, що здійснюється з метою виявлення, перевірки та оцінювання відомостей, які мають значення для забезпечення як національної так і публічної безпеки. В кримінальному аналізі особливої уваги набуває достовірність інформації – як визначальна характеристика, від якої залежить ефективність аналітичної роботи, прийняття управлінських рішень та забезпечення правоохоронної діяльності. Саме тому в процесі використання поліграфа важливо не лише отримати первинну інформацію, а й встановити ступінь її достовірності.

Як зазначає О.І. Мотлях, поліграфологія є міждисциплінарною наукою, яка синтезує знання з психології, фізіології, технічних наук, юриспруденції та організаційного управління. Вона вивчає теоретико-методологічні, технічні, організаційні та правові засади проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа, з метою встановлення інформаційного стану суб'єкта на основі відображених у психіці слідів подій, пов'язаних із професійною чи іншою діяльністю, або правопорушеннями [54, с. 13]. Наведена дефініція вказує, що поліграфологія виходить за межі суто прикладного інструментарію та набуває статусу самостійної галузі наукового знання, що розробляє власні концепти, категорії, принципи і методики. В межах кримінального аналізу вона виконує роль науково-методичного підґрунтя для застосування поліграфа як засобу збору і верифікації інформації. Важливим аспектом є багатовекторність застосування поліграфологічного методу: кадровий скринінг, внутрішні перевірки, службові розслідування, досудове розслідування кримінальних правопорушень [56, с. 170]. Кожен із зазначених напрямів має власну методичну специфіку, однак усі вони орієнтовані на виявлення релевантної інформації в суб'єкта дослідження, що відповідає загальній логіці кримінального аналізу – встановлення зв'язків між даними, формування аналітичних моделей та прогнозування поведінки.

Згідно з нормативним визначенням, закріпленим в Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах

України, поліграф – це сертифікований комп’ютерний прилад, що за спеціальною методикою реєструє зміни психофізіологічного реагування людини у відповідь на психологічні стимули, із застосуванням щонайменше п’яти каналів, включаючи канал виявлення протидії [38]. Отже, поліграф є не просто технічним засобом, а ключовим інструментом реалізації поліграфологічного методу, який забезпечує отримання інформації у стандартизований, науково обґрунтований спосіб. Таким чином, в межах кримінального аналізу поліграфологію доцільно розглядати як науково-методичну дисципліну, яка забезпечує:

- теоретичне та процедурне обґрунтування використання поліграфа;
- розробку та стандартизацію методик виявлення прихованої інформації;
- створення доказово-орієнтованої бази для інтерпретації отриманих результатів;
- інтеграцію даних у загальні аналітичні моделі кримінального аналізу.

Поліграф як інструмент є компонентом технологічної реалізації методу в межах кримінального аналізу, спрямованого на виявлення поведінкових закономірностей, прихованих когнітивних реакцій та реконструкцію подій на основі психофізіологічної інформації.

В контексті формування методологічної бази дослідження важливим є осмислення природи поліграфа не лише як технічного засобу фіксації психофізіологічних реакцій, а як самостійного методу, який інтегрується в систему кримінального аналізу.

Категорія «метод» (від грец. «methodos» – шлях, спосіб дослідження) в науковому розумінні розглядається як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя, а також як система прийомів, що застосовується у відповідній галузі діяльності [95, с. 367]. Метод – це не просто сукупність технічних або логічних операцій, а цілісна система принципів, вимог і норм,

які організовують пізнавальну чи практичну діяльність суб'єкта. Він дисциплінує пошук істини, регулює дослідницький процес, сприяє економії ресурсів і оптимізації досягнення поставленої мети [105, с. 184]. В сфері кримінального аналізу метод трактується як систематизована процедура збору, обробки, інтерпретації та використання релевантної інформації про злочинну діяльність для прогнозування тенденцій, встановлення зв'язків між подіями, суб'єктами, обставинами та іншими аналітичними категоріями. Відповідно до «Словника керівника підрозділу кримінального аналізу» метод аналізу – це загальна система кроків для вирішення проблеми, яка застосовується у різних галузях дослідження (зокрема метод прогнозування, метод візуалізації, метод оцінювання тощо) [44, с. 61].

З врахуванням міждисциплінарної природи поліграфології, доцільно розглядати поліграф як окремий метод кримінального аналізу, що поєднує методологічні підходи та прикладні інструменти діагностики. Відповідно до сучасних наукових уявлень *«поліграфологічний метод» - це спосіб проведення поліграфологічного дослідження, заснований на науково-практичній діяльності, який включає групу методик, об'єднаних системою основних принципів, вимог та правил, та які направлені або на встановлення ознак «обману/правдивості» суб'єкта дослідження, або на встановлення ознак впізнання суб'єктом дослідження представлених тестових стимулів, які стосуються досліджуваної події* [61, с. 7]. В даному контексті поліграф, як метод кримінального аналізу, доцільно визначити як: спеціалізований аналітико-психофізіологічний засіб пізнання, що поєднує комплекс стандартизованих методик, технічних інструментів та процедур, спрямованих на ідентифікацію інформативних реакцій досліджуваного суб'єкта щодо кримінально значущої інформації, з метою виявлення поведінкових закономірностей, оцінювання достовірності повідомлених даних, встановлення ознак причетності до події, а також формування аналітичних гіпотез для потреб оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та запобігання злочинності. Поняття «поліграфологічна

методика» – це конкретизований алгоритмом дій, під час поліграфологічного дослідження, що включає передтестову бесіду, формат, вимоги до тестування, правила оцінювання результатів і прийняття рішення, післятестову бесіду [61, с. 8]. Відповідно, форматом тесту є встановлена послідовність та правила пред'явлення тестових стимулів (запитань) на етапі реєстрації (запису) фізіологічних показників [61, с. 9]. В свою чергу серія (серія тестів) – це необхідна кількість чартів (тестів) для певного формату, в яких застосовують єдиний перелік запитань [61, с. 9]. Чартом (тестом) в поліграфології вважають один графічний запис фізіологічних показників досліджуваної особи, зареєстрований під час пред'явлення переліку запитань (тестових стимулів) [61, с. 9]. Поліграмою є завершений запис фізіологічних показників досліджуваної особи, який повинен містити всі необхідні анотації та позначки [61, с. 10].

З огляду на те, що сучасний кримінальний аналіз орієнтований не лише на механічну обробку даних, а й на оцінку поведінкових індикаторів та прогнозування ризиків, поліграф забезпечує унікальну можливість інтеграції поведінкової інформації до системи аналітичного супроводу розслідування, поліграфологічний метод в межах кримінального аналізу виконує подвійну функцію:

- інформаційно-діагностичну – забезпечує збір первинної психофізіологічної інформації, що стосується обставин кримінальної події;
- аналітичну – дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формулювати версії, обґрунтовувати ризики та підтримувати управлінські рішення в межах кримінальної політики.

Поліграфологія як міждисциплінарна галузь знань інтегрує в практичну складову:

- психофізіологічну діагностику;
- регламентовану процедуру правового забезпечення дослідження;
- аналітичну обробку результатів;
- експертне тлумачення отриманої інформації.

В даному дослідженні поліграф розглядається не лише як технічний пристрій, а як комплексна система, що включає:

- технічний модуль (прилад із сенсорами, комп'ютер та спеціалізоване програмне забезпечення);
- психофізіологічну методику (алгоритми тестування та побудови запитань);
- моделі аналізу та інтерпретації результатів;
- нормативно-правову базу, яка регламентує етичні та правові аспекти застосування поліграфа.

Таким чином, поліграф концептуалізується як метод кримінального аналізу, що забезпечує цілеспрямовану реєстрацію, систематизацію та вивчення психофізіологічних реакцій особи під час спеціального опитування з метою оцінки достовірності повідомлюваної інформації. Змістовно він поєднує якісні (ситуативний аналіз, логічна структура відповідей) та кількісні (параметри фізіологічних реакцій) елементи, що дозволяє розглядати його як ефективний інструмент верифікації даних, здобутих в межах оперативно-розшукової, розвідувальної, контррозвідувальної, кадрової чи службової діяльності.

В кримінальному аналізі поліграф виконує щонайменше дві ключові функції:

1. оцінка достовірності інформації, отриманої в результаті комунікації з особами, що мають процесуальну або оперативну значущість;
2. формування первинного масиву даних для подальшої комп'ютерної обробки з метою виявлення закономірностей, тенденцій та факторів ризику протиправної діяльності.

Отже, поліграф, як технічний засіб з програмним забезпеченням до нього, психофізіологічні методики проведення опитування та оцінки досліджень, слугують для встановлення достовірності інформації. Тобто поліграфолог фактично здійснює оцінку достовірності інформації використовуючи сам комп'ютерний поліграф, його програмне забезпечення,

методики опитування, оцінку та аналіз отриманих даних. Саме це, на нашу думку, і визначають поліграф, в широкому сенсі цього слова, як один з методів оцінки достовірності інформації в кримінальному аналізі.

Поліграфологічне дослідження, проведене в межах оперативно-розшукової, розвідувальної та/чи контррозвідувальної діяльності, є цілком релевантним до цілей кримінального аналізу, зокрема в функції оцінки достовірності повідомлюваної інформації, аналізу ризиків і перевірки гіпотез, пов'язаних з імовірною протиправною діяльністю. Поліграф, як метод кримінального аналізу, має значний потенціал в сфері управління інформаційними потоками у площині правоохоронної діяльності та сприяє розширенню можливостей з орієнтування у високодинамічному середовищі ризиків та загроз, що є визначальним у протидії кримінальним правопорушенням.

Поліграф, як метод кримінального аналізу, інтегрується в систему правоохоронної діяльності у двох взаємодоповнювальних напрямках:

- на первинному (оперативному) рівні, поліграф використовується з метою оцінки достовірності повідомлюваної інформації, а також для виявлення додаткових фактів, які можуть мати оперативну вагу. Це особливо актуально у випадках, коли перевірці підлягають особи, ймовірно причетні до протиправної діяльності, зловживань службовим становищем або інших порушень, що не завжди можуть бути підтверджені традиційними слідчими методами;

- на вторинному (аналітичному) рівні, результати поліграфологічних досліджень, накопичені у відомчих базах даних, можуть слугувати додатковим джерелом орієнтуючої інформації для аналітиків правоохоронних органів. Така інформація використовується для встановлення тенденцій, визначення повторюваних поведінкових патернів, виявлення прихованих структурних зв'язків між різними суб'єктами та обставинами правопорушень.

Окрім цього, поліграфолог може використовувати наявні результати перевірок для ретроспективного аналізу поведінки осіб, які вже проходили тестування, та планування подальших заходів превентивного або контрольного характеру. Таким чином, поліграф як технічний засіб та метод дослідження набуває статусу інтегрованого інструменту кримінального аналізу, здатного посилювати як оперативно-розшукову, так і аналітичну компоненту правоохоронної діяльності. Його застосування дозволяє зменшити рівень інформаційної невизначеності, підвищити ефективність реагування на загрози як кримінального так і розвідувально-підривного характеру, а також сприяти формуванню обґрунтованих тактичних і стратегічних управлінських рішень в сфері забезпечення національної безпеки та правопорядку. Перспективним напрямом є використання результатів поліграфологічних досліджень для формування стратегічних аналітичних продуктів. Накопичення деперсоніфікованих даних про типові способи протидії або корупційні ризики дозволяє аналітичним підрозділам створювати "профілі загроз" для конкретних галузей (наприклад, економічної безпеки), що трансформує поліграф із тактичного засобу перевірки особи на стратегічний інструмент ідентифікації системних вразливостей держави.

З викладених дефініцій сформоване наше авторське визначення поліграфа, як одного з методів оцінки достовірності інформації, в кримінальному аналізі. ***Поліграфологічний метод в кримінальному аналізі – це метод оцінки достовірності інформації, що повідомляється суб'єктами опитування (особи, які надали згоду на опитування з метою перевірки достовірності їх тверджень), із комплексним застосуванням комп'ютерного поліграфа, спеціального програмного забезпечення та валідних методик поліграфологічних досліджень на одному з етапів кримінального аналізу.*** Поліграфологічний метод слугує забезпеченню проведення кримінального аналізу в оперативно-розшуковій, розвідувальній та контррозвідувальній діяльності, а також може засовуватись під час службових перевірок і розслідувань, пов'язаних з можливою участю

досліджуваних осіб в протиправній діяльності. Матеріали опитування із застосуванням поліграфа мають слугувати формуванню відомчих баз даних результатів поліграфологічних досліджень, що в свою чергу надасть додатковий інструментарій аналітику правоохоронного органу. Становлення поліграфа як засобу отримання та перевірки інформації свідчить про еволюцію його призначення – від інструменту психофізіологічної діагностики до важливого методу кримінального аналізу, який виконує як інформаційно-оцінювальну, так і прогностичну функцію.

В сучасних умовах, особливо при зростанні загроз інформаційній та національній безпеці, поліграф дедалі частіше інтегрується в структури аналітичної діяльності правоохоронних органів як засіб ідентифікації ризиків, виявлення прихованої інформації та уточнення поведінкових характеристик суб'єктів аналізу. В даному контексті поліграф розглядається не лише як технічний пристрій, що реєструє психофізіологічні реакції, а як системний метод, який поєднує в собі елементи психофізіологічного тестування, кримінальної аналітики та адміністративно-аналітичної обробки даних. Його місце в структурі кримінального аналізу є міждисциплінарним і комплексним, оскільки результати поліграфологічного дослідження можуть бути інтегровані в процес прийняття управлінських рішень, зокрема в сфері кадрової безпеки, антикорупційного контролю, службових розслідувань, прогнозування ризиків та виявлення загроз власної безпеки. Перспектива застосування поліграфа як методу оцінки достовірності інформації в кримінальному аналізі найбільш ефективно може бути використана в підрозділах внутрішньої безпеки військових та правоохоронних формувань, підрозділах, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, захист економіки держави та в антикорупційних органах. Це пов'язано передусім зі сталістю персоналу об'єктів оперативного обслуговування, що робить актуальною раніше отриману інформацію для формування її в бази даних з метою врахування при прийнятті управлінських рішень [21, с. 200].

Поліграф в системі кримінального аналізу становить актуальний напрям розвитку аналітичної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану. Застосування поліграфа нами розглядається не як самодостатній інструмент отримання доказової інформації, а як допоміжний метод кримінального аналізу, який дозволяє виявляти додаткові індикатори, що характеризують достовірність або хибність повідомлених відомостей. Такі індикатори набувають особливого значення під час формування та перевірки аналітичних гіпотез, здійснення відбору й перевірки джерел інформації, визначення рівня ризиків, прогнозування поведінки осіб, що становлять оперативний або тактичний інтерес. Одним із загальних правил під час прогнозування злочинності є те, що складання прогнозу злочинності всього на один місяць потребує даних принаймні за три роки [101, с. 158], що може бути враховано поліграфологом або ініціатором при плануванні запитань на дослідження. В свою чергу моделю правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive Policing), є проактивна поліцейська діяльність, яка використовує алгоритми прогнозування, засновані на поєднанні різних типів даних, щоб передбачити, де і коли може статися злочин, і визначити закономірності серед минулих кримінальних інцидентів [102, с. 144]. До таких типів даних можна віднести і результати поліграфологічних досліджень.

Інтеграція поліграфологічних методик потребує синхронізації із загальними процедурами кримінального аналізу, включаючи ініціювання досліджень, визначення завдань, розподіл відповідальності між учасниками процесу, забезпечення належного документування та захисту отриманих результатів, а також дотримання режиму доступу до інформації з обмеженим доступом. У контексті оперативного аналізу (Operational Analysis) поліграфологічні методики виступають фільтром, що запобігає засміченню аналітичних масивів недостовірними даними. Використання поліграфа дозволяє реалізувати один із ключових етапів обробки інформації – оцінку достовірності даних за шкалою «4x4» або «6x6» (стандартів НАТО та

Європолу), де висновок поліграфолога стає вагомим аргументом для присвоєння джерелу найвищого ступеня надійності.

Слід зазначити, що важливою складовою поліграфологічного дослідження є психологічна підготовка досліджуваної особи до відповідей на запитання, що перевіряються. Даний ефект забезпечується правильним проведенням передтестової та міжтестової бесід [28, с. 45].

Ефективність інтеграції поліграфологічних методик в кримінальний аналіз визначається комплексом адміністративно-правових, методичних та технічних чинників. До адміністративно-правових передумов належить наявність нормативних актів, які регламентують проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа, порядок калібрування та технічної перевірки обладнання, освіти та вимог до спеціаліста поліграфа (поліграфолога), а також внутрішньовідомчі стандарти контролю якості роботи фахівців. Особливого значення набуває впровадження міжнародних стандартів практики, що напрацьовані у США, зокрема стандартів ASTM International, методичних підходів АРА та Національного центру оцінки достовірності (NCCA). Їх застосування забезпечує уніфікацію процедур тестування, стандартизацію аналітичних підходів та підвищення надійності отриманих результатів у забезпеченні проведення кримінального аналізу. Така імплементація не лише сприяє професіоналізації поліграфологів, але й інтегрує українську практику у глобальний простір безпекових технологій, що критично важливо в умовах міжнародної співпраці та обміну даними у сфері протидії злочинності.

Міжнародні стандарти практики поліграфологічних досліджень – це комплекс нормативних вимог, методологічних підходів, технічних і етичних принципів, які застосовуються у сучасних державах для регламентації проведення поліграфологічних досліджень. Вони включають стандарти підготовки фахівців, використання валідних методів та методик поліграфологічного дослідження, організацію процедур опитування та аналізу психофізіологічних реакцій, оцінку достовірності отриманої інформації, а

також умови технічного забезпечення і дотримання прав людини. Ці стандарти покликані забезпечити об'єктивність, надійність, законність поліграфологічних досліджень і слугують основою для акредитації навчальних програм та професійної діяльності поліграфологів у різних державах. Міжнародні стандарти практики поліграфологічних досліджень формуються низкою авторитетних організацій, серед яких ключову роль відіграє Американська асоціація поліграфологів (АРА), що здійснює акредитацію навчальних програм і шкіл поліграфологів як в США так і за кордоном, забезпечуючи єдині вимоги до навчальних планів, етичних норм та професійної кваліфікації. Особливе місце займає Національний центр оцінки достовірності (NCCA), який є основною установою з підготовки поліграфологів для федеральних структур США та партнерських держав, забезпечуючи високі стандарти підготовки фахівців у сфері безпеки. Додатково важливими є стандарти ASTM International, які є міжнародно визнаними нормативними документами, що регламентують мінімальні вимоги до методології, технічного забезпечення, контролю якості та етичних аспектів застосування поліграфа. Аналіз актуального переліку акредитованих програм АРА (станом на 7 серпня 2025 року) свідчить про існування 31 діючої акредитованої школи поліграфологів, з яких 12 знаходяться у США (включаючи NCCA та низку державних і приватних програм), а 19 – в зарубіжних країнах, зокрема у Великій Британії, Сінгапурі, Південній Кореї, Перу, Мексиці, Ізраїлі, Гондурасі, Гватемалі, Єгипті, Еквадорі, Домініканській Республіці, Колумбії, Канаді та інших [110]. Така географія свідчить про глобальний характер системи підготовки поліграфологів за стандартами АРА та її значний вплив на уніфікацію професійної практики у сфері поліграфологічних досліджень.

1.2. Наукові засади поліграфології

Першим системним дослідженням наукового обґрунтування поліграфа став Технічний меморандум Управління з оцінки технологій (ОТА) 1983

року, підготовлений у відповідь на запит Конгресу США щодо планованих змін політики та розширення застосування поліграфа для перевірки персоналу й розслідування витоків секретної інформації [172]. Основні висновки показали, що, попри зростання використання поліграфа у федеральних відомствах, наукове обґрунтування його валідності залишалося обмеженим: результати залежали від контексту перевірки, методики, кваліфікації поліграфолога та особливостей досліджуваних. У кримінальних розслідуваннях поліграф міг виявляти неправдиву інформацію точніше за випадковість, але рівень достовірності залишався нестабільним; у кадровому скринінгу науково підтвердженої валідності не було, існувала загроза хибнопозитивних результатів і впливу контрзаходів. Додатковим обмеженням була відсутність цілісної моделі психофізіологічних механізмів обману, що ускладнювало формування надійної доказової бази. Водночас ОТА підкреслило роль Інституту поліграфа Міністерства оборони (DoDPI, нині NCCA) у стандартизації, методичній уніфікації та підготовці кваліфікованих поліграфологів, що створило організаційне підґрунтя для інституціоналізації галузі.

У 2003 році Національна дослідницька рада США (NRC) оприлюднила дослідження 2002 року «Поліграф та детектор брехні» (The Polygraph and Lie Detection), що стало найповнішою, на той час, оцінкою ефективності та обмежень поліграфа. Звіт підготовлено на запит Міністерства енергетики США для оцінки валідності й надійності перевірок, особливо кадрового та підприємничого скринінгу, актуалізованих подіями 11 вересня 2001 року. Комітет протягом 19 місяців проводив дослідження використовуючи ресурси поліграфологічних лабораторій федеральних відомств (DOE, NSA, FBI, CIA), опрацював численні публікації та залучив прихильників і критиків методики. NRC прийшла до висновку, що наукові докази є обмеженими та неоднорідними: з 57 досліджень більшість стосувалася конкретних інцидентів, тоді як скринінгові дослідження були поодинокими та методологічно слабкими. Поліграф здатен виявляти неправду точніше за випадковість у

розслідуваннях конкретних подій, проте для масштабних скринінгів його валідність суттєво нижча і не забезпечує надійного виявлення загроз у популяціях із низьким рівнем ризику. Виявлено також відсутність цілісної наукової теорії психофізіологічних механізмів брехні та можливість використання контрзаходів. NRC наголосила на неприйнятному балансі між хибнопозитивними та хибнонегативними результатами в безпекових програмах, запропонувала застосування Баєсовського підходу для інтеграції попередньої інформації та ймовірнісних моделей у аналізі даних, що підвищує точність інтерпретації та оцінки ризиків. Разом з тим, поліграф визнається цінним як превентивний і психологічний засіб стримування правопорушень, стимулювання зізнань та формування довіри до державних інституцій. Звіт NRC 2003 року окреслив межі реальних можливостей поліграфа у розслідуваннях конкретних подій та його обмежену ефективність у масових кадрових програмах, впливаючи на політику безпеки США та міжнародні дискусії щодо легітимності застосування методики [151].

Метааналітичне дослідження APA (Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques) 2011 року стало першим системним узагальненням наявної доказової бази у сфері поліграфології. Метааналіз інтегрував дані 38 досліджень, що охоплювали 32 вибірки та понад 11700 результатів поліграфологічних досліджень, виконаних як у польових, так і в лабораторних (аналогових) умовах. Дослідження проводилося у 2010 – 2011 рр. на замовлення Ради директорів APA з метою визначення валідності широкозастосовуваних методик в умовах запровадження нових стандартів практики, які набули чинності з 1 січня 2012 р. Згідно з цими стандартами, прийнятними для використання:

- у доказових діагностичних дослідженнях визнавалися лише ті методики, що забезпечували середній рівень критеріальної точності не нижче 90% при частоті невизначених результатів не вище 20%;

- в парних діагностичних дослідженнях цей показник мав становити не менше 86%, а для розслідувальних досліджень не нижче 80% при аналогічному обмеженні;
- для скринінгових досліджень допускалися лише методики, які у сукупності демонстрували точність на рівні не нижче 80% при частоті невизначених результатів до 20% [136].

Отримані результати засвідчили, що сукупна точність валідних методик становила близько 86,9% при середній частоті невизначених результатів 12,8%, що значно перевищує випадковий рівень точності й підтверджує можливість застосування поліграфа у сфері правоохоронної діяльності, судових процесів та національної безпеки. Виявлено, що відмінності між польовими та лабораторними дослідженнями є статистично незначними, що узгоджувалось з висновками NRC, яка підкреслювала взаємодоповнюваність цих підходів. Особлива увага приділялася проблемі систематичних похибок, зокрема переоцінці точності через залежність від зізнань як підтверджувальних даних та конфліктам інтересів, коли розробники поліграфологічних приладів одночасно виступали дослідниками. Попри ці обмеження, АРА дійшла висновку, що сучасні валідні методики за умов дотримання протоколів здатні забезпечувати надійний рівень точності й є доказово обґрунтованими. Таким чином, результати метааналізу не лише закріпили перехід поліграфології до практики, що базується на емпірично підтверджених стандартах, але й визначили нові орієнтири для подальших наукових досліджень і професійної діяльності, інтегруючи поліграфологію в доказову науку [136].

Вимога застосування перевірених методів поліграфологічних досліджень не є новою ідеєю. Подібні підходи вже давно впроваджені у медицині та психології, які прийшли до цього висновку після тривалого періоду практичного використання методів без належної наукової перевірки. Досвід цих галузей переконливо демонструє, що відсутність вимог щодо

валідності призводить до суттєвих ризиків, включно зі зловживаннями, некомпетентністю та проявами псевдонауки.

Поліграф не здійснює безпосереднього вимірювання правдивості або обману. Його функціональне призначення полягає у реєстрації та аналізі комплексу психофізіологічних реакцій, які виникають у відповідь на пред'явлення тестових стимулів. Отримані дані використовуються для формування висновку щодо ймовірної наявності або відсутності в обстежуваної особи приховуваної інформації. Тому результати поліграфологічного дослідження розглядаються як непрямий індикатор обману, а їх наукова обґрунтованість оцінюється через категорії валідності, точності та надійності [145, с. 186-188].

Узагальнюючи результати провідних досліджень поліграфології у США, можна констатувати, що поліграф пройшов шлях від методики з обмеженим науковим обґрунтуванням до інструменту, валідність якого підтверджена метааналітичними дослідженнями й стандартизована професійними протоколами. Попри наявність методологічних обмежень, сучасні поліграфічні методики демонструють достатню точність для застосування у правоохоронній, судовій та безпековій практиці, а також визнаються корисними для превентивного та терапевтичного контролю.

Використання валідних, науково перевірених методик поліграфологічних досліджень є ключовою умовою забезпечення якості, надійності та професійної етики в поліграфології. Валідація поліграфологічних методик виконує низку важливих функцій – від захисту суспільства до підвищення професійного статусу поліграфології як спеціалізованої дисципліни. Наукове підтвердження ефективності застосовуваних методів не лише зміцнює довіру до результатів досліджень, а й сприяє розвитку професії на міжнародному рівні [136, с. 194].

В сучасній поліграфології, відповідно до класифікації, запропонованої Дослідницькою радою Національної академії наук США, застосовуються три основні групи методик поліграфологічних досліджень, а саме:

Методика релевантних / нерелевантних запитань. Є найстарішою методикою, що ґрунтується на порівнянні фізіологічних реакцій досліджуваної особи на запитання, безпосередньо пов'язані з подією, що розслідується (релевантні), та запитання, які не стосуються справи і не містять можливості обману (нерелевантні). Наприклад, релевантне запитання може бути сформульоване як: «Ви присвоїли кошти банку?», тоді як нерелевантне – «Сьогодні середа?» або «зараз 2026 рік?». Якщо фізіологічна реакція на релевантні запитання сильніша, ніж на нерелевантні, це інтерпретується як ознака обману. Дана методика не увійшла в зазначене вище метааналітичне дослідження АРА, що відповідно не робить її валідною;

Методики з порівняльними (застаріла назва – контрольними) запитаннями, що ґрунтуються на порівнянні реакцій на релевантні запитання з реакціями на інші запитання, спеціально сформульовані так, щоб викликати фізіологічні відповіді навіть у правдивих досліджуваних. Одним із поширених варіантів є так звані питання про ймовірну брехню, наприклад: «Ви коли-небудь привласнювали речі з місця роботи?» або «Ви коли-небудь порушували правила дорожнього руху?». Припускається, що у правдивих досліджуваних рівень занепокоєння, викликаний такими порівняльними запитаннями, буде вищим, ніж при відповіді на релевантні запитання, тоді як у досліджуваних, які обманюють, навпаки, релевантні запитання спричинять більш виражену фізіологічну реакцію. Другий різновид порівняльних запитань – спрямованої (керованої) брехні, де поліграфолог надає інструкції досліджуваній особі брехати на визначені запитання. Тести з порівняльними запитаннями використовуються як у розслідуванні конкретних подій, так і в процедурах скринінгу. Методики з порівняльними запитаннями є найбільш науковообґрунтованими, що робить їх валідними та прийнятними як в державних установах і суді так і в комерційній діяльності;

Методики на впізнання (знання виної особи або тести на приховування інформації) – передбачає використання запитань про специфічні деталі події, відомі лише слідчим та особам, які безпосередньо обізнані з нею. Запитання

формулюються у форматі множинного вибору, де лише один варіант відповіді є правильним. Наприклад, при розслідуванні квартирної крадіжки запитання можуть ставитись наступним чином: «Де було місце проникнення в будинок? Це був: парадний вхід; двері кухні; вікно ванної кімнати; балкон; кімната на другому поверсі?». Якщо досліджувана особа, яка заперечує обізнаність про подію, демонструє найсильнішу фізіологічну реакцію на правильний варіант у кількох серіях запитань, робиться висновок про приховування ним інформації. Оскільки ця методика потребує знання конкретних деталей події, вона непридатна для стандартних ситуацій перевірки безпеки [151, с.14-15]. Даний вид методик використовуються переважно як допоміжні та не визнаються судами як США так і інших провідних держав. Лише один тест даної методики Concealed Information Test (CIT) увійшов до вищенаведеного метааналітичного дослідження з точністю 82,3%.

Інтерпретація результатів поліграфологічного дослідження є одним із ключових етапів процедури, оскільки саме на цьому етапі відбувається перехід від зафіксованих фізіологічних реакцій до формування висновку поліграфолога. Поліграф не вимірює неправду чи правду безпосередньо, він лише реєструє зміни у фізіологічних показниках, пов'язаних із психоемоційними процесами. Тому валідність та наукова цінність дослідження визначається не стільки якістю реєстрації сигналів, скільки точністю й обґрунтованістю їх подальшого аналізу. Невірна або надто суб'єктивна інтерпретація може призвести до спотворення змісту отриманих даних. Саме тому розробка стандартизованих систем підрахунку балів і статистично верифікованих алгоритмів інтерпретації є основою для підвищення об'єктивності та відтворюваності поліграфологічних висновків.

Висновки Дослідницької ради Національної академії наук США свідчать, що наукова та практична цінність застосування поліграфа залежить від контексту його використання, змістового наповнення поліграфологічних методик та правових чи організаційних наслідків отриманих результатів. Валідність методики не може оцінюватися ізольовано, адже її значення

визначається не лише характеристиками самого дослідження, а й метою, для якої його проводять, специфікою завдань та можливими правовими чи організаційними наслідками (наприклад, відмова у працевлаштуванні, припинення кримінального переслідування або, навпаки, його ініціювання). У прикладних галузях наук ключовим є питання змісту поліграфологічної методики: що саме вона вимірює та для чого була розроблена.

Одним із сучасних статистичних підходів до інтерпретації результатів поліграфологічних досліджень є використання теореми Баєса. На відміну від традиційного оцінювання точності тесту через показники чутливості та специфічності, баєсівський підхід дозволяє визначати не лише ймовірність отримання певного результату за умови наявності або відсутності приховуваної інформації, а й оцінювати ймовірність того, що особа дійсно приховує або не приховує інформацію після отримання конкретного результату тестування. Таким чином, результат поліграфного дослідження розглядається як нова інформація, яка уточнює попередню оцінку ймовірності причетності або непричетності особи до досліджуваної події [155, с. 60-61].

Основою баєсівського аналізу є поняття апіорної ймовірності (prior probability), тобто оцінки ймовірності певної події до проведення тестування. Така ймовірність може визначатися на підставі статистичних даних, результатів попередніх досліджень, інформації про поширеність відповідного явища або інших емпіричних джерел. Після отримання результату поліграфного дослідження апіорна ймовірність трансформується в апостеріорну ймовірність (posterior probability), яка відображає оновлену оцінку після врахування результатів тесту [155, с. 60-61]. Нельсон та Тернер зазначають, що при використанні нейтральної апіорної ймовірності 50% та показників чутливості й специфічності, наведених АРА, апостеріорна ймовірність приховування інформації після позитивного результату поліграфа становить близько 85%, тоді як апостеріорна ймовірність правдивості після негативного результату досягає приблизно 90% [155, с. 61]. Водночас значення апостеріорної ймовірності суттєво залежить від величини апіорної

ймовірності. Наприклад, якщо вихідна ймовірність причетності особи до події становить лише 10%, то навіть за наявності позитивного результату поліграфного тесту частка хибнопозитивних висновків може виявитися вищою за частку істинно позитивних результатів. За таких умов негативний результат набуває значно більшої доказової сили, а ймовірність правдивості може наближатися до 99% [155, с. 61-62].

1.3. Організація проведення поліграфологічних досліджень в забезпеченні кримінального аналізу

З початком повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ в Україну кількість поліграфологічних досліджень в секторі безпеки та оборони має стійку тенденцію до збільшення. Застосування поліграфа з метою протидії організованій злочинності та корупції, виявлення зрадників і колабораціоністів, свідчить про його ефективність та значимість в системі правоохоронних органів України [33, с. 352]. Сучасна аналітична практика правоохоронних органів досі не розглядала поліграфологічне дослідження як самостійний метод кримінального аналізу у відкритих теоретико-методологічних чи нормативних джерелах. Керівні документи, що регламентують проведення кримінального аналізу аналітичними підрозділами правоохоронних органів, мають обмежений доступ, що ускладнює публічне вивчення формалізованих методів і практик, визнаних у цій сфері. В свою чергу нормативно-правові акти, що регламентують поліграфологічну діяльність (наприклад, стандарти, методичні рекомендації, посадові інструкції тощо), здебільшого є відкритими, що створює умови для їх нормативно-порівняльного аналізу. Враховуючи функціональне призначення, логіку інформаційної взаємодії, характеру цілей та методів виявлення прихованої інформації, поліграфологічне дослідження має ознаки, що притаманні методу кримінального аналізу. З позиції системного підходу, поліграфологічне дослідження в кримінальному аналізі трансформується з автономної процедури в інструмент верифікації аналітичних гіпотез. Йдеться, зокрема,

про можливість підтвердження чи спростування аналітичних гіпотез, встановлення зв'язків між подіями та особами, ідентифікацію факторів ризику або поведінкових маркерів. Воно дозволяє не лише отримувати нові дані, а й здійснювати "зважування" вже наявної інформації (Intelligence Evaluation), що є критично важливим для побудови достовірних моделей злочинної діяльності. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення має розглядати поліграф як ланку в циклі кримінального аналізу, де результат тестування є вхідним ресурсом для подальшої обробки та інтерпретації. Тобто адміністративно-правове забезпечення застосування поліграфа доцільно розглядати не лише в межах правового регулювання поліграфологічної діяльності як окремої галузі, а й як складову кримінального аналізу. Такий підхід вимагає системності під час ініціювання, організації, проведення та документування поліграфологічних досліджень, визначення повноважень і відповідальності суб'єктів, а також створення механізмів правової легітимації інтеграції результатів поліграфа в аналітичні продукти структур сектору безпеки і оборони України.

Практика застосування поліграфологічних досліджень в Україні за останні десятиліття набрала значного поширення не лише у приватному секторі, а й у державних структурах. Основними напрямками використання поліграфа є підвищення ефективності кадрових рішень, проведення службових розслідувань і перевірок, а також застосування у досудовому розслідуванні та судово-психологічних експертизах. Особливої актуальності ці дослідження набули в умовах військової агресії російської федерації проти України, де отримані за допомогою поліграфа відомості сприяють виявленню та контролю осіб, які вчиняють державну зраду, шпигунство, диверсії та колабораціонізм [61, с. 5].

Застосування поліграфа в кримінальному аналізі доцільно розглядати крізь призму захисту інформації та персональних даних, оскільки під час проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа здійснюється обробка чутливої інформації, що може містити персональні дані

суб'єкта перевірки, а також службову або навіть таємну інформацію. Таке забезпечення передбачає не лише дотримання вимог законодавства у сфері захисту персональних даних, але й впровадження організаційно-правових, процедурних та технічних заходів, які унеможливають несанкціонований доступ, розголошення, втрату чи неправомірне використання зібраної інформації. Важливим аспектом є також регламентація правового режиму доступу до результатів поліграфічних досліджень, порядок їх зберігання та використання в аналітичних продуктах, зокрема з врахуванням вимог Закону України «Про інформацію», «Про державну таємницю», а також спеціального законодавства у сфері національної безпеки й діяльності правоохоронних органів.

Нормативно-правове забезпечення застосування поліграфологічних досліджень в Україні формується на перетині правових норм про захист персональних даних, інформаційну безпеку та специфічні положення щодо застосування поліграфа в органах державної влади. Цей комплексний підхід сприяє збалансованому захисту прав людини і забезпеченню національної безпеки в умовах сучасних викликів.

Указ Президента України від 11 травня 2023 року №273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» встановлює стратегічні засади модернізації органів правопорядку [83]. Важливою складовою реформ є посилення цифровізації та модернізації інформаційної інфраструктури, зокрема створення та функціонування автоматизованих баз даних. Це формує правові та організаційні умови для впровадження сучасних інформаційних систем, що базуються на ризик-орієнтованих підходах та розвитку ІАД, які є ключовими елементами концепції ІЛР. Дану позицію підтверджують дослідження українських науковців М.В. Корнієнка, В.В. Горошко та І.М. Горбанова які наголошують, що ефективно впровадження моделі ІЛР в Україні можливе лише за умови комплексного підходу. До його складових належать: створення нормативно-правової бази

для регламентації діяльності аналітиків правоохоронних органів і порядку використання інформації; розвиток сучасної технічної інфраструктури для збору, зберігання та обробки даних; підготовка висококваліфікованих кадрів, здатних діяти відповідно до міжнародних стандартів кримінального аналізу; забезпечення ефективної міжвідомчої взаємодії та інтеграції інформаційних ресурсів; а також дотримання балансу між інтересами національної безпеки та захистом прав і свобод людини [142].

Організаційно-правове регулювання формування та використання результатів поліграфологічних досліджень вимагає врахування особливого статусу персональних даних, які обробляються. З огляду на міжнародні стандарти, доцільним є розмежування загального режиму обробки персональних даних, передбаченого Загальним регламентом захисту даних (GDPR), і спеціального режиму, встановленого Директивою (ЄС) 2016/680, яка регламентує обробку даних компетентними органами з метою попередження, виявлення, розслідування кримінальних правопорушень і виконання покарань. Якщо GDPR передбачає регламентування аналітичної діяльності в межах Big Data-технологій, орієнтованих на управлінську або профілактичну функції, то Директива (ЄС) 2016/680 визначає конкретні правові вимоги до обробки інформації в цифрових системах управління доказами (DEMS), де результати поліграфологічних досліджень можуть мати доказове або оперативне значення [80]. Обидва нормативні акти передбачають дотримання принципів законності, пропорційності, обмеження мети обробки, мінімізації, точності, строкового зберігання, захисту інформації, псевдонімізації та гарантування прав суб'єкта персональних даних. Особливої уваги потребує обробка спеціальних категорій персональних даних, таких як біометричні показники або відомості про стан здоров'я, які є невід'ємною складовою поліграфологічного дослідження. Стаття 23 GDPR надає державам право запроваджувати обґрунтовані обмеження щодо обробки таких даних з метою забезпечення національної безпеки, громадського порядку чи попередження злочинів [80], що створює нормативну передумову для

функціонування внутрішньовідомчих баз даних результатів поліграфологічних досліджень у форматі Big Data. Директива (ЄС) 2016/680 закріплює вимоги до структурної інтеграції поліграфологічної інформації в системі кримінального аналізу, зокрема через категоризацію суб'єктів (підозрювані, свідки, обвинувачені), ведення журналів доступу, обмеження кола уповноважених осіб, призначення відповідальних посадових осіб із захисту даних, а також шифрування та псевдонімізацію [107]. Такий підхід забезпечує баланс між суспільним інтересом у розслідуванні правопорушень та дотриманням фундаментальних прав людини, зокрема права на приватність. Аналогічну модель демонструє і правова система США, у якій Закон «Про захист працівників від поліграфа» (Employee Polygraph Protection Act, EPPA) 1988 року передбачає жорстке обмеження доступу до результатів поліграфологічних досліджень: вони можуть бути надані лише самій особі, ініціатору перевірки, суду за відповідною ухвалою або за запитом правоохоронних органів щодо кримінальних розслідувань [131]. EPPA передбачає можливість розкриття результатів лише у разі наявності фактів, що свідчать про потенційну протиправну поведінку, що корелює з обмежувальними положеннями статті 23 GDPR [80]. Отже, належне адміністративно-правове забезпечення інтеграції поліграфологічної інформації до систем кримінального аналізу передбачає не лише формальну юридичну відповідність міжнародним актам (GDPR, Директива 2016/680, EPPA), але й забезпечення практичної реалізації принципів правомірності, пропорційності та етичності при обробці чутливих персональних даних у правоохоронній сфері.

Організаційно-правове забезпечення застосування поліграфа як методу кримінального аналізу складається із сукупності правових норм, адміністративно-управлінських рішень та організаційно-нормативних інструментів, що регламентують діяльність уповноважених органів у частині ініціювання, проведення, оформлення та подальшого використання результатів психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа.

Застосування поліграфа як методу кримінального аналізу реалізується на стику інформаційно-аналітичної та адміністративної діяльності, що зумовлює потребу в комплексному правовому регулюванні, здатному охопити публічно-правову природу поліграфологічних досліджень, специфіку адміністративних процедур, а також відомчі керівні документи та стандарти професійної практики.

В умовах правового режиму воєнного стану така міжгалузева інтеграція набуває особливої актуальності, зокрема в протидії внутрішнім загрозам, виявлення ознак розвідувально-підривної діяльності країни-агресора, попередження та запобігання витоку службової інформації, що забезпечується функціонуванням системи внутрішньої та власної безпеки складових сектору безпеки і оборони України. Адміністративно-правове забезпечення в окресленій сфері охоплює кілька структурно-функціональних компонентів:

- суб'єктну складову становлять підрозділи сектору безпеки і оборони України, які у відповідності до законодавства здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну та контррозвідувальну діяльність. Компетенція поліграфолога в таких випадках має бути чітко визначена в посадових інструкціях, стандартах професійної діяльності та внутрішніх положеннях, що закріплюють правомірність виконуваних функцій в межах оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності;

- нормативно-правову основу, що включає чинне законодавство, а також підзаконні нормативні акти, які регламентують порядок використання поліграфа в межах діяльності сектору безпеки і оборони України. Попри відсутність спеціального закону про поліграф, певне регулювання здійснюється через внутрішньовідомчі накази, інструкції, методичні рекомендації та правила етики. Проте, фрагментарність такого регулювання зумовлює проблеми уніфікації процедур, що негативно впливає на правову визначеність і належне адміністрування процесів у сфері кримінального аналізу;

- організаційно-процедурні засади, до яких належить встановлений порядок ухвалення рішення про доцільність проведення поліграфологічного дослідження для забезпечення кримінального аналізу, призначення уповноваженого фахівця, інформування суб'єкта дослідження про умови проходження тестування, фіксація результатів, їх зберігання та аналітична обробка. Ці процедури мають відповідати як вимогам внутрішньовідомчого порядку, так і стандартам захисту прав людини, зокрема щодо добровільності участі, забезпечення конфіденційності та належного захисту персональних даних;

- інституційний контроль і підзвітність, які здійснюються через механізми внутрішнього службового нагляду, дисциплінарного контролю, контролю якості поліграфологічних досліджень та перевірок обґрунтованості використання поліграфа. Важливим елементом тут є правова відповідальність посадових осіб у разі порушення адміністративних регламентів, перевищення повноважень або розголошення результатів тестування без належної правової підстави. Контроль може мати як внутрішньовідомчий, так і зовнішній (наприклад, з боку уповноважених державних органів з питань захисту прав людини) характер.

Організаційно-правове регулювання застосування поліграфа як методу кримінального аналізу постає як цілісна система, що має на меті правове впорядкування аналітичної діяльності у сфері забезпечення оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Вдосконалення даного методу передбачає гармонізацію національних нормативно-правових актів з міжнародними стандартами, формалізацію професійної діяльності поліграфолога аналітичного підрозділу, а також розробку спеціального нормативно-правового акту, який би унормував питання адміністративно-правового статусу психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в системі публічного управління.

Збезпечення використання поліграфа потребує чіткого нормативного окреслення кола суб'єктів, наділених правом його застосування в межах

діяльності, пов'язаної з протидією злочинності, охороною державної безпеки та забезпеченням національних інтересів. До таких сфер, зокрема, належать оперативно-розшукова, контррозвідувальна та розвідувальна діяльність. Правовий статус відповідних суб'єктів визначається спеціальними законами України.

До суб'єктів уповноважених на проведення оперативно-розшукової діяльності, згідно зі статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відносяться:

1. Національна поліція України – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
2. Державне бюро розслідувань – оперативними, оперативно-технічними, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки;
3. Служба безпеки України – оперативними підрозділами Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки;
4. Служба зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;
5. Державна прикордонна служба України – розвідувальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), підрозділами забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними;
6. Управління державної охорони України – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
7. Державна кримінально-виконавча служба України – органами та установами виконання покарань і слідчими ізоляторами;

8. розвідувальний орган Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними підрозділами та підрозділами власної безпеки;

9. Національне антикорупційне бюро України – детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю;

10. Бюро економічної безпеки України – підрозділами детективів, оперативно-технічними підрозділами [86].

Застосування поліграфа в межах оперативно-розшукової діяльності обумовлюється специфікою правового режиму даного виду діяльності, а також відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами, які в окремих випадках мають обмежений доступ або таємний характер. В досудовому розслідуванні результати, отримані під час проведення поліграфологічних досліджень в межах ОРД, можуть використовуватися уточнення версій, формування напрямів подальших оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, виявлення кола осіб, причетних до кримінального правопорушення, а також для оцінки достовірності наданої інформації від свідків та конфедентів. Результати в межах досудового розслідування не мають самостійного доказового статусу, що зумовлює їх функціональне значення як аналітичного інструменту на етапі оперативного супроводу кримінального провадження. З огляду на це, поліграфологічне дослідження, проведене в межах ОРД, виконує допоміжну функцію в забезпеченні кримінального аналізу, сприяючи зменшенню інформаційної невизначеності та підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у системі досудового розслідування.

Відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», реалізація контррозвідувальних заходів належить до виключної компетенції визначених спеціальних органів, а саме:

1. Служба безпеки України – як єдиний спеціально уповноважений орган державної влади у сфері контррозвідки;

2. Розвідувальні органи України – у межах компетенції, визначеної частиною другою статті 5 та статтею 17 Закону України «Про розвідку»;

3. Підрозділи внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України – з метою забезпечення охорони державного кордону;

4. Управління державної охорони України – в аспекті захисту осіб, об'єктів та інформації, що мають особливу важливість для національної безпеки держави [82].

Застосування поліграфа для підтримки кримінального аналізу для забезпечення контррозвідувальної діяльності (КРД) обумовлюється особливостями правового режиму цього виду діяльності, що здійснюється уповноваженим органом – Службою безпеки України, відповідно до чинного законодавства, зокрема Закону України «Про Службу безпеки України» [91] та Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [82]. Порядок використання поліграфологічних досліджень в межах контррозвідувальних заходів (КРЗ) регламентується внутрішніми (відомчими) нормативно-правовими актами з обмеженим доступом або з грифом таємності, що зумовлює підвищені вимоги до збереження державної таємниці, персональних даних і конфіденційної інформації. Результати досліджень із застосуванням поліграфа, одержані в межах КРЗ, можуть виконувати аналітичну функцію, сприяючи уточненню оперативної обстановки, ідентифікації ознак розвідувально-підривної активності іноземних спецслужб, виявленню загроз національній безпеці, оцінці ризиків витоку секретної інформації та перевірці лояльності персоналу, допущеного до роботи з державною таємницею. У випадках, коли результати КРЗ передаються до органів досудового розслідування для процесуального реагування, інформація отримана за результатами поліграфа не має самостійного доказового статусу, проте може бути використана для формування оперативних версій, уточнення кола потенційно причетних осіб, прогнозування їхньої поведінки, оцінки достовірності повідомлень джерел із закритим статусом (включаючи

конфідентів). В КРД поліграфологічне дослідження виконує допоміжну функцію в системі кримінального аналізу, сприяючи зниженню рівня інформаційної невизначеності та підвищенню точності управлінських рішень у межах контррозвідувального забезпечення безпеки держави.

Згідно зі статтями 4–5 Закону України «Про розвідку» [90], розвідувальна діяльність здійснюється в межах функціонування розвідувального співтовариства, до складу якого входять:

1. Служба зовнішньої розвідки України – провідний суб'єкт, відповідальний за здобуття, аналітичну обробку та оцінку розвідувальної інформації за межами держави;
2. Головне управління розвідки Міністерства оборони України – як розвідувальний орган Міністерства оборони України, що виконує функції стратегічної та військової розвідки;
3. Розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону – функції якого виконуються розвідувальним органом Державної прикордонної служби України;
4. Служба безпеки України – у межах визначених законом повноважень має право здійснювати окремі розвідувальні заходи в контексті забезпечення контррозвідувальної діяльності (ст. 4 ч. 3 Закону України «Про розвідку») [90].

Застосування поліграфа для підтримки кримінального аналізу в розвідувальній діяльності регламентується Законом України «Про розвідку», а також внутрішніми нормативно-правовими актами розвідувальних органів, які, як правило, мають гриф обмеженого доступу або належать до державної таємниці. Особливості правового режиму розвідувальної діяльності зумовлюють підвищені вимоги до конфіденційності, операційної безпеки та правомірності використання допоміжних аналітичних інструментів. Поліграфологічні дослідження для забезпечення розвідувальних заходів можуть застосовуватись у виключних випадках для уточнення або перевірки

достовірності інформації, отриманої від конфіденційних джерел, а також у процесі добору, перевірки чи ротації персоналу, який має доступ до відомостей, що становлять державну таємницю або стосуються питань оборони, міжнародної безпеки зовнішньополітичної діяльності тощо. Крім того, у випадках, коли в інший спосіб перевірити виконання розвідувального завдання офіцером розвідувального органу неможливо через високий рівень секретності, відсутність зовнішніх маркерів чи загрозу компрометації джерел, поліграф може бути використаний як допоміжний засіб для контролю за ефективністю та доброчесністю дій самих військовослужбовців розвідувального органу. Результати поліграфологічних досліджень в розвідувальній діяльності не мають самостійного доказового статусу в процесуальному розумінні, однак виконують функцію спеціалізованого інструменту аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері національної безпеки. Їх використання сприяє зменшенню інформаційної невизначеності, оцінці ступеня ризиків, виявленню латентних загроз і підвищенню надійності розвідувальної інформації в умовах складного оперативного середовища.

Поняття «кримінальний аналіз» на рівні нормативно-правових актів України не має уніфікованого та загальновизнаного визначення. Єдиним законодавчим актом, що формалізує даний термін, є Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», згідно з яким кримінальний аналіз – це інформаційно-аналітична діяльність, спрямована на встановлення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно з ними пов'язаними, їх оцінювання та інтерпретацію, прогнозування розвитку досліджуваних подій з метою їх використання для виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави [71]. Водночас в інших законодавчих актах термін «кримінальний аналіз» відсутній, а його використання ускладнене фрагментарністю регулювання на рівні відомчих нормативних документів та методичних рекомендацій складових сектору

безпеки і оборони України. В свою чергу поліграфологічне дослідження розглядається нами як інструмент, що має потенціал підвищити ефективність кримінального аналізу, зокрема в частині перевірки достовірності інформації, виявлення релевантних кримінальних зв'язків та обґрунтування аналітичних висновків під час досудового розслідування.

Аналіз поняття «поліграф» у законодавстві України демонструє, що його нормативно-правове визначення носить комплексний характер і відображає різні аспекти застосування цього приладу залежно від галузі регулювання. Зокрема, в Законі України «Про Бюро економічної безпеки» поліграф визначається як багатоканальний технічний пристрій, призначений для реєстрації в реальному часі фізіологічних показників, що відображають емоційне напруження особи у відповідь на певну інформацію [71]. Психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа визнається нешкідливим для життя і здоров'я людини, що підкреслює безпечність процедури та технологічну основу цього методу оцінки достовірності інформації [71]. Закон України «Про розвідку» здійснює акцент застосування поліграфа на кадровій складовій – поліграф використовується як обов'язковий інструмент психофізіологічного дослідження для кандидатів та інколи діючих співробітників розвідувальних органів [90]. Для розвідки поліграф виступає як засіб перевірки надійності персоналу та забезпечення безпеки державної таємниці, що є критично важливим у сферах з підвищеним рівнем секретності [90]. Закон України «Про Національну поліцію» розглядає поліграф у межах кадрової політики як добровільний інструмент перевірки благонадійності кандидатів під час їх відбору на службу [85]. Особливо детально застосування поліграфа врегульовано у Законі України «Про Державне бюро розслідувань», де передбачено обов'язкове психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа під час вступу на службу та не рідше одного разу на рік у процесі проходження служби [73]. Визначено, що таке дослідження є безпечним і полягає у реєстрації психофізіологічних реакцій на психологічні стимули, з метою виявлення ймовірних правопорушень,

вчинених у минулому, причому результати мають лише орієнтовне значення та не можуть бути підставою для кримінального переслідування чи адміністративного провадження, а відмова від проходження дослідження є підставою для припинення розгляду кандидатури [73]. Слід зазначити, що нормативне закріплення поняття «поліграф» у вказаних законах здебільшого зосереджене на його технічних характеристиках і процедурних аспектах, а саме застосування часто регламентується внутрішньовідомчими інструкціями та методичними рекомендаціями, що деталізують порядок проведення психофізіологічного дослідження, умови та права осіб, які піддаються тестуванню, а також використання отриманих результатів. Такий підхід зумовлює відсутність єдиного законодавчого визначення поліграфа як методу кримінального аналізу, водночас підкреслюючи його роль як важливого допоміжного інструменту в кадровому контролі, безпекових заходах та аналітичній діяльності у різних державних структурах.

До кола суб'єктів, які вже застосовують поліграф в своїй діяльності, а також мають можливість використовувати його як метод кримінального аналізу, належать:

Національна поліція України – відповідно до Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 13 листопада 2017 року № 920, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 5 грудня 2017 року за № 1472/31340, яким затверджено Інструкцію про порядок використання поліграфів у Національній поліції України [39];

Державне бюро розслідувань – на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 року № 449 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань» [65];

Служба безпеки України – згідно з Інструкцією про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України, затвердженою Наказом СБУ від 4 лютого 2016 року № 45 [40];

Служба зовнішньої розвідки України – відповідно до Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Службі зовнішньої розвідки України, затвердженої Наказом СЗР України від 26 лютого 2013 року № 326/22858 (електронний ресурс, дата звернення: 12.09.2023) [41];

Державна прикордонна служба України – згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 квітня 2022 року № 221, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 21 квітня 2022 року за № 440/37776, яким затверджено Інструкцію з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України [36];

Управління державної охорони України – відповідно до Наказу Управління державної охорони України від 2 грудня 2023 року № 1070, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 січня 2024 року за № 90/41435 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України» [66];

Головне управління розвідки Міністерства оборони України (та в інших складових МО України) – застосування поліграфа регламентовано Наказом Міністерства оборони України від 14 квітня 2015 року № 164, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 29 квітня 2015 року за № 477/26922, яким затверджено Інструкцію з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [38];

Національне антикорупційне бюро України – згідно з Наказом НАБУ від 1 вересня 2020 року № 99 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Національного антикорупційного бюро України» [37];

Бюро економічної безпеки України – відповідно до Наказу БЕБ від 26 жовтня 2021 року № 10, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 листопада 2021 року за № 1470/37092, яким затверджено Порядок

проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України [64];

Державна кримінально-виконавча служба України – відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 29 жовтня 2025 року № 2938/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 3 листопада 2025 року за № 1596/45002, яким затверджено Інструкцію про порядок проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній кримінально-виконавчій службі України та визначено організаційні й процедурні засади проведення таких досліджень у діяльності органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України [41].

Зазначені інституції, здійснюють ІАД, в межах якої поліграф може виконувати функцію засобу оцінювання, перевірки, уточнення та накопичення даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Водночас розвиток нормативно-правового регулювання свідчить про поступове розширення сфери застосування поліграфа. Нині його використання передбачено не лише у діяльності органів, що здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну та контррозвідувальну діяльність, а й в інших складових сектору безпеки і оборони України, а також в інших державних органах. Аналіз чинного законодавства дає підстави віднести до таких суб'єктів:

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України – відповідно до Наказу Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24 грудня 2021 року № 771, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 лютого 2022 року за № 170/37506, яким затверджено Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України [68];

Офіс Генерального прокурора – відповідно до Наказу Офісу Генерального прокурора від 27 жовтня 2025 року № 341 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення поліграфологічного дослідження в органах

прокуратури України», яким визначено правові та організаційні засади проведення поліграфологічних досліджень в органах прокуратури України, порядок їх організації, проведення, оформлення та використання результатів під час виконання повноважень органів прокуратури [41];

Державна митна служба України – відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2025 року № 366 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа», якою визначено організаційні та процедурні засади проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа щодо посадових осіб митних органів і кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах, а також порядок використання його результатів у кадровій діяльності митних органів [69].

Проаналізувавши наведені керівні документи, що визначають внутрішньовідомчий порядок проведення поліграфологічних досліджень, можна визначити наступну структуру адміністративно-правове забезпечення застосування поліграфа:

1. **Правова основа та підстави проведення поліграфологічних досліджень.** Проведення поліграфологічних досліджень здійснюється на підставі завдання на проведення дослідження, яке оформлюється відповідно до встановленої форми. Ініціатором дослідження є уповноважена особа (наприклад, керівник державного органу, структурного підрозділу або особа, щодо якої виникли сумніви в достовірності наданої інформації), яка подає клопотання про проведення дослідження. Завдання на проведення дослідження затверджується посадовою особою, визначеною відповідним регламентом (наприклад, керівник відомства або його заступники). Лише після затвердження завдання спеціаліст поліграфа отримує право розпочати підготовку і проведення дослідження;

2. **Роль ініціатора дослідження.** Ініціатор відповідає за підготовку завдання на проведення дослідження та його подання на затвердження. Також

ініціатор забезпечує організаційні умови для проведення опитування: надання необхідних матеріалів про суб'єкта дослідження, створення відповідних технічних і організаційних умов, своєчасне прибуття суб'єкта до місця проведення. Ініціатор зобов'язаний довести суб'єкту дослідження його права та можливі обмеження, передбачені інструкцією;

3. Особа, яка затверджує завдання на дослідження. Завдання на проведення дослідження затверджується керівником відповідного органу або підрозділу (наприклад, керівник відомства або його заступники, керівник підрозділу до складу якого входить поліграфолог), відповідно до розподілу обов'язків. Ця особа офіційно уповноважує проведення поліграфологічного дослідження в межах визначених напрямів і завдань;

4. Спеціаліст поліграфа (поліграфолог). Спеціаліст поліграфа є кваліфікованим фахівцем із відповідною освітою та підготовкою, уповноваженим на проведення поліграфологічних досліджень. Він здійснює підготовку до дослідження, розробляє перелік запитань, повідомляє про умови проведення опитування, безпосередньо проводить дослідження, аналізує отримані психофізіологічні реакції суб'єкта дослідження та готує довідку про результати. Спеціаліст поліграфа зобов'язаний діяти у межах своїх повноважень, дотримуватися законності, конфіденційності та прав людини, а також не допускати конфлікту інтересів (наприклад, не проводити опитування, якщо він має пряме підпорядкування суб'єкту дослідження чи є з ним близькою особою);

5. Суб'єкт дослідження. Суб'єктом дослідження є військовослужбовець, працівник правоохоронного органу, службовець або найманий працівник чи інша особа, щодо якої ініційовано проведення поліграфологічного дослідження. Дослідження проводиться лише за умови його добровільної згоди, відсутності медичних чи психологічних протипоказань, а також відсутності примусу чи тиску з боку ініціатора або спеціаліста поліграфа. Суб'єкт має право бути ознайомленим із метою,

змістом і формою запитань, а також відмовитися від опитування у будь-який момент без негативних правових наслідків;

6. Порядок організації та проведення дослідження. Після затвердження завдання спеціаліст поліграфа вивчає матеріали щодо суб'єкта дослідження, розробляє перелік питань (узгоджує їх з ініціатором, якщо це передбачено), повідомляє ініціатора про умови проведення. Дослідження проводиться в спеціально обладнаному приміщенні, із дотриманням технічних і санітарних вимог, що забезпечують об'єктивність результатів. Під час опитування спеціаліст підтверджує добровільність згоди суб'єкта та відсутність протипоказань. Оформлення результатів та зберігання матеріалів. За результатами опитування спеціаліст поліграфа готує довідку, в якій зазначаються ключові параметри: дата і місце проведення, особи ініціатора, поліграфолога, суб'єкта дослідження, ідентифікація приладу, перелік запитань, опис фізіологічних реакцій та отримані висновки. Довідка реєструється у спеціальному журналі обліку та зберігається, як правило, в підрозділі поліграфологічних досліджень протягом законодавчо встановленого строку із дотриманням режиму конфіденційності (переважно три роки). Ініціатор отримує копію довідки та відповідає за збереження її конфіденційності;

7. Юридичний статус результатів та гарантії прав. Результати досліджень носять орієнтувальний характер і не мають статусу доказів у суді чи підставою для адміністративних дій. Спеціаліст поліграфа зобов'язаний дотримуватися етичних норм, забезпечувати захист прав суб'єкта дослідження та конфіденційність інформації. Суб'єкт дослідження має право ознайомлюватися з висновками протягом усього періоду зберігання матеріалів;

8. Контроль за дотриманням вимог. Контроль за дотриманням законодавства і методичних стандартів під час проведення досліджень покладається на керівників органів і підрозділів, у яких працюють спеціалісти

поліграфа, а також на структурні підрозділи, відповідальні за організацію поліграфологічних досліджень.

Серед чинних нормативно-правових актів, що регламентують поліграфологічну діяльність в Україні, заслуговує на увагу постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 року № 146, якою затверджено Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства. Цей документ встановлює загальні підходи до організації таких досліджень, визначає уповноважених суб'єктів, умови їх проведення та вимоги до фіксації результатів. Хоча нормативна мета цього акта зосереджена на процедурах спеціальної перевірки, закладені в ньому правові та організаційні механізми можуть бути адаптовані для забезпечення поліграфологічних досліджень у межах кримінального аналізу, зокрема з аналітичною метою для підтвердження або спростування інформації, релевантної до розслідувань чи оцінки ризиків [67].

Суттєвим кроком у нормативному оформленні поліграфологічної діяльності стало ухвалення національного стандарту ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги», який набрав чинності з 1 травня 2024 року [9]. У зазначеному стандарті встановлено загальні технічні, методичні та організаційні вимоги до проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в межах судово-експертної діяльності. Незважаючи на те, що дія стандарту орієнтована переважно на судово-експертний контекст, низка його положень може бути інтегрована у практику кримінального аналізу, зокрема у частині визначення вимог до кваліфікації поліграфолога, технічних характеристик поліграфічного обладнання, формалізації процедури тестування та документування результатів. Використання цього стандарту як орієнтира підвищує фаховий і правовий рівень поліграфологічного забезпечення аналітичних процесів у сфері безпеки та правопорядку, забезпечуючи уніфікований підхід до

оцінювання достовірності інформації та дотримання прав суб'єктів дослідження [9].

Вимоги до площі приміщення, у якому проводяться опитування із застосуванням поліграфа, варіюються залежно від внутрішньовідомчих нормативно-правових актів і здебільшого становлять від 10 до 12 м². Такі показники сформувались на основі раніше чинних державних санітарних норм, зокрема ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», відповідно до яких площа на одне робоче місце мала становити не менше 6,0 м² [7].

Інституціоналізація професійної діяльності поліграфолога в Україні дістала нормативне закріплення 25 жовтня 2021 року шляхом внесення Зміни № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010, якою офіційно уведено професійну назву роботи «Поліграфолог» [77]. Одночасно затверджено кваліфікаційну характеристику цієї професії, що визначає перелік основних завдань, функцій, етичних орієнтирів, вимог до рівня підготовки та обов'язкових знань фахівця, а також структуровану градацію категорій поліграфологів. Документ окреслює не лише нормативні засади професійної діяльності, а й формалізує взаємодію поліграфолога з ініціатором дослідження, процес опрацювання результатів та підготовку аналітичного висновку. Згідно з вказаною нормативною зміною, базовою кваліфікаційною вимогою до поліграфолога є наявність вищої освіти першого (бакалаврського) або другого (магістерського) рівня за будь-якою спеціальністю та галуззю знань. Окрім освітнього цензу, передбачено також необхідність наявності щонайменше трьох років стажу роботи, проходження підготовки за спеціалізованими програмами з проведення досліджень із застосуванням поліграфа, що має бути підтверджено відповідним документом (свідоцтвом або сертифікатом), а також відсутність судимості. Водночас, у випадку залучення поліграфолога до проведення судово-психологічних експертиз, встановлюються додаткові вимоги, що регламентуються Положенням про

Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів [63]. Зокрема, для здобуття кваліфікації судового експерта з психологічних досліджень необхідною умовою є наявність вищої освіти за ступенем магістра зі спеціальності «Психологія», а також проходження підготовки спочатку за програмами з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи, а потім – за відповідною експертною спеціальністю. Подібний підхід спостерігається й у зарубіжних юрисдикціях. У Японії поліграфологами є виключно працівники поліції з профільною психологічною освітою, тоді як у США для більшості поліграфологів достатньо ступеня бакалавра незалежно від спеціальності, за винятком федеральних поліграфологів, які працюють із засудженими за правопорушеннями на сексуальному ґрунті, де вимагається психологічна підготовка. Слід зазначити, що у федеральних поліграфологів США також є вимога для кандидатів у поліграфологи щодо досвіду двох років служби в підрозділах досудового розслідування. Таким чином, в Україні, як і в окремих іноземних системах, освіта поліграфолога може бути загальною, однак у випадках експертної діяльності – вимагається профільна психологічна кваліфікація. Основними міжнародно визнаними стандартами базової підготовки поліграфологів є стандарти, розроблені Американським товариством з випробувань і матеріалів (American Society for Testing and Materials, ASTM), зокрема стандарт ASTM E2000-02 «Стандарт мінімальної базової освіти та професійної підготовки для осіб, які беруть участь у психофізіологічній детекції обману» [117]. Цей документ визначає вимоги до змісту навчальних програм, обсягу аудиторного навантаження (320 годин), кваліфікації викладачів і критеріїв оцінювання компетентності поліграфологів. Також, Стандарт EAC Standards 2-06 [130], затверджений Американською поліграфологічною асоціацією (APA), який конкретизує освітні вимоги до акредитованих навчальних закладів, програм і процесу сертифікації поліграфологів, кількість годин навчання має бути не меншою за 400. Обидва стандарти становлять методологічну основу для гармонізації

професійної підготовки у сфері поліграфологічних досліджень на міжнародному рівні. В Україні не визначено мінімальну кількість годин для базової освіти поліграфолога, а на практиці підготовка поліграфолога складає переважно 140 – 260 годин.

Важливим етапом інституціоналізації поліграфологічної діяльності в Україні також стало затвердження професійного стандарту «Поліграфолог», розробленого Науково-методичним центром кадрової політики Міністерства оборони України за участю представників Міністерства оборони України, Національної поліції України, Служби безпеки України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Бюро економічної безпеки України, Офісу Генерального прокурора, профільних закладів вищої освіти, професійних об'єднань поліграфологів та інших суб'єктів. Професійний стандарт визначає мету професійної діяльності поліграфолога, перелік його трудових функцій, професійних компетентностей, знань, умінь і навичок, а також встановлює єдині кваліфікаційні вимоги до фахівців, які здійснюють психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа. Запровадження такого стандарту має важливе значення для уніфікації професійної підготовки поліграфологів, забезпечення єдиних вимог до якості проведення досліджень, підвищення рівня професійної відповідальності та подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення застосування поліграфа в діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України та інших державних органів [93].

Вимоги до конструкції, функціональності, давців фізіологічних параметрів та програмного забезпечення поліграфів, зазначені в національному стандарті ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови». Даний стандарт містить посилання на ДСТУ EN 62304:2014, який регламентує вимоги до життєвого циклу програмного забезпечення медичних виробів, включаючи аспекти безпеки, документації, верифікації та валідації [8]. Крім того, стандарт передбачає, що відповідність поліграфа ДСТУ 8692:2016 є підставою для його використання в діяльності державних органів. Стандарт став першим національним нормативно-правовим актом такого рівня у сфері

поліграфологічної техніки, що потенційно могло сприяти впорядкуванню ринку відповідного обладнання. Проте, фактичні обставини розроблення та впровадження цього стандарту викликали низку критичних зауважень з боку професійної спільноти. Зокрема, зазначений стандарт було ініційовано громадською організацією, представник якої був одночасно розробниками одного з українських поліграфів. Його положення не були узгоджені з усіма зацікавленими сторонами, а вимоги сформульовано таким чином, що поліграфи міжнародних виробників (Axciton, Lafayette, Limestone, Stoelting), які відповідають міжнародному стандарту ASTM E2439-09 (2016) [123], виявилися непридатними для використання в Україні без окремої сертифікації. Це створило передумови до штучного обмеження конкуренції на ринку, насамперед – у сфері державних закупівель, де окремі внутрішньовідомчі документи прямо вимагали застосування поліграфа виключно, що відповідали ДСТУ 8692:2016. Таким чином, запровадження національного стандарту, попри потенційно позитивну регуляторну мету, у практичній площині стало одним із інструментів недобросовісної конкуренції, що суперечить засадам економічної свободи. Поряд з цим, український дилер всесвітньовідомого виробника поліграфа, доклав зусиль щодо сертифікації поліграфа виробника якого він представляв в Україні. Так, у 2021 році йому вдалось сертифікувати виріб відповідно до ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови», що дало змогу конкурувати в державних тендерних закупівлях із штучно утвореним монополістом [24].

Як зазначається в ДСТУ 8692:2016, програмне забезпечення поліграфів повинно відповідати медичним та вимірювальним стандартам, що гарантує його безпечне і ефективне функціонування з посиланням на інший стандарт ДСТУ EN 62304:2014, який в свою чергу, визначає вимоги до розробки програмного забезпечення для медичних пристроїв [8]. Вимоги сектору безпеки і оборони України мають дещо відмінні критерії ніж медичні прилади. Для забезпечення технологічної незалежності та ефективності аналітичних підрозділів сектору безпеки і оборони України, адміністративне регулювання

має орієнтуватися на функціональну сумісність, а не на лобювання конкретних виробників. Впровадження форматів, аналогічних NCCA ASCII, на рівні внутрішньовідомчих стандартів дозволить створити єдину метабазу результатів, незалежно від типу використовуваного обладнання. Це забезпечить можливість застосування методів Big Data та машинного навчання для виявлення закономірностей у масивах поліграм на загальнодержавному рівні.

Більш того, між національним стандартом та міжнародними вимогами існують певні розбіжності. Як зазначає Сніжної Г.В. на даний час в Україні поліграфологу неможливо забезпечити відповідність поліграфа будь-якого відомого світового виробника вимогам діючого ДСТУ, причиною чого є не низька якість технічних приладів, а запровадження в законодавство України технічних бар'єрів [96, с. 28]. Вдосконалення національного стандарту є необхідним кроком для досягнення відповідності національним та міжнародним вимогам в умовах сьогодення. Це включає адаптацію стандарту до сучасних технологій та міжнародних практик, що сприятиме інтеграції Національної поліграфології в глобальну правову систему.

Міжнародний стандарт ASTM E2439-09 (2016) «Стандартна настанова щодо інструментів, давачів та операційного програмного забезпечення, що використовуються в судово-психофізіологічному виявленні обману (поліграфі)» передбачає вимоги до програмного забезпечення поліграфа [123]. За даним міжнародним стандартом програмне забезпечення повинно надавати можливість маркувати запис інформації такими мінімальними позначками: ідентифікація досліджуваної особи, дата та час запису, початок запису, налаштування тиску (за потреби), налаштування підсилення, інструкції надані досліджуваній особі, початок та ідентифікація стимулу, кінець стимулу, відповіді досліджуваної особи, стандартизовані позначки на графіках, кінець запису, будь-які зміни в інструментарії або програмному забезпеченні під час запису (наприклад, зміни тиску, коригування центру або налаштування підсилення). Усі обов'язкові канали повинні бути записані в одному приладі, а

також поліграфи мають включати окремий канал для запису прихованих рухів тіла [123]. В європейських країнах до поліграфологічного дослідження застосовуються також вимоги General Data Protection Regulation (GDPR) в питаннях обробки персональних даних [80], а також стандарти управління ризиками для медичних програмних засобів EN ISO 14971 [10].

В умовах цифровізації та глобалізації важливість стандартів програмного забезпечення для поліграфів зростає. Ключовим аспектом є уніфікація форматів збереження даних для забезпечення їх сумісності між системами та використання в наукових дослідженнях [23, с 56]. Однією з ініціатив, започаткованих у 2009 році, є Стандарт NCCA ASCII, розроблений Відділом оцінки загроз та стратегічної підтримки (Threat Assessment and Strategic Support, TASS) Академії оцінки достовірності інформації (Defense Academy for Credibility Assessment, DACA), сьогодні відомої як Національний центр оцінки достовірності інформації (National Center for Credibility Assessment, NCCA). Цей стандарт спрямований на уніфікацію та забезпечення доступу до даних, включаючи інформацію про обладнання, програмне забезпечення, фізіологічні показники та часові параметри. Формат дозволяє дослідникам працювати з числовими значеннями, що відкриває нові можливості для аналізу даних. Завдяки стандарту більшість поліграфічних систем підтримують експорт у формат NCCA ASCII, що полегшує аналіз даних у різних програмних середовищах та сприяє вдосконаленню аналітичних підходів [141, с.125-126].

Формат NCCA ASCII становить структуровану специфікацію текстового представлення поліграфологічних даних, що з 2009 року рекомендований для впровадження усіма північноамериканськими виробниками поліграфів у відповідному програмному забезпеченні. Його використання забезпечує відкритий доступ до даних як для користувачів, так і для автоматизованих систем, усуваючи обмеження, характерні для закритих форматів, які застосовуються окремими розробниками поліграфічного програмного забезпечення. Стандартизація формату сприяє зниженню ризиків, пов'язаних

із компрометацією або втратами сумісності внаслідок використання пропрієтарних рішень, а також підвищує гнучкість систем до технологічних оновлень. Уніфікована структура файлів значною мірою розширює можливості для проведення досліджень, розробки нових рішень і аналітичної обробки поліграфологічної інформації, зокрема завдяки доступу до цифрових сигналів, що дозволяє застосовувати сучасні методи вилучення ознак, які переважають за аналітичним потенціалом традиційні візуальні або мануальні підходи. На теперішній час більшість комп'ютеризованих поліграфів інтегрують функціонал експорту даних у форматі NCCA ASCII, а переважна кількість програмних рішень також підтримує імпорт таких файлів, що створює передумови для міжпрограмної порівнюваності інструментів візуалізації та аналізу [141, с. 125].

Необхідність регулярного калібрування поліграфічного обладнання обумовлюється як наявністю технічних недоліків окремих моделей, так і міжнародними стандартами якості. Зокрема, ще десять років тому Служба розвідки Міністерства оборони США (Defense Intelligence Agency, DIA) виявила проблеми з програмним забезпеченням поліграфа LX4000, виробленого компанією Lafayette Instrument Company, про що офіційно повідомило виробника. До аналогічних зауважень у 2002 році долучився й Офіс спеціальних розслідувань ВПС США, який вказував на похибки автоматичного обрахунку результатів. Попри рекомендації компанії використовувати ручний режим обробки даних, проблеми з автоматизованою системою залишились неоприлюдненими. Новіша модель LX5000, яка на сьогодні пропонується компанією, також не позбавлена ризику аналогічних технічних недоліків, зокрема у вимірюванні електродермальної активності. Особливої ваги набуває положення про необхідність регулярного калібрування поліграфів відповідно до вимог виробника, із обов'язковою фіксацією результатів перевірок [108]. Відповідні вимоги імплементовано в міжнародному стандарті ASTM E2063-00 (2010), який регламентує мінімальні норми калібрування та функціональної перевірки поліграфологічного

обладнання. Згідно з цим стандартом, поліграфи повинні реєструвати респіраторну, електродермальну та серцево-судинну активність, а їхнє калібрування має здійснюватися виключно виробниками або уповноваженими особами, при цьому перевірка функціональності може виконуватися поліграфологом або представником виробника [121]. Дотримання таких технічних стандартів є критично важливим для забезпечення точності, надійності та правомірності результатів поліграфологічних досліджень. Враховуючи важливість періодичної перевірки працездатності поліграфа, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, в 2023 році, запроваджено Методичні рекомендації щодо проведення спеціалістами поліграфа процедури перевірки його працездатності, які визначають порядок, періодичність та алгоритм технічної перевірки приладів, а також правила документування та збереження результатів. Передбачене обмеження на проведення опитувань у разі виявлення несправностей підкреслює значення технічної справності поліграфа як передумови валідності отриманих даних. Такий підхід є складовою адміністративно-правового та організаційного забезпечення, що має суттєве значення для ефективної інтеграції поліграфа в систему кримінального аналізу.

Контроль якості діяльності поліграфолога є ключовим елементом забезпечення достовірності, обґрунтованості та професійної надійності результатів поліграфологічних досліджень, особливо в секторі безпеки і оборони України. Міжнародна практика, передбачає здійснення оцінки проведених опитувань досвідченими фахівцями для забезпечення відповідності методик встановленим стандартам, дотримання етичних принципів та уніфікації процедур. В Україні на нормативному рівні механізми контролю якості поліграфологічних досліджень закріплені в наказах НАБУ та ДПСУ. Зокрема, Наказ НАБУ № 99 від 01.09.2020 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Національного антикорупційного бюро України», передбачає внутрішнє рецензування для підвищення професійної

майстерності поліграфологів, без використання цього інструменту для спростування чи підтвердження висновків [37]. Наказом Адміністрації ДПСУ від 19.03.2024 № 56 затверджено Методичні рекомендації з організації та проведення контролю якості опитувань із застосуванням поліграфа, які визначають предмет, порядок, періодичність, підстави проведення та вимоги до документування результатів такого контролю, а також процедури планових і позапланових перевірок, у тому числі з урахуванням питань конфлікту інтересів та захисту інформації з обмеженим доступом [52].

Важливо зазначити, що контроль якості не повинен обмежуватися лише методичною правильністю тесту. В контексті кримінального аналізу він має включати оцінку релевантності висновку щодо поставленого аналітичного завдання. Це вимагає створення системи "подвійного сліпого" рецензування, де результати аналізуються незалежним фахівцем без доступу до матеріалів справи, що мінімізує суб'єктивізм та підвищує валідність аналітичного продукту. Наявність подібних регламентів формує правові та організаційні передумови для уніфікованого підходу до оцінки діяльності поліграфологів, що є важливим чинником підвищення їх професійної компетентності та створює умови для інтеграції поліграфологічних досліджень у систему кримінального аналізу як надійного інструмента збору та оцінки інформації.

Нормативно-правове регулювання застосування поліграфа в Україні має комплексний характер, що відображає його важливу роль у кримінальному аналізі як інструменті збору та оцінки інформації, пов'язаної з виявленням, попередженням і розслідуванням кримінальних правопорушень. Законодавчі акти визначають поліграф як технічний засіб фіксації фізіологічних реакцій, що застосовується для оцінки достовірності інформації. Особлива увага приділяється процедурним аспектам застосування поліграфа, що забезпечують дотримання прав людини та законності отримання доказів. В умовах правового режиму воєнного стану та цифрової трансформації сектору безпеки і оборони України актуальною є необхідність вдосконалення нормативно-правової бази, що регламентує порядок збору, обробки та

зберігання інформації, отриманої за допомогою поліграфа, з метою підвищення якості та обґрунтованості кримінального аналізу. Таким чином, подальший розвиток правового регулювання застосування поліграфа в кримінальному аналізі має сприяти інтеграції передових міжнародних стандартів і наукових досягнень в сферу кримінального аналізу, що забезпечить підвищення ефективності застосування поліграфа як надійного засобу оцінки достовірності інформації.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВОПОЛОЖНІ СКЛАДОВІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА: ЮРИДИЧНА, ПСИХОЛОГІЧНА ТА ФІЗІОЛОГІЧНА СКЛАДОВІ

2.1. Функціональні напрями застосування поліграфа

Розвиток сучасної поліграфології свідчить про поступовий перехід від сприйняття поліграфа як вузькоспеціалізованого інструмента кримінальних розслідувань до його використання як комплексного засобу психофізіологічної оцінки достовірності інформації у сфері державного управління, безпеки, оборони, правоохоронної діяльності та кадрового менеджменту. Аналіз практики застосування поліграфа, дозволяє систематизувати його використання за функціональними напрямками, кожен із яких характеризується власною метою, психологічними особливостями та організаційними завданнями.

Найпоширенішим функціональним напрямом застосування поліграфа є **кадрове забезпечення**, що охоплює професійний відбір кандидатів на службу або роботу, призначення на посади, переведення на посади з підвищеним рівнем відповідальності, просування по службі, допуск до державної таємниці, здійснення періодичних перевірок персоналу, оцінювання професійної доброчесності, благонадійності та лояльності працівників, а також моніторинг кадрових ризиків протягом проходження служби. Особливого значення поліграфологічні дослідження набувають під час комплектування органів сектору безпеки і оборони України, правоохоронних органів та інших установ, діяльність яких пов'язана з виконанням функцій держави, обігом інформації з обмеженим доступом, матеріальних цінностей або застосуванням владних повноважень. В таких випадках поліграф виступає не засобом встановлення винуватості особи, а складовою комплексної системи кадрової перевірки, спрямованої на прогнозування професійної надійності кандидатів, оцінку їх доброчесності, мотивації, рівня відповідальності та потенційних ризиків для безпеки організації.

У процесі кадрового відбору поліграфологічне дослідження дає можливість отримати додаткову інформацію щодо приховування суттєвих біографічних відомостей, фактів участі у протиправній діяльності, вживання наркотичних засобів або зловживання алкоголем, наявності ігрової чи інших видів залежності, прихованих фінансових проблем, незадекларованих контактів із кримінальним середовищем або представниками іноземних спецслужб, можливих проявів корупційної поведінки, конфлікту інтересів, фактів розголошення службової інформації, а також інших факторів, здатних негативно впливати на виконання службових обов'язків.

Водночас результати поліграфологічного дослідження не можуть розглядатися як самостійна підстава для прийняття кадрових рішень. Їх доказове та управлінське значення визначається виключно у поєднанні з іншими джерелами інформації, зокрема результатами психологічного тестування, професійного відбору, спеціальної перевірки, співбесіди, аналізу біографічних даних, характеристик, матеріалів службової діяльності та інших об'єктивних відомостей. Такий комплексний підхід відповідає сучасним науковим принципам оцінювання персоналу, мінімізує ризик помилкових кадрових рішень і забезпечує використання поліграфа як допоміжного психодіагностичного інструмента в системі управління людськими ресурсами, а не як самодостатнього засобу прийняття управлінських рішень. Особливе значення це має в умовах дефіциту інформації або необхідності перевірки відомостей, які неможливо об'єктивно підтвердити іншими доступними способами, коли поліграфологічне дослідження доповнює, але не підміняє традиційні процедури кадрового відбору та оцінювання персоналу.

Другим функціональним напрямом застосування поліграфа є **проведення службових перевірок і розслідувань**, які становлять важливий елемент системи внутрішнього контролю в органах державної влади, правоохоронних структурах та інших інституціях із підвищеним рівнем вимог до службової дисципліни.

Службова перевірка розглядається як комплекс заходів, що здійснюються з метою перевірки інформації про можливе вчинення правопорушення, з'ясування наявності підстав для призначення службового розслідування, встановлення обставин порушення виконавської дисципліни та визначення осіб, які можуть бути причетними до відповідних подій [42].

Службове розслідування, у свою чергу, визначається як комплекс заходів, спрямованих на уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, а також на встановлення ступеня вини особи або осіб, чиї дії або бездіяльність зумовили його вчинення [42].

У межах зазначених процедур поліграфологічне дослідження використовується як інструмент отримання орієнтовної, імовірнісної інформації, що сприяє уточненню фактичних обставин подій, які стали підставою для службої перевірки чи розслідування. Зокрема, поліграф застосовується для перевірки достовірності пояснень працівників щодо обставин інцидентів службового характеру, виявлення можливих суперечностей у їхніх показаннях, а також для встановлення ступеня поінформованості особи про події, значущі для дисциплінарного або службового оцінювання. Важливим є також його використання у випадках перевірки інформації щодо порушень службової дисципліни, включаючи недодержання внутрішніх регламентів, перевищення службових повноважень або невиконання посадових обов'язків, а також у справах, пов'язаних із ймовірними корупційними правопорушеннями, розголошенням службової чи державної таємниці тощо. В таких випадках поліграфологічне дослідження виконує допоміжну функцію уточнення інформаційного меж службового провадження, сприяючи звуженню кола версій та визначенню напрямів подальших управлінських або організаційних рішень. Водночас результати поліграфологічного дослідження не мають самостійного доказового значення у процесуальному розумінні та не можуть розглядатися як безумовна підстава для встановлення вини або невинуватості особи. Вони використовуються виключно як допоміжний інформаційно-аналітичний матеріал і підлягають

обов'язковій оцінці у сукупності з іншими джерелами інформації, зокрема документальними матеріалами, поясненнями осіб, показаннями свідків та іншими встановленими фактичними даними. Таким чином, у структурі службових перевірок і службових розслідувань поліграфологічне дослідження виконує функцію інструменту ймовірнісного аналізу інформаційної поведінки особи, що підвищує ефективність встановлення фактичних обставин службових інцидентів без підміни процесуальних форм доказування.

Окремий функціональний напрям становить **поліграф в забезпечення оперативно-розшукової діяльності**. В межах даного напрямку поліграф використовується як допоміжний засіб спрямований на підвищення ефективності ОРД та уточнення оперативно значущих відомостей. Для забезпечення ОРД поліграфологічне дослідження застосовується для оцінювання ймовірнісної достовірності повідомлень, що надходять від різних категорій джерел оперативної інформації, зокрема заявників, свідків, конфідентів тощо. Його використання дозволяє виявляти можливі суперечності в наданих поясненнях, уточнювати окремі деталі подій, а також звужувати коло гіпотез щодо характеру та обставин ймовірної протиправної діяльності. Таким чином, в структурі оперативно-розшукової діяльності поліграф виконує роль інструменту ймовірнісної оцінки оперативно-вагомої інформації, що сприяє оптимізації процесу виявлення, документування та припинення протиправної діяльності без підміни процесуальних механізмів доказування.

В умовах сучасних безпекових викликів особливого значення набуває **функція забезпечення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності**. Застосування поліграфа в розвідці та контррозвідці є складовою системи забезпечення національної безпеки та захисту державних інтересів. Основною метою використання поліграфа у зазначеній сфері є перевірка достовірності інформації, отриманої з різних джерел розвідки та контррозвідки, зокрема від конфідентів, агентурних джерел, заявників та інших осіб, які залучені до співпраці з відповідними підрозділами. У окремих випадках в розвідувальній

та контррозвідувальній діяльності, з огляду на високий рівень конфіденційності завдань та обмеженість можливостей через ризики розкриття, поліграфологічне дослідження може виступати фактично єдиним інструментом перевірки факту виконання завдань конфідентами або працівниками кадрового складу, забезпечуючи отримання орієнтовної інформації щодо реальності здійснених дій та ступеня їх відповідності поставленим розвідувальним та/або контррозвідувальним завданням.

Важливою складовою є також використання поліграфа у забезпеченні власної безпеки, спрямованих на виявлення потенційних ризиків агентурного проникнення, запобігання встановленню несанкціонованих контактів із представниками ворожих або кримінальних структур, а також своєчасне виявлення ознак лояльності персоналу, який працює з чутливою інформацією. Застосування поліграфа у розвідувальній та контррозвідувальній діяльності сприяє мінімізації ризиків витоку службової та державної інформації, підвищенню рівня довіри до персоналу, а також зміцненню власної безпеки складових сектору безпеки і оборони України. В таких умовах поліграф виступає як допоміжний засіб інформаційно-аналітичної оцінки, що забезпечує додатковий рівень перевірки даних у межах комплексної системи безпекових процедур. Водночас результати поліграфологічного дослідження не мають самостійного процесуального або доказового значення та використовуються виключно як орієнтовний інструмент підтримки управлінських і кадрових рішень, у поєднанні з іншими методами розвідувальної та контррозвідувальної діяльності.

Функція забезпечення системи пробації та постпенітенціарного нагляду. В даному напрямку використовують поліграфологічні дослідження за програмою спеціалізованого тестування сексуальних злочинців після засудження (Post-Conviction Sex Offender Testing, PCSOT), яка розглядається як елемент комплексної моделі управління ризиками та мінімізації суспільної небезпеки, пов'язаної з рецидивною сексуальною злочинністю. У міжнародній практиці, зокрема в США та Великій Британії, PCSOT функціонує як складова

багаторівневої системи постпенітенціарного контролю, інтегрованої у пробаційний нагляд і терапевтичні програми. Її ключовою метою є не встановлення факту первинної вини, а забезпечення превентивного контролю поведінкових ризиків осіб, які відбули покарання за сексуальні злочини, з орієнтацією на запобігання повторним суспільно небезпечним діям.

Особливістю системи PCSOT в США є обов'язкова спеціалізована підготовка поліграфологів (мінімум 40 годин), що має міждисциплінарний характер і виходить за межі суто технічного опанування поліграфологічних процедур [109, с. 23]. Така підготовка спрямована на формування знань у трьох ключових напрямках: юридичному (правила пробації, правові обмеження, гарантії процесуальних прав), психологічному та психіатричному (типологія сексуальних правопорушників, когнітивні викривлення, механізми девіантної поведінки, парафілії), а також віктимологічному (розуміння наслідків злочинної поведінки для потерпілих як основа коректного професійного інтерв'ювання). Така підготовка забезпечує інтеграцію поліграфолога у міждисциплінарну систему роботи, де він функціонує як елемент спільної моделі стримування разом з офіцерами пробації та фахівцями терапевтичного супроводу [137, с. 4]. Використання поліграфа в системі PCSOT базується на перевірці дотримання засудженим суворих правил, які мають на меті запобігти рецидиву. Під час поліграфологічних досліджень за програмою PCSOT перевіряється дотримання наступних заборон:

1. Заборона перегляду порнографії. Моніторинг використання будь-яких матеріалів сексуального характеру (включно з інтернетом та гаджетами), оскільки порнографія часто є стимулом для формування сценарію нового злочину;

2. Заборона вживання наркотиків та алкоголю. Оскільки психоактивні речовини знижують вольовий контроль над девіантними імпульсами, їх вживання вважається грубим порушенням умов лікування;

3. Дотримання дистанції та контактів. Перевірка заборони наближатися до дітей або місць їхнього скупчення (шкіл, майданчиків) на відстань,

визначену судом, а також заборона на будь-які несанкціоновані контакти з неповнолітніми в офлайн- чи онлайн-середовищі.

У Великій Британії застосування поліграфа у сфері пробації нормативно закріплене в рамках Offender Management Act 2007 та використовується як інструмент контролю за особами високого ризику, звільненими після відбуття покарання за сексуальні злочини [161, с. 8]. У цій моделі поліграфологічні перевірки є обов'язковим елементом умов постпенітенціарного нагляду та слугують механізмом підвищення керованості ризиків у суспільстві. Британська система характеризується високим рівнем інституційної інтеграції: результати тестувань, що часто проводяться спеціально підготовленими офіцерами пробації, документуються та можуть вноситися до національного реєстру осіб, які становлять підвищену небезпеку (Violent and Sex Offender Register, ViSOR) [161, с. 19].

Отже, PCSOT виступає як елемент системи управління суспільною безпекою, в якій поліграфологічні дослідження виконують допоміжну функцію оцінки поведінкових ризиків, сприяючи підвищенню ефективності пробаційного контролю та запобіганню повторним суспільно небезпечним діям у межах постпенітенціарного нагляду осіб засуджених за правопорушення на сексуальному ґрунті.

Об'єднуючий вищенаведені функціональні напрями застосування поліграфологічних досліджень є **поліграфологічний метод в кримінальному аналізі**. На відміну від інших напрямів застосування поліграфа, кримінальний аналіз не обмежується вирішенням окремих кадрових, оперативних чи процесуальних завдань, а забезпечує інтеграцію результатів поліграфологічних досліджень у єдину систему інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності. В кримінальному аналізі поліграф використовується насамперед як інструмент оцінювання достовірності отриманої інформації та формування аналітичних баз даних. Баз даних поліграфологічних досліджень сприяють: виявленню кримінальних ризиків; побудові інформаційних моделей подій; встановленню

взаємозв'язків між особами, об'єктами та подіями; визначення пріоритетних напрямів перевірки слідчих і оперативних версій; прогнозування подальшого розвитку криміногенної ситуації та інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень; забезпеченню власної безпеки тощо.

Функція оцінки достовірності інформації в кримінальному аналізі забезпечує інтеграцію практично всіх функціональних напрямів застосування поліграфа. Зокрема, результати поліграфологічних досліджень можуть використовуватися для оцінювання доброчесності та професійної надійності персоналу під час кадрового відбору; перевірки достовірності пояснень під час проведення службових перевірок і розслідувань; інформаційного супроводу оперативно-розшукової діяльності; забезпечення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності; реалізації програм постконвенційного супроводу осіб, засуджених за сексуальні кримінальні правопорушення (PCSOT). В кримінальному аналізі поліграфологічне дослідження виконує роль не самостійного засобу встановлення фактів, а одного з джерел аналітичної інформації, результати якого інтегруються з матеріалами кримінального провадження, оперативно-розшукової діяльності, спеціальних перевірок, криміналістичних, психологічних та інших досліджень. Комплексне використання таких даних забезпечує підвищення об'єктивності аналітичних висновків, мінімізацію інформаційної невизначеності та обґрунтованість управлінських і процесуальних рішень, що відповідає сучасній ризик-орієнтованій моделі інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності.

Нами поліграфологічне дослідження розглядається насамперед як метод оцінювання достовірності інформації та формування аналітичних даних, які інтегруються до системи кримінального аналізу. Такий підхід ґрунтується на розумінні поліграфа не як автономного засобу отримання доказів чи психологічного впливу, а як одного з елементів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Водночас практика застосування поліграфа у правоохоронних органах США значною мірою

орієнтована на використання поліграфологічного дослідження як додаткового засобу отримання оперативно значущої інформації. За такого підходу основну цінність становлять не стільки висновки за результатами психофізіологічного дослідження, скільки відомості, отримані під час передтестової співбесіди, безпосереднього тестування та післятестового інтерв'ю, які можуть бути використані для подальшої перевірки слідчих чи оперативних версій. Окремі українські фахівці висловлюють доцільність запровадження аналогічної моделі в національну практику. Проте механічне перенесення такого підходу потребує критичної оцінки з урахуванням особливостей функціонування української системи кримінальної юстиції. Зокрема, рівень інституційної та міжособистісної довіри до правоохоронних органів, ступінь готовності громадян до добровільного надання інформації, а також ефективність механізмів державного захисту свідків, потерпілих та викривачів в Україні істотно відрізняються від відповідних показників у США. За таких умов поліграфологічне дослідження набуває особливого значення саме як інструмент кримінального аналізу, що забезпечує оцінювання достовірності отриманої інформації, її аналітичну інтерпретацію, зіставлення з іншими джерелами даних та підтримку процесу прийняття обґрунтованих управлінських, оперативних і процесуальних рішень. Саме тому в сучасних українських реаліях аналітичний потенціал поліграфологічних досліджень видається більш актуальним, ніж орієнтація виключно на отримання додаткових відомостей під час проведення поліграфологічного інтерв'ю.

2.2. Підходи застосування поліграфа, на прикладі США

Сучасне правозастосування поліграфа у світі свідчить, що Сполучені Штати Америки залишаються головним осередком розвитку поліграфології. Саме в США було закладено науково-методичний фундамент, сформовано правову базу та розроблено професійні стандарти, які сьогодні є універсальними для світової спільноти. Американська модель охоплює кадровий скринінг, розвідку, контррозвідку, досудове розслідування та

систему пробації. Важливим аспектом правової системи США є дотримання балансу: жорстке регулювання використання поліграфа у приватному секторі поєднується з його інтенсивним застосуванням у сфері національної безпеки.

Вплив американської школи простежується у досвіді Канади (Збройні сили, RCMP), Мексики (протидія корупції), Великої Британії (нагляд за правопорушниками) та Японії. Для України це означає, що імплементація поліграфа в систему кримінального аналізу має орієнтуватися на стандарти США, що забезпечить методичну єдність та інтеграцію у глобальну систему безпекових технологій.

Більш широкий підхід вказує також на те, що тісно пов'язаною з американською моделлю є практика Канади, де поліграфологічні дослідження активно впроваджуються у роботі Збройних сил Канади [124], Королівській канадській кінній поліції (RCMP) [164], а також використовуються в межах діяльності Національного агентства з нагляду за безпекою та розвідкою (NSIRA) [152]. У Мексиці поліграф використовується як державними правоохоронними органами, так і приватними поліграфологами, з орієнтацією на американські стандарти підготовки та тестування. У процесі реформування правоохоронних органів Мексики поліграф виступав як інструмент виявлення корупційних ризиків та оцінки доброчесності кандидатів та діючих співробітників. Така практика була закріплена в межах програм державного фінансування та модернізації муніципальної поліції (Subsidio de Seguridad Pública Municipal), що мала на меті створення модельних підрозділів із перевірених співробітників [167]. У Великій Британії поліграф не застосовується масово, проте є важливим інструментом у системі пробації, зокрема для контролю за особами, засудженими за статеві злочини [175]. Іспанія характеризується поширеною приватною практикою поліграфологів, які працюють за американськими стандартами, що символічно підкреслюється розташуванням у Мадриді штаб-квартири Європейської асоціації поліграфологів (EPA) [132]. У Польщі поліграф застосовується переважно у військовій сфері та судових процесах, а підготовка фахівців орієнтована на

американські моделі [175]. Ізраїль використовує поліграф як невід’ємний елемент діяльності правоохоронних органів [160]. У Японії поліграф широко застосовується в кримінальних розслідуваннях з 1950-х років, зокрема з використанням методики GKT [138]. Отже, попри географічну різноманітність застосування поліграфа, методологічна та інституційна основа його використання є універсальною і походить з США. Всі розвинені практики, від Північної Америки до Азії та Європи демонструють адаптацію саме американських стандартів та освітніх моделей. Для України це означає, що перспективна імплементація поліграфології у сферу кримінального аналізу має орієнтуватися насамперед на стандарти США та їхню інтернаціоналізовану адаптацію. Такий підхід забезпечить методичну єдність, правову визначеність та інтеграцію української практики у глобальний безпековий контекст.

Практика застосування поліграфа в США формується як цілісна система, що ґрунтується на поєднанні судових прецедентів, нормативно-правових актів, професійно-інституційних настанов та наукових дослідженнях. Передусім важливе місце займає судова практика (case law), яка визначає межі допустимості використання результатів поліграфологічних досліджень у кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві. Прецеденти Верховного суду США та численних судів штатів неодноразово засвідчували неоднозначність ставлення до поліграфа: в одних випадках результати визнавалися як допоміжний доказ або як основний доказ, в інших – відхилялися через сумніви у надійності або через відсутність єдиної правової регламентації. Водночас саме ця практика сприяла поступовому виробленню критеріїв допустимості та процедурних обмежень у використанні поліграфа, що забезпечило його стабільне місце в системі кримінального аналізу та кадрових перевірок.

На даний час Верховний суд США залишає питання про прийнятність доказів на детекторі брехні на розсуд окремих штатів. Система кримінального правосуддя штатів, які можуть використовувати результати перевірки на

поліграфі, як доказ у кримінальній справі, включають наступні штати: Айдахо, Айова, Алабама, Арізона, Арканзас, Вайомінг, Вашингтон, Делавер, Джорджія, Каліфорнія, Індіана, Канзас, Невада, Нью-Джерсі, Нью-Мексико, Огайо, Північна Дакота, Флорида, Юта [114]. Інші штати не визнають жодних доказів на детекторі брехні. Проте, федеральні окружні суди, які досі не дозволили використати докази результатів поліграфа для будь-яких цілей, наразі становлять рішучу меншість. В той же час, апеляційні суди США вважаються найвпливовішими судами після Верховного суду. Завдяки своїй здатності встановлювати юридичні прецеденти в регіонах, що охоплюють мільйони американців, апеляційні суди США мають сильний політичний вплив на законодавство США. Тому не визнання поліграфу, як доказу в суді округу може бути спростовано в апеляційному суді.

Судові рішення США щодо допустимості поліграфа стали визначальними для еволюції його практики та методології. Відправною точкою був прецедент 1923 року в справі Фрай проти США, у якому суд відхилив виправдовувальний висновок, отриманий за допомогою «детектора брехні» Вільяма Марстона у справі Джеймса Фрая, мотивуючи це відсутністю наукового визнання методу. Так сформувався Стандарт Фрая, що допускав використання наукових методів у суді лише за умови їхнього загального прийняття науковою спільнотою. Цей підхід на 70 років заклав скепсис щодо поліграфа й обмежив його застосування у кримінальному судочинстві. Водночас він стимулював розвиток поліграфології через потребу у стандартах, валідизації та уніфікації процедур, що стало підґрунтям сучасної професійної практики [31].

Допустимість результатів, отриманих із застосуванням поліграфа в США, на сучасному етапі визначається Стандартом Дауберта, сформованим внаслідок розгляду справи 1993 року Дауберт проти Меррел Дов Фармацевтікалс. На відміну від попереднього підходу, що ґрунтувався на Стандарті Фрая, Стандарт Дауберта є офіційним методичним інструментом оцінки наукової обґрунтованості та повноти висновків судових експертів. Він

базується на заздалегідь визначеній системі критеріїв, які дозволяють оцінити достовірність та надійність результатів експертних досліджень, поданих як докази у федеральних судах США [46, с. 265]. Застосування цього стандарту здійснюється шляхом безпосереднього опитування експерта після ознайомлення суду з його письмовим висновком. Останній визнається об'єктивним та повноцінним за умови, що:

- він базується на науково підтверджених даних, принципах і методиках;
- використані експертом наукові положення та методи є релевантними щодо фактів і матеріалів, досліджених у межах конкретної справи [46, с. 265].

На нашу думку, експерт, який використовує поліграф, повинен керуватися насамперед науково обґрунтованими методиками. Відповідно до Стандарту Дауберта обрана ним методика поліграфологічного дослідження має відповідати таким критеріям:

- 1) пройти належну апробацію, підтверджену науковими публікаціями. Отримати відповідне наукове рецензування;
- 2) мати позитивну оцінку серед судових експертів із конкретними прикладами застосування;
- 3) відображати рівень неточних або помилкових висновків (статистичну похибку) не більше 10 % і забезпечувати точність не менше 90 %;
- 4) дотримуватися встановлених стандартів контролю якості під час підготовки експертного висновку [19, с. 243].

Невідповідність висновку вищезазначеним критеріям автоматично зумовлює його виключення з переліку допустимих доказів, тоді як позитивна оцінка за Стандартом Дауберта, навпаки, сприяє визнанню експертного висновку одним із ключових доказів у судовому процесі [46, с. 265]. Перелік контрольних питань Стандарту Дауберта дозволяє уникати псевдонаукових тверджень, підвищує якість оцінки експертних результатів, а також оптимізує комунікацію між експертами та судом завдяки уніфікації критеріїв перевірки

[7, с. 266]. У питаннях прийнятності поліграфологічних висновків у судах США Стандарт Дауберта фактично замінив Стандарт Фрая, встановивши більш комплексні та науково орієнтовані правила оцінки експертних досліджень. Перехід від Стандарту Фрая, який базувався на вимозі загального наукового визнання методики, до Стандарту Дауберта, орієнтованого на комплексну наукову верифікацію експертних висновків, став ключовим етапом у формуванні сучасного ставлення до поліграфа судами США. Проте навіть після цього поліграфологічні дослідження тривалий час залишалися під дією процесуальних заборон, закріплених у вигляді правила «per se» (від лат. per se – «сам по собі»), яке автоматично виключало їх із кола допустимих доказів. Лише подальші рішення федеральних та штатних судів започаткували поступовий відхід від абсолютної заборони та відкрили можливість для часткового визнання поліграфологічних висновків як доказової бази у судовому процесі.

Правило «per se» у правозастосовній практиці США тривалий час функціонувало як процесуальна заборона прийняття результатів поліграфологічних досліджень до розгляду судом. Проте вже у справі 1995 року США проти Посадо зазначене правило було переглянуте: суд скасував власне жорстке положення проти використання поліграфа, наголосивши, що воно спиралося на застарілі уявлення про технічні можливості поліграфа та на прецедент, який фактично втратив чинність у зв'язку з формуванням Стандарту Дауберта. У рішенні наголошувалось, що сучасна судова практика «дещо розширила» підхід до оцінки поліграфологічних даних, а відтак їхня повна заборона більше не відповідала критеріям справедливого процесу [163].

Застосування Стандарту Дауберта до поліграфологічних висновків легітимізує весь аналітичний продукт. Завдяки прозорій методології та верифікованим рівням точності (90%+), аналітик отримує можливість юридично обґрунтувати свої висновки, спираючись на доказову науку, а не на суб'єктивні інтерпретації.

Подібну правову позицію зайняв апеляційний суд у справі 2000 року Ернандес проти штату Техас. Джон Кріс Ернандес, засуджений до смертної кари за вбивство, наполягав на врахуванні результатів поліграфологічного дослідження, відхилених судом першої інстанції. Апеляція визнала, що така відмова становила процесуальну помилку *per se*, адже поліграф міг підтвердити непричетність підсудного до умисного вбивства та вказати на винуватість співучасника. Суд підкреслив, що ігнорування таких даних суперечить принципам справедливого розгляду, оскільки позбавляє підсудного можливості використати виправдувальний доказ [163].

У низці рішень суди США підкреслювали необхідність добровільності проходження поліграфа, надання інформованої згоди та права на юридичне представництво під час ухвалення рішення щодо участі в дослідженні. Основоположне значення мало правило Міранди, сформульоване у справі 1966 року Міранда проти штату Арізона. Верховний суд постановив, що зізнання, здобуте під час поліцейського допиту без попереднього роз'яснення процесуальних прав не свідчити проти себе та користуватися допомогою адвоката порушує П'яту поправку Конституції та є недопустимим доказом. Водночас суд визнав можливим використання зізнання лише за умови, що особа свідомо і добровільно відмовилася від цих прав, причому саме факт добровільності підлягає окремому доведенню [98, с. 48]. Американська школа поліграфології інтегрувала процедуру роз'яснення прав досліджуваної особи у структуру передтестової бесіди. Вона проводиться на початку поліграфологічного дослідження та спрямована на забезпечення добровільності участі особи у дослідженні, підвищення правової захищеності досліджуваного та дотримання етичних стандартів професійної діяльності [106, с. 18].

Суди США поступово деталізували процесуальні вимоги до поліграфологічних досліджень. Важливим кроком стало рішення у справі 1995 року США проти Домінгеса, де суд визначив орієнтири для належного проведення процедури. Було закріплено право всіх сторін процесу, включно з

адвокатами, бути присутніми під час передтестової та післятестової бесід. Окрім того, суд наголосив, що післятестова бесіда може відбутися лише за умови попереднього дозволу з боку особи, яка проходить поліграф [171]. Таким чином, прецедент Домінгеса розширив акцент із питання наукової надійності поліграфа на гарантії процесуальної справедливості, підкресливши, що права учасників судового процесу повинні бути захищені на всіх етапах дослідження. Це заклало основу для формування більш чітких стандартів застосування поліграфа у правовій практиці США. У справі 1999 року Гомес проти США увага суду була зосереджена на аспектах інформованої згоди та психологічної безпеки: апелянтка оскаржила застосування поліграфа, стверджуючи, що через нерозуміння суті процедури вона відчувала страх перед можливим фізичним ушкодженням електричним струмом поліграфа [135]. Як наслідок, в практику поліграфологів введено обов'язок роз'яснювати досліджуваному особі безпечність поліграфологічного тестування під час передтестової бесіди поліграфологом. Подібний акцент на захисті прав досліджуваних осіб простежується і в рішенні суду 2000 року Гордіола проти США, де суд чітко визначив, що негативні результати поліграфа самі по собі не можуть бути підставою для арешту, оскільки не мають достатньої процесуальної сили для обмеження особистої свободи [142]. У справі 1990 року Вудленд проти міста Х'юстон суд присяжних визнав, що методологія формулювання запитань поліграфологом та порядок проведення поліграфологічного дослідження, що використовувалося як частина процедури перед прийомом на службу в м. Х'юстон, порушує конституційні обмеження, встановлені федеральною та штатними конституціями США. Було визначено, що така практика втручання у приватне життя претендентів на посади в пожежній охороні, поліції та аеропорту м. Х'юстон є необґрунтованою та незаконною [176]. Слід зауважити, що саме в цій справі розглядався федеральний підхід до поліграфологічного дослідження по відношенню до цивільних осіб які відбирались на службу в підрозділи публічної безпеки штату, а не до федеральних органів. Цей прецедент мав

значний вплив на методологію поліграфологічних досліджень: він сприяв розвитку та активному впровадженню методики порівняльних запитань керованого (спрямованого) обману, оскільки практика застосування запитань ймовірної брехні у попередньому вигляді була визнана судом потенційно шкідливою і неконституційною.

Судова практика США щодо застосування поліграфа в системі пробації та психіатричного лікування складається зі справи 1988 року Марк Маккейн проти штату Техас. Позивач був ув'язнений за порушення умовно-дострокового звільнення, яке передбачало обов'язкове періодичне проходження поліграфа. Суд постановив, що така перевірка не є допитом у розумінні кримінального процесу, а виступає інструментом контролю за особами, засудженими за насильницькі злочини. Застосування поліграфа дозволяє здійснювати превентивний нагляд та ефективно моніторити дотримання умов пробації [149]. В справі 1999 року *Ex parte Ренфро*, де термін «*ex parte*» означає процедуру без попереднього повідомлення та участі іншої сторони, апелянт Чарльз Ентоні Ренфро оскаржував умову свого громадського нагляду, що вимагала систематичного проходження поліграфа для контролю поведінки та планування лікувальної програми. Суд дійшов висновку, що поліграф не використовується як доказ вини у судовому процесі, а слугує інструментом моніторингу та профілактики майбутніх порушень, спрямованих на стримування потенційно небезпечної поведінки щодо неповнолітніх. Таким чином, поліграф виступає і як засіб контролю, і як терапевтичний інструмент у системі громадського нагляду [166]. У справі 2012 року Леонард проти США, Вільям Томас Леонард проходив програму оцінки та лікування осіб, засуджених за сексуальні злочини, яка передбачала використання поліграфа для перевірки правдивості його поведінки. Суд наголосив, що результати поліграфа не мають на меті доведення вини у первинному злочині, а виконують функцію клінічного та пробаційного контролю з метою безпеки громади. П'ять невдалих тестів стали підставою для виключення Леонарда з програми та подальшого ув'язнення за порушення

умов пробації, проте не вплинули на його кримінальну відповідальність за початковий злочин. Таким чином, справа Leonard підкреслила можливість інтеграції поліграфа у терапевтичні та пробаційні програми як інструмента моніторингу та профілактики рецидиву, водночас зберігаючи межу між лікувально-контрольними функціями поліграфа та доведенням вини у кримінальному провадженні [163]. Узагальнюючи практику застосування поліграфологічних досліджень у системі пробації та психіатричного контролю сексуальних правопорушників у США, варто додати справу 2014 року Мітчел проти США, яка підтверджує тенденцію до інтеграції поліграфа в комплекс терапевтичного моніторингу. У цій справі Фредерік Мітчел визнав себе винним у пропаганді дитячої порнографії та був поставлений на десять років громадського нагляду. Як умову нагляду апелянту було наказано проходити програму психологічної та фізіологічної оцінки, що включали поліграф та пеніальний плетизмограф. Апелянт оскаржував ці умови, стверджуючи, що вони необґрунтовані та інвазивні. Проте апеляційний суд підтвердив рішення суду першої інстанції, зазначивши, що такі процедури мають діагностичну та терапевтичну цінність, а непридатність тесту як доказу не впливає на його придатність для моніторингу та лікування [150]. Дані прецеденти демонструють стійку судову практику США, яка легітимізує використання поліграфа як інструменту пробації та терапевтичного контролю. Поліграфологічне дослідження виконує функції моніторингу дотримання умов пробації, оцінки ризику рецидиву, підтримки лікувальних програм та забезпечення безпеки громади. Водночас, інтеграція поліграфа в систему пробації та контррозвідувального моніторингу зміщує акцент із "аналізу інцидентів" на "стратегічний аналіз ризиків". Для аналітика злочинності це створює базу для моніторингу динаміки вербувальної вразливості та прогностичного моделювання ймовірності рецидивів у середовищах з підвищеною суспільною небезпекою.

Аналіз судової практики США показує, що застосування поліграфа є багатограним і залежить від сфери використання. У державних кадрових

процесах він може легітимно застосовуватися за умови добровільної згоди, прозорих процедур і можливості повторного тестування. У приватних організаціях надмірно інвазивне чи неправомірне використання поліграфа призводить до порушень прав працівників та репутаційних і фінансових наслідків. У системах пробації та психіатричного лікування поліграф слугує інструментом контролю, моніторингу та реабілітації, а не засобом встановлення первинної вини, підкреслюючи його допоміжну функцію. Еволюція методологій від запитань ймовірного обману до запитань керованого демонструє прагнення зменшити психологічний тиск на досліджувану особу при збереженні ефективності процедури. Легітимність і ефективність поліграфа визначаються суворим дотриманням правових, етичних і процедурних стандартів. Аналіз судової практики США свідчить, що поліграф у системі пробації та психіатричного нагляду виконує функції моніторингу, профілактики рецидивів і підтримки терапевтичних програм, не використовуючись як доказ вини у кримінальному процесі. Для України впровадження подібної практики в систему пробації могло б стати важливим кроком у розвитку сучасних механізмів контролю та ресоціалізації правопорушників. Поліграфологічні дослідження здатні забезпечити додатковий рівень нагляду за особами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, допомогти у плануванні індивідуальних програм виправлення та підвищити ефективність превентивних заходів, при цьому зберігаючи правову гарантію невикористання їх результатів як доказу вини у кримінальному судочинстві.

Застосування поліграфа в кримінальному судочинстві в Україні обмежене: воно може здійснюватися лише як частина судово-психологічної експертизи, призначеної відповідно до законодавства, і проводиться атестованими державою судовими психологами з обов'язковою письмовою згодою підекспертної особи; при цьому висновок поліграфолога не визнається самотійним доказом, а використовується лише як додатковий аргумент для підтвердження правильності процесуальних дій суду [57].

Другим фундаментальним елементом є нормативно-правові акти, що включають закони (bills) та постанови Конгресу США, розпорядження Президента (executive orders), які мають силу закону, але не можуть суперечити чинному законодавству, а також укази (proclamations) Президента, що мають форму публічних проголошень або рекомендацій і не наділені обов'язковою юридичною силою. До нормативної бази також належать нормативно-правові акти федеральних органів та законодавство окремих штатів, які визначають порядок застосування поліграфа у різних сферах, від кадрових перевірок до діяльності правоохоронних органів та органів національної безпеки. Регулятивна база штатів визначає особливості проведення поліграфологічних досліджень у конкретних юрисдикціях, встановлює вимоги до сертифікації фахівців і процедури використання поліграфа в адміністративних та кадрових перевірках. Таким чином, правове поле США створює баланс між захистом прав людини та інтересами державної безпеки, легітимізуючи поліграфологічну практику.

В 1975 році Конгрес США прийняв Федеральне правило доказування №702 (Rule 702), яке визначає порядок залучення свідчень експертів у судових процесах. Дане правило стало основоположним у формуванні Стандарту Дауберта. Згідно з цим правилом, експерт може надавати свідчення у формі власних думок або іншим способом, якщо ініціатор доведе суду:

1. наявність наукових, технічних чи інших спеціальних знань, що допомагають суду зрозуміти докази або встановити факт;
2. ґрунтування свідчень на достатніх фактах або даних;
3. використання надійних принципів та методів;
4. застосування цих принципів та методів до конкретних фактів справи [167].

Проте у справі 1995 року Перкінс проти США суд дійшов висновку, що це правило не поширюється на свідчення, отримані за допомогою поліграфа. Посилаючись на Шосту поправку до Конституції США (право звинуваченого на суд присяжних), суд встановив, що висновок поліграфолога хоч і можуть

допомогти судді, проте не сприяють вирішенню питання присяжними, оскільки відволікають їхню увагу та затягують процес [159]. Це рішення фактично заборонило використання поліграфа у суді присяжних США, а відміна дії Правила 702 не вплинула на інші підстави для невизнання поліграфа у зв'язку із сформованим Стандартом Дауберта.

Від середини 1930-х років поліграф активно використовувався у федеральному секторі США. Зокрема, ФБР почало застосовувати поліграф у 1935 році, проте централізована програма тестування в цьому відомстві була створена лише у 1978 році [174]. У період «холодної війни» застосування поліграфа в США значно розширилося у сфері безпеки та оборони, зокрема для перевірки лояльності службовців. Офіційна політика бере свій початок у 1965 році з Меморандуму Джонсона, який дозволяв використання поліграфа при доборі на службу, службових розслідуваннях, розвідці та контррозвідці, кримінальних розслідуваннях, а також наукових дослідженнях і розробках. Жодне відомство не могло застосовувати поліграф без сертифікації Голови Комісії з державної служби (CSC), правонаступником якої є Управління з питань персоналу (OPM). Після сертифікації агентства мали розробити власні нормативні акти, що включали: визначення цілей тестування, перелік посад і осіб, уповноважених схвалювати поліграф; попереднє повідомлення та письмову добровільну згоду; право не свідчити та отримати юридичну допомогу; принципи роботи пристрою та порядок обробки інформації; безпосередній зв'язок питань із конкретною справою; стандарти підготовки поліграфологів для забезпечення точності результатів і прав особи. [174]. Для операцій розвідки/контррозвідки вимоги були менш деталізованими, але після сертифікації агентства мали затвердити внутрішні нормативні акти, які погоджував керівник відомства [174].

У кримінальних розслідуваннях поліграф міг застосовуватися за умов наявності відповідних нормативних актів, схвалених Генеральним прокурором, що передбачало перелік справ, письмову добровільну згоду на тестування, право не свідчити проти себе, право на юридичну допомогу та

відмову від тесту, деталі процедури і використання інформації, а також вимоги до кваліфікації поліграфологів [174]. Документи Президентської бібліотеки Джонсона підтверджують підписання Меморандуму, але він офіційно не був виданий. Натомість CSC оприлюднила політику у розділі 736, пункту 2-6 Федерального кадрового посібника (FPM). У 1995 році OPM скасувало FPM в межах дерегуляції, зазначивши, що він більше не є обов'язковим. Проте окремі структури, зокрема DEA та ATF, продовжували дотримуватися внутрішніх політик на його основі для забезпечення «захищеного положення» під час перевірок. У 2004 році Міністерство юстиції США підтвердило чинність Меморандуму Джонсона. Нині єдиного нормативного акту щодо поліграфа у виконавчій владі США немає, а регулювання здійснюється через президентські укази, судову практику, адміністративні норми та внутрішні накази, значну роль відіграє також Закон про реформу розвідки та запобігання тероризму 2004 року [174].

У 1983 році в США було впроваджено Директиву про рішення щодо національної безпеки (National Security Decision Directive 84, NSDD-84). Згідно з пунктом 5 цієї Директиви, співробітники, які мають доступ до державної таємниці, зобов'язані проходити поліграфологічні перевірки під час розслідування фактів несанкціонованого розголошення такої інформації. Директива чітко визначає, що наказ про проходження поліграфа може видавати лише керівник агентства або його уповноважена особа, а результати перевірок, отримані у межах розслідування, не можуть бути використані для інших цілей [153]. В Україні питання використання поліграфа для контролю за особами з доступом до державної таємниці отримало своє нормативне врегулювання лише нещодавно. Прийняття Закону України № 4560-IX від 31 липня 2025 року визначає обов'язок проведення поліграфологічних досліджень працівників антикорупційних і правоохоронних органів, які мають доступ до державної таємниці, щонайменше раз на два роки за методологією, узгодженою із Службою безпеки України [72]. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики діяльності на користь держави-агресора, підвищує рівень

інституційної довіри та забезпечує системність у сфері протидії внутрішнім загрозам. Отже, можна стверджувати, що Україна, спираючись на позитивний досвід США, формує власну модель правового регулювання поліграфологічної діяльності у сфері національної безпеки.

У 1988 році Конгрес США ухвалив Закон «Про захист працівників від поліграфа» (EPPA), підписаний Президентом Р. Рейганом, який набрав чинності того ж року. Закон забороняє приватним роботодавцям використовувати поліграф для добору персоналу або дисциплінарного впливу, окрім визначених винятків, таких як охорона, фармацевтична галузь, фінансові розслідування, національна безпека та контррозвідка, і встановлює адміністративну відповідальність за порушення, гарантуючи право працівника відмовитися від тестування без негативних наслідків. EPPA деталізує терміни, суб'єктів і межі дії, визначає поняття «детектор брехні» та «поліграф», суворо забороняє примусове чи репресивне використання, забороняє дискримінацію на основі результатів тесту або відмови від нього та обмежує застосування лише конкретними службовими подіями чи правопорушеннями, при цьому допустимість поліграфа вимагає інформованої згоди, письмового повідомлення працівника про права та підстави тестування й суворого дотримання процедур. Закон регламентує всі етапи тестування: передтестовий, безпосереднє тестування та післятестовий, з письмового висновку досліджуваній особі та замовнику. Закон встановлює обмеження для поліграфологів, зокрема не більше п'яти тестів на день, а мінімальна тривалість одного дослідження повинна становити не менше 90 хвилин. EPPA також визначає суворі правила конфіденційності результатів, трирічний строк зберігання всіх документів та винятки лише для законних випадків, таких як судові рішення, службове розслідування чи анонімний науковий аналіз без ідентифікаційних даних. Загалом, закон формує багаторівневу систему гарантій і обмежень, забезпечуючи баланс між контролем безпеки та захистом прав працівників, регламентує процедури, права і обов'язки сторін та правові санкції у разі порушень, не забороняє поліграф як такий, але суворо

регламентує його застосування, підкреслюючи етичну та юридичну значущість у трудових і державних відносинах [131]. В Україні поки що відсутній чинний закон, що регламентує застосування поліграфа. Проте, спроби законодавчих ініціатив були відображені у Проекті Закону України «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» № 4094 від 17.02.2016 [79]. Цей законопроект передбачав запровадження ключових гарантій: добровільності проходження поліграфа, отримання інформованої згоди, суворого дотримання процедур і обмеження використання результатів досліджень. Його метою було формування правового поля для легітимного застосування поліграфа в Україні та забезпечення збалансованого поєднання державних інтересів у сфері безпеки з правами осіб, що проходять дослідження.

Військове правило доказів (MRE) 707, яке набрало чинності 6 липня 1991 року, було запроваджене Президентом Д. Бушем (старшим) у рамках його повноважень щодо військового правосуддя і є обов'язковим для всіх видів збройних сил США: армії, флоту, авіації, морської піхоти та космічних військ. Правило виникло як результат зміни позиції Міністерства оборони США (DoD) щодо надійності поліграфа у судовому доказуванні, під впливом ряду справ, де поліграфічні висновки впливали на рішення суду, а також академічного та судового скепсису щодо наукової валідності детекції брехні. Високу роль у формуванні цього обмеження відіграли Апеляційний суд Збройних сил США та Генеральний судовий радник видів збройних сил, підкріпивши свою позицію даними досліджень DoD Criminal Investigation Service та FBI, що ставили під сумнів об'єктивність і повторюваність поліграфа як джерела доказів. MRE 707 встановлює абсолютну заборону на використання поліграфа у будь-якій формі в військових судових процесах, усуваючи навіть гіпотетичну можливість його допуску, що робить військові суди США однією з найбільш жорстких юрисдикцій щодо допустимості поліграфа та підкреслює пріоритет наукової достовірності і процесуальної обґрунтованості у військовому судочинстві [125]. У військових формуваннях

України поліграфологічна діяльність регламентується відомчими наказами, які визначають порядок проведення досліджень, повноваження поліграфологів та умови залучення персоналу до тестування. Такі документи встановлюють стандарти проведення процедур і забезпечують дотримання вимог безпеки та законності.

Після прийняття ЕРРА в США було зроблено важливий крок до поширення дії його положень на працівників усіх гілок влади, включно з Конгресом. Цей крок був реалізований через ухвалення в 1995 році Закону «Про підзвітність Конгресу» (САА), який запровадив принцип інституційної рівності щодо трудових прав і обов'язків. Якщо ЕРРА суттєво обмежив використання поліграфа в приватному секторі та визначив чіткі винятки для безпекових і спеціальних сфер (наприклад, охоронної діяльності), то САА поширив ці обмеження на законодавчу гілку влади, забезпечивши аналогічний захист і для працівників Конгресу [157]. САА здійснив суттєвий крок у нормативному полі США, прирівнявши державних працівників Конгресу до суб'єктів трудових правовідносин, на яких поширюються положення ЕРРА. Згідно з САА, працівники мають право відмовитися від проходження поліграфа без негативних наслідків, а контроль за дотриманням цього права покладено на Офіс Конгресу з прав на робочому місці (OCWR) – незалежний орган моніторингу трудових прав. САА інституціоналізував стандарти етики та процедурної справедливості поліграфологічних процедур, закладені ЕРРА, забезпечуючи баланс між потребою доступу до чутливої інформації та захистом базових трудових і особистих прав. В Україні чинне законодавство не передбачає обов'язкового застосування поліграфа щодо посадових осіб органів державної влади. Відповідно до Проекту Закону України № 10322 від 07.12.2023 «Про проведення дослідження із застосуванням поліграфа стосовно певних категорій посадових осіб органів державної влади України» метою регламентування є встановлення правових та організаційних засад проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа, спрямованого

на запобігання та виявлення протиправної діяльності посадових осіб державної влади, що може діяти в інтересах держав-агресорів [87].

Нормативно-правове регулювання поліграфа в США будується на комплексному підході, що поєднує федеральні правила, внутрішні політики агентств, судову практику та адміністративні стандарти, зокрема: чіткі процедури тестування, добровільну участь, конфіденційність результатів, контроль кваліфікації поліграфологів та обмеження примусового застосування. Така багаторівнева система гарантій забезпечує правову визначеність, захист прав працівників, легітимність використання поліграфа в федеральних та муніципальних структурах. Нормативно-правове регулювання поліграфа в США демонструє ефективну інтеграцію наукових підходів із стандартами безпеки та етики, водночас слугуючи моделлю для адаптації міжнародного досвіду до національного контексту.

Третім ключовим компонентом є науково-дослідна база, що формує обґрунтування ефективності та надійності поліграфологічного методу. Важливим орієнтиром став звіт ОТА 1983 року, який систематизував наукові дані щодо поліграфа та окреслив його обмеження і можливості для політики федеральних органів і впровадження ЕРРА. Подальший розвиток відображено у звіті 2003 року NRC, що дав вичерпний аналіз валідності методик та підкреслив необхідність дотримання науково обґрунтованих процедур. Сучасний етап підтверджено у 2011 році метааналітичним звітом АРА під керівництвом Р. Нельсона та М. Гуглера, який узагальнив валідизовані методики та довів достатній рівень точності сучасних поліграфічних технік для застосування у приватній, судовій та державній практиках.

Для України актуальність впровадження поліграфа визначається потребою у створенні науково обґрунтованої та нормативно врегульованої системи його застосування, що ґрунтуватиметься на міжнародному досвіді та емпірично підтверджених стандартах. Такий підхід дозволить не лише підвищити ефективність кримінального аналізу, пробації та кадрового добору у чутливих сферах, але й забезпечити дотримання прав людини, мінімізувати

ризика зловживань та інтегрувати поліграфологію у сферу доказової науки. Так, 16 липня 2025 року Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України оприлюднив Повідомлення про публічне громадське обговорення проекту професійного стандарту «Поліграфолог» [60]. Це свідчить про формування інституційних основ професії та поступову стандартизацію української практики поліграфології до міжнародних стандартів, що відображає потребу у єдиній методології, підготовці кадрів та етичного регулювання професійної діяльності.

Четвертою складовою є інституційно-професійна база, що формує стандарти практики та підготовки спеціалістів. Ключову роль у цій сфері відіграє NCCA, який відповідає за акредитацію навчальних програм і підготовку поліграфологів для потреб федеральних органів. Важливим є також внесок Програми акредитації поліграфа для правоохоронних органів США (PLEA), яка поширює професійні стандарти у діяльності органів публічної безпеки штатів. Провідною організацією у сфері поліграфології в США є АРА, яка визначає етичні стандарти, професійні вимоги та методологічні протоколи проведення досліджень. На основі розробок АРА формуються стандарти NCCA та PLEA, що забезпечує підготовку та сертифікацію поліграфологів для потреб федеральних та муніципальних служб. В цілому професійна та наукова діяльність NCCA, PLEA та АРА створюють єдину методологічну та професійну платформу, на яку орієнтуються усі державні та приватні поліграфологи США і світу. Крім того, значний вплив мають стандарти ASTM International, які визначають технічні та методологічні параметри використання поліграфа, забезпечуючи їхню відповідність вимогам об'єктивності, відтворюваності та наукової валідності.

Посібник федерального поліграфолога «The Federal Psychophysiological Detection of Deception Examiner Handbook» (Federal Examiner Handbook) є базовим керівництвом для всіх федеральних поліграфологічних програм США [134]. Редакція 2006 року, видана під егідою Counterintelligence Field Activity та розроблена на основі діяльності DoDPI (зараз NCCA), стала

системоутворюючим документом для федеральних поліграфологічних програм США, встановивши єдині стандарти професійної діяльності, методики, вимоги до освіти та механізми контролю якості. Її затвердження забезпечило узгодження діяльності численних відомчих програм, стандартизацію процедур досліджень та комплексний підхід до управління якістю. Документ охоплює організаційно-правові й адміністративні положення, професійно-технічні стандарти, процедури контролю якості, вимоги до освітньої підготовки, структуру навчального плану та критерії професійної компетентності, що вважаються одними з найсуворіших у світі та стали зразком для інших урядових шкіл. Значну увагу приділено методикам досліджень, формулюванню запитань, оцінці результатів та виявленню контрзаходів, підкреслюючи уніфікацію та практичну ефективність поліграфологічної діяльності. Керівництво закріплює принципи незалежності та об'єктивності перевірок, інтегрує психологію, фізіологію та правові знання у навчальний процес, забезпечуючи високу якість підготовки фахівців для потреб національної безпеки США, і виступає інституційною основою стандартів достовірності, легітимності та професіоналізму у сфері використання поліграфа.

Інший посібник 2018 року «Polygraph Guide for Standards and Practices» (PLEA Guide) є нормативно-методичним посібником, що визначає стандарти, процедури та етичні вимоги до використання поліграфа в діяльності підрозділів публічної безпеки муніципальних органів влади США [159]. Даний посібник визначає принципи, стандарти та процедури використання поліграфа в правоохоронній діяльності США, регламентує його застосування в кримінальних та адміністративних розслідуваннях, доборі персоналу, перевірці благонадійності та внутрішніх службових розслідуваннях. У PLEA Guide детально викладено базову теорію виявлення обману, що ґрунтується на аналізі фізіологічних реакцій (дихання, електродермальної активності, серцево-судинних показників). Посібник описує поліграф як науково-діагностичний інструмент для виявлення обману та встановлення істини,

регламентуючи процедури від передтестового етапу (з'ясування придатності досліджуваного, ознайомлення з правами та запитаннями, передтестова бесіда тощо) до тестового збору даних, аналізу результатів та післятестової бесіди. Особливу увагу приділено контролю якості: дослідження перевіряються незалежними експертами, результати вважаються остаточними лише після підтвердження відповідності стандартам. Визначено вимоги до компетентності поліграфологів, з яких: навчання в акредитованій школі АРА, стажування під наглядом досвідченого фахівця та періодична оцінка кваліфікації. Посібник демонструє системний підхід, що поєднує наукову обґрунтованість, адміністративний контроль та етичну відповідальність, створюючи уніфіковане нормативне середовище для забезпечення достовірності та легітимності поліграфологічних досліджень у США.

АРА у Стандарті практики 2019 року визначила комплекс правил і рекомендацій для забезпечення точності та надійності поліграфологічних досліджень, що включають проведення інтерв'ю, фіксацію фізіологічних реакцій і подальший аналіз для отримання категоріального результату щодо правдивості чи наявності знань. Стандарт виокремлює типи обстежень: доказові, парні, розслідувальні, діагностичні та скринінгові. Стандарт визначає чіткі критерії до: проведення поліграфологічного дослідження, оцінки результатів, вимогами до кваліфікації поліграфолога, підготовки, тестування та документообігу. Окремо регламентовано використання самих приладів, ведення записів, створення контрольованих умов дослідження, стандарти оцінки результатів і конфіденційності. Поліграф має проводитися на справно функціонуючих приладах із мінімальним набором каналів, з яких: респіраторна, електродермальна, кардіоваскулярна активність та сенсор активності сидіння, що забезпечує відстеження рухової поведінки. Записи повинні бути безперервними, достатньо амплітудними та придатними для аналізу фахівцем та незалежним рецензентом, що гарантує відтворюваність та надійність результатів. Методики досліджень мають відповідати критеріям наукової валідності і підтверджуватися щонайменше двома емпіричними

дослідженнями: первинним і повторним, які забезпечують початкову перевірку ефективності та гарантують відтворюваність і наукову надійність методики [112]. Таким чином, стандарти АРА забезпечують науково обґрунтовану, системну та прозору практику поліграфологічних досліджень, мінімізуючи ризик помилкових висновків і захищаючи права тестованих осіб.

Комітет ASTM E52 on Forensic Psychophysiology, створений в 1996 році, відіграє провідну роль у стандартизації поліграфологічної практики на міжнародному рівні. Його діяльність охоплює розробку та підтримку нормативної бази для досліджень у сфері: психофізіологічного виявлення обману, вимог до поліграфічної апаратури, процедур калібрування та функціонального контролю, забезпечення якості, освіти й підвищення кваліфікації поліграфологів, а також етичних засад проведення тестувань. Комітет складається з семи основних підкомітетів та координаційних підрозділів. На сьогодні у його юрисдикції перебуває сім чинних стандартів, опублікованих, що охоплюють ключові напрями поліграфології:

1. ASTM E1954 – Standard Practice for Conduct of Research in Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) – Стандартна практика проведення досліджень у галузі психофізіологічного виявлення обману (поліграфології) [116];

2. ASTM E2000 – Standard Guide for Minimum Basic Education and Training of Individuals Involved in PDD – Стандартний посібник щодо мінімальної базової освіти та підготовки осіб, які здійснюють психофізіологічне виявлення обману [117];

3. ASTM E2031 – Standard Practice for Quality Control of PDD Examinations – Стандартна практика контролю якості психофізіологічних досліджень виявлення обману [118];

4. ASTM E2035 – Standard Terminology Relating to Forensic Psychophysiology – Стандартна термінологія, що стосується судової психофізіології, яка формує єдиний словник понять у галузі [119];

5. ASTM E2062 – Standard Guide for PDD Examination Standards of Practice – Стандартний посібник з процедур та практики проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа [120];

6. ASTM E2063 – Standard Practice for Calibration and Functionality Checks Used in Forensic PDD Examinations – Стандартна практика калібрування та перевірки функціональності, що застосовуються у судово-психофізіологічних дослідженнях з використанням поліграфа [121];

7. ASTM E2064 – Standard Guide for Minimum Continuing Education of Individuals Involved in PDD – Стандартний посібник щодо мінімальної післядипломної освіти для осіб, що працюють у сфері психофізіологічного виявлення обману [122];

8. ASTM E2439 – Standard Guide for Instrumentation, Sensors and Operating Software Used in Forensic Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Examinations – Стандартний посібник щодо технічного оснащення, сенсорів та програмного забезпечення, що застосовуються у судово-психофізіологічних дослідженнях із використанням поліграфа [123].

Завдяки комплексному підходу до регламентування від наукових досліджень і технічних параметрів поліграфа до етики та професійної освіти поліграфологів, Комітет ASTM E52 забезпечує підвищення надійності поліграфічних досліджень та сприяє формуванню міжнародних стандартів в галузі поліграфології [127].

Дослідження провідних нормативних і методичних джерел поліграфології США показує, що сучасна практика спирається на багаторівневу систему стандартів і керівництв, які охоплюють три основні напрями застосування поліграфа: федеральний (Federal Examiner Handbook), правоохоронний (PLEA Guide) та комерційний (стандарт APA та ASTM). Федеральні документи визначають методологію проведення досліджень та інтерпретації результатів, забезпечуючи єдність процедур, а правоохоронні керівництва регламентують акредитацію фахівців, організаційні процеси, контроль якості, безпеку та етичність досліджень. Міжнародні стандарти APA

та ASTM формалізують професійні вимоги до методик, кваліфікації та проведення тестувань, підкреслюючи наукову обґрунтованість і надійність процедур. Системна інтеграція цих джерел створює цілісну модель регламентації, яка підвищує достовірність висновків і забезпечує етичне та ефективне використання поліграфа. Для України впровадження подібних підходів є критично важливим: воно дозволяє сформувати науково обґрунтовану та стандартизовану методологію поліграфологічних досліджень, підвищити рівень професіоналізації фахівців та забезпечити баланс між національною безпекою, правами громадян і ефективністю аналітичних правоохоронних процесів.

Становлення поліграфології як науково обґрунтованої дисципліни відбувалося поетапно і було пов'язане з формуванням стандартів, методик та інституцій. Перші критичні оцінки валідності поліграфа у Звіті ОТА засвідчили обмеженість доказової бази. Водночас підкреслено роль Інституту поліграфа Міністерства оборони США (DoDPI) у підготовці кваліфікованих фахівців. Подальші дослідження, зокрема звіт NRC, підтвердили обмеженість наукових доказів. Вони запропонували суворі методологічні підходи, включно з використанням Баєсовських статистичних моделей для оцінки ймовірності правильності результатів та стандартизацією досліджень. Наступним етапом стали стандарти APA, програми PLEA та ASTM E52. PLEA зайняла проміжне місце між федеральною та комерційною поліграфологією. Це зумовлено суб'єктами дослідження: правоохоронці муніципальних відомств прирівнювались до федеральних через пріоритет суспільного інтересу над приватним. На цивільних осіб поширювались вимоги комерційної поліграфології через пріоритет приватних прав над суспільними. Програми PLEA формалізували стандарти для муніципальних і правоохоронних служб та забезпечували єдність процедур і підготовки фахівців. Вони визначили точність методик, вимоги до скринінгових і діагностичних процедур, технічні характеристики поліграфів, підготовку та етичні стандарти. Метааналіз APA

підтвердив можливість застосування валідних методик із відносно високою точністю та надійністю.

Відповідно до положень Закону США «Про захист працівників від поліграфа» (Employee Polygraph Protection Act, EPPA), детектор брехні визначається як будь-який механічний або електронний прилад, призначений для реєстрації фізіологічних показників з метою оцінки достовірності відповідей особи. В свою чергу, поліграф є окремим видом детектора брехні, здатним одночасно фіксувати декілька параметрів: респіраторну активність, електродермальну реакцію, серцево-судинні зміни тощо. Законодавство встановлює чітку структуру поліграфологічного дослідження, яка включає:

передтестовий етап – ознайомлення досліджуваної особи з метою та процедурою дослідження, інформування про фіксацію ходу дослідження, отримання інформованої згоди, формування та узгодження тестових запитань;

тестовий етап – проведення стандартизованих тестів із реєстрацією фізіологічних реакцій на поставлені стимули. Даний етап завершується оцінкою результатів тестування;

післятестовий етап – обговорення результатів тестового етапу з досліджуваною особою, отримання пояснень досліджуваної особи та фінального висновку. Тривалість усього поліграфологічного дослідження, з врахуванням усіх етапів, не може бути меншою ніж 90 хвилин. Такий часовий і процедурний регламент спрямований на забезпечення наукової обґрунтованості, стандартизації та мінімізації похибок при використанні поліграфа [170].

У 2007 році АРА ухвалила Стандарт практики, який набрав чинності 1 січня 2012 року, та зобов'язав членів організації застосовувати лише валідизовані поліграфологічні методики, що відповідають визначеним мінімальним рівням критеріальної точності. Згідно з цими вимогами, діагностичні дослідження щодо конкретних подій, які використовуються з доказовою метою, повинні проводитися із застосуванням методик, що забезпечують середній рівень критеріальної точності не нижче 90% при

показнику невизначених результатів не вище 20%. Для діагностичних досліджень, виконаних за протоколами парного тестування, встановлено поріг середньої критеріальної точності не нижче 86% при аналогічному обмеженні щодо невизначених результатів ($\leq 20\%$). Поліграфологічні дослідження, що здійснюються в дослідницьких цілях, мають базуватися на методиках із середньою критеріальною точністю не нижче 80% та показником невизначеності не вище 20%. Ключова мета цього стандарту полягає у виключенні з практики польових поліграфологічних досліджень нестандартизованих, невалідних або експериментальних методик, особливо в умовах, коли результати можуть істотно вплинути на долі окремих осіб, громадську безпеку, професійну репутацію та національну безпеку [135, с. 197].

Необхідність впровадження стандартизованих методик у поліграфологічних дослідженнях підтверджується сучасними міжнародними практиками, зокрема останніми змінами у Стандартах практики АРА, затвердженими 23 серпня 2019 року. Стандарт практики АРА становить нормативно-методичну основу, яка має критичне значення для науково-обґрунтованого застосування поліграфа в кримінальному аналізі. Документ формалізує мету підвищення точності діагностичних рішень, дає чіткі визначення видів обстежень (доказове, розслідувальне, діагностичне, скринінгове, парне), встановлює мінімальні вимоги до інструментарію й безперервної реєстрації основних фізіологічних параметрів, регламентує передтестові процедури (ідентифікація, інформована згода, нейтральність поліграфолога), обґрунтовує вимоги до застосування лише валідованих методик та правил оцінювання результатів, а також визначає норми документування, зберігання записів і підвищення кваліфікації поліграфологів. Поліграфологічне дослідження, відповідно до Стандартів АРА, включає послідовні фази, що забезпечують високий рівень достовірності результатів:

перша фаза – підготовча (передтестова). Під час якої поліграфолог проводить детальне попереднє інтерв'ю з досліджуваною особою, уточнює

предмет дослідження, визначає релевантні запитання та формує відповідні тестові питання. На цьому етапі також здійснюється оцінка придатності особи до тестування, роз'яснюються умови процедури, а досліджувана особа надає інформовану згоду на проведення поліграфного дослідження, що є обов'язковою передумовою етичності та законності процедури;

друга фаза – збір тестових даних. Поліграфолог здійснює безперервний запис основних фізіологічних параметрів (респіраторної, електродермальної та серцево-судинної активностей) у відповідь на підготовлені тестові стимули із застосуванням сертифікованого поліграфного обладнання;

третя фаза – аналітична, передбачає кількісний та якісний аналіз отриманих даних з використанням валідованих статистичних методик. Вона завершується формуванням категоричного висновку щодо правдивості або обману. За результатами тестування поліграфолог надає досліджуваному можливість пояснити свої фізіологічні реакції, що сприяє підвищенню точності інтерпретації результатів та мінімізації помилок. Визначена послідовність фаз поліграфологічного дослідження є основою наукової обґрунтованості та практичної ефективності цього методу в кримінальному аналізі.

Така жорстка трифазна структура (передтестова, тестова, аналітична) відповідає вимогам до ланцюжка забезпечення збереженості доказів (Chain of Custody). У кримінальному аналізі це гарантує, що отримані дані не були спотворені зовнішнім впливом або упередженістю спеціаліста, що є критично важливим для забезпечення правомірності аналітичних продуктів у судовому процесі.

В Україні триває процес імплементації міжнародних стандартів поліграфологічної практики, що знайшло відображення в нормативних документах Державної прикордонної служби України, зокрема в Методичних рекомендаціях та Стандарті практики проведення поліграфологічних досліджень у відомстві. Методичні рекомендації з проведення опитувань із застосуванням поліграфа, затверджені наказом Адміністрації

ДПСУ від 10 грудня 2022 року № 100-ОД (зі змінами від 18 квітня 2025 року № 135) [53], а також Стандарт практики проведення поліграфологічних досліджень в Державній прикордонній службі України відповідно до наказу Адміністрації ДПСУ від 01 липня 2022 року № 19/6362-22 [97], визначають методологію та процедури, що відповідають міжнародним стандартам. Важливо, що передтестовий етап в межах цих документів рекомендовано проводити у нейтральному тоні без звинувачень і упереджень. Структура передтестового етапу містить: вступ із ідентифікацією особи, огляд мети дослідження, підписання добровільної згоди, обговорення стану здоров'я та біографії, пояснення інструментарію, обговорення теми (тем) і факторів ризику, підсумкове обговорення запитань і ознайомчий тест. Цей порядок може незначно змінюватися залежно від методики та рішення спеціаліста поліграфа. Для формування висновків у діагностичних дослідженнях застосовуються науково обґрунтовані та валідні методики, зокрема «Utah Four-Question Test» («Методика Раскіна»), «Utah Zone Comparison Test», «Air Force Modified General Question Technique» (AF MGQT), «Federal You Phase», «Federal Zone Comparison Test» та «Concealed Information Test» (CIT). Для скринінгових досліджень використовують багатотематичні методики («AF MGQT», «Directed Lie Screening Test») та однотематичні («British One-issue Screening Test», «Utah Four-Question Test»), при цьому рекомендовано не перевищувати чотири теми для підвищення точності. Загалом впровадження цих положень у діяльність ДПСУ сприяє гармонізації національної поліграфологічної практики з міжнародними нормами та закладає основу для подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення в сфері кримінального аналізу.

Застосування поліграфа в підтримці кримінального аналізу має базуватися на використанні валідних, науково підтверджених методик, що відповідають міжнародним стандартам практики. Валідність методології є критичною для забезпечення достовірності, об'єктивності та правомірності результатів поліграфологічних досліджень, що особливо важливо в умовах

правового режиму воєнного стану в Україні. Визнання АРА вимог щодо мінімальних порогів критеріальної точності і рівня невизначених результатів підкреслює необхідність суворої стандартизації процедур і методик для уникнення зловживань, псевдонаукових підходів і помилкових висновків. Законодавче регулювання методології поліграфологічних досліджень демонструють прагнення до інтеграції найкращих міжнародних практик, що включають структуровані етапи дослідження, чітке оформлення запитань, а також відповідальність і професіоналізм поліграфологів. Застосування валідних методик, таких як методики з порівняльними запитаннями, дозволяє підвищити точність інтерпретації результатів і мінімізувати суб'єктивні помилки, що має суттєве значення для оцінки достовірності інформації та прийняття управлінських рішень.

Сьогодні стандарти поліграфології інтегрують наукові, методичні та етичні вимоги, що забезпечує поступовий перехід професії до сфери доказової науки. Практика застосування поліграфа в США поєднує судові рішення, нормативно-правові акти, професійні стандарти та науково-дослідні підходи. Судова практика визначає межі допустимості доказів. Нормативно-правова база регламентує застосування. Професійні організації встановлюють підготовку та етичні вимоги. Наукові дослідження обґрунтовують валідність і надійність методу. Усі ці елементи формують цілісну систему правозастосування для державних і приватних служб. Вона забезпечує наукову обґрунтованість та легітимність використання поліграфа. Узагальнена структура ключових складових правозастосування поліграфа у США наведена у табл. №1.

Проаналізувавши вищевказані нормативно-правові акти, наукові дослідження, стандарти практики та методичні рекомендації щодо проведення поліграфологічних досліджень в США, ми виокремили три основні підходи в проведенні поліграфологічних досліджень, а саме: федеральний, комерційний та правоохоронний. Ці підходи відрізняються за рівнем психологічного

впливу на досліджувану особу, сферою застосування та пріоритетами суспільного чи приватного інтересів.

Табл. №1. Узагальнена структура складових правозастосування поліграфа в США.

Складова	Характеристика	Основні інституції	Основні документи
Судова практика	Формує підходи до допустимості та процесуальних обмежень використання поліграфа у кримінальних і цивільних провадженнях; численні прецеденти Верховного суду та судів штатів визначають критерії надійності та правової релевантності результатів.	Верховний суд США; Апеляційний суд США; військові суди (трибунали); суди штатів.	Fry's standard; Daubert standard.
Нормативно-правова основа	Федеральне законодавство та законодавство штатів, що регулює застосування поліграфа. Обмеження у приватному секторі та дозвіл у сфері національної безпеки й правоохоронних органах.	Федеральні органи США; органи публічної безпеки штатів.	Johnson Memorandum; Rule 702; NSDD – 84; EPPA (1988); MRE 707; CAA.
Науково-дослідна база	Забезпечує наукове обґрунтування валідності та точності методу; систематизує результати психофізіологічних і кримінологічних досліджень.	Конгрес США; Національна дослідницька рада США; APA; NCCA (дослідження мають гриф обмеженого доступу)	OTA Technical Memorandum (1983); NRC Report «The Polygraph and Lie Detection» (2003); Meta-Analysis APA (2011).
Інституційно-професійна база	Забезпечує стандарти практики, сертифікацію та підготовку фахівців; формує етичні норми та технічні стандарти.	NCCA; PLEA; APA; ASTM.	Federal Examiner Handbook; PLEA Guide; APA Standards of Practice; Fundamentals of Polygraph Practice; ASTM.

Федеральний підхід у застосуванні поліграфа в США характеризується високим рівнем психологічного впливу на досліджувану особу, що часто межує з маніпулятивними практиками, і має стратегічне завдання – забезпечення національної безпеки. Він поширюється на федеральних службовців, агентів та засоби спецслужб, військовослужбовців, підрядників федеральних агенцій, які працюють з чутливою інформацією або об'єктами критичної інфраструктури. Для даного підходу типовим є застосування тестів, як: «Federal ZCT», «You – Face», «AFMGQT» із запитаннями ймовірної брехні (CQT), які побудовані на передтестовій бесіді з підвищеним психологічним тиском на досліджувану особу, що має викликати хвилювання. Межі допустимості використання даного підходу визначаються переважно внутрішніми регламентами та добровільними зобов'язаннями службовців, які визнали допустимість обмеження своїх прав вступаючи на службу до федеральних органів заради суспільної безпеки. Таким чином, федеральний підхід підкреслює пріоритет суспільних інтересів (національної безпеки) над приватним і водночас зберігає риси психологічного впливу на межі з маніпуляцією, що робить його об'єктом постійних наукових і правових дискусій.

Комерційний підхід або підхід Американської асоціації поліграфологів (АРА), має значно менший психологічний вплив на особу і організований за моделлю процесуального інтерв'ю, яке максимально наближене до звичайної бесіди з елементами психофізіологічного тестування. Цей підхід застосовується у приватному секторі: в кадрових перевірках, корпоративних розслідуваннях, страхових спорах, а також у судовій практиці, де поліграф може бути використаний як допоміжний доказ тощо. Важливою рисою останніх років є переорієнтація поліграфологів АРА з тестів ймовірної брехні (CQT), які визнані рядом судових рішень занадто інвазивними та маніпулятивними, на тести спрямованого (керованого) обману (наприклад – тест DLST). У таких тестах досліджуваній особі надаються інструкції свідомо збрехати на певні запитання, що дозволяє створити стандартизований

фізіологічний «патерн брехні», а отже, зменшити суб'єктивність інтерпретацій і знизити рівень психологічного стресу. Завдяки цьому комерційний підхід не лише відповідає принципам недискримінації й пропорційності, але й краще узгоджується з судовою практикою.

Правоохоронний підхід займає проміжне положення між федеральним та комерційним і поєднує ознаки обох. Рівень психологічного впливу в його межах варіюється від низького в кадрових перевірках, щодо яких головним завданням є перевірка достовірності інформації без надмірного втручання у приватне життя, до середнього – в перевірках щодо конкретних подій кримінальних правопорушень. В наведених випадках поліграф використовується як інструмент відбору, моніторингу або контролю ризиків, пов'язаних із суспільною безпекою. Залежно від цільової події змінюється і пріоритет інтересів досліджуваних осіб. У всіх випадках крім розслідувань кримінальних правопорушень домінують приватні інтереси, тоді як в розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень – суспільні інтереси громади. Методологічно правоохоронний підхід використовує як ймовірну, так і спрямовану брехню, проте в дослідженнях щодо кримінальних правопорушень лише ймовірна брехня.

Узагальнена структура основних підходів поліграфологічної практики у США наведена в табл. №2.

В сучасних умовах реформування сектору безпеки і оборони України особливо актуальним є впровадження стандартизованих методів оцінки достовірності інформації, серед яких поліграф виступає ключовим інструментом кримінальних розслідувань, управління ризиками та кадрового контролю. Запозичення міжнародного досвіду, зокрема моделей застосування поліграфа в США, дозволяє формувати нормативно-правову базу, яка забезпечує поєднання ефективності методик поліграфологічних досліджень, захисту прав людини та безпеки держави, а також, визначає чіткі критерії для різних сфер використання, враховуючи статус досліджуваних осіб та пріоритети суспільних чи приватних інтересів. Федеральний підхід доцільно

застосовувати у військових формуваннях України, де проходження служби вже накладає певні обмеження прав та свобод військовослужбовців. Для працівників і військовослужбовців поліграф слугує інструментом контролю лояльності, виявлення потенційних загроз та забезпечення надійності персоналу, а пріоритетом виступають суспільні інтереси, зокрема обороноздатність держави. Впровадження цього підходу вимагає розробки відповідних нормативно-правових актів, які б регламентували процедури застосування поліграфа, права та обов'язки осіб, що підлягають тестуванню, а також стандарти проведення досліджень із дотриманням науково обґрунтованих методик.

Табл. №2. Структура основних підходів поліграфологічної практики в США

Підхід	Рівень психологічного впливу на досліджувану особу	Сфера застосування	Пріоритет інтересів досліджуваних осіб
Федеральний (Federal)	Високий	Федеральні службовці та їх підрядники; національна безпека	Федеральний (державний) інтерес
Комерційний (APA)	Низький	Комерційна діяльність, приватні детективи та охоронні агенства, судова практика	Приватний інтерес
Правоохоронний (Law Enforcement)	Низький в кадрових перевірках, середній в кримінальних розслідуваннях за конкретною подією	Підрозділи публічної безпеки штатів, пробаційні та кримінально-виконвчі служби, досудові розслідування	Публічний інтерес

Правоохоронний підхід оптимально застосовувати в правоохоронних органах України. При цьому, з розмежуванням щодо працівників

правоохоронних органів, для яких служба є різновидом державної служби зі специфічними умовами та цивільних осіб. Для правоохоронців процедури поліграфологічного дослідження мають бути наближені до військових, з пріоритетом суспільних інтересів передбачених публічною безпекою. Водночас при застосуванні поліграфа спеціалістом з правоохоронного органу до цивільних осіб пріоритет переходить до захисту приватних інтересів.

Комерційний підхід доцільно застосовувати у приватному секторі та судово-експертних установах, де поліграф застосовується виключно для цивільних осіб. В даних умовах домінує пріоритет приватних інтересів, включаючи захист прав людини, недискримінацію та мінімізацію психологічного стресу.

Отже, адаптація триступеневого підходу США – федерального для військових формувань, правоохоронного для працівників органів публічної безпеки та комерційного для приватного сектору і судово-експертних установ – в українських реаліях дозволяє формувати комплексну нормативно-правову базу, що забезпечує баланс між ефективністю кримінального аналізу, захистом прав людини та пріоритетами суспільної безпеки. Така система сприяє науково обґрунтованому використанню поліграфа у державних і приватних сферах, підвищує професійну якість таких досліджень та формує стандартизовані процедури.

Підсумовуючи, ефективна імплементація міжнародного досвіду вимагає диференційованого підходу: впровадження військового сегмента для захисту держтаємниці, правоохоронного – для реалізації моделі ILP (Intelligence-Led Policing), та комерційного – для захисту приватних інтересів. Така триступенева модель забезпечує чистоту аналітичних масивів та надійність стратегічних прогнозів у секторі безпеки держави.

Поліграф з моменту його винаходу на початку XX ст. пройшов значний шлях від псевдонаукового засобу до ефективного інструменту в забезпеченні державної безпеки та як допоміжний інструмент судової експертизи, збору та аналізу кваліфікуючих ознак правопорушень, що відображалось у етапах його

правозастосування. Становлення правових норм впровадження поліграфа розвивалось паралельно з його науковим обґрунтуванням. Вирішення питання адміністративно-правового врегулювання навчання та підготовки поліграфологів України надасть змогу впровадити якісну освіту за напрямом поліграфології як в державних закладах так і у приватних, що в свою чергу підвищить якість та достовірність висновків фахівців цього профілю. Отже, необхідність розробки закону, що має визначати організацію, забезпечення, проведення поліграфологічних досліджень, а так само й захист осіб від поліграфу, забезпечення законного обігу інформації отриманої в ході поліграфологічного дослідження є на часі, при цьому, з обов'язковим врахуванням міжнародного досвіду та допущених помилок раніше [31, с. 35].

Актуальність розвитку поліграфології в Україні безпосередньо пов'язана з необхідністю впровадження кращих міжнародних практик, передусім досвіду США, де становлення поліграфа супроводжувалося розробкою нормативно-правової бази, інституційних стандартів та наукового підґрунтя його використання. Американська модель розвитку поліграфології показала, що ефективність застосування поліграфа в кримінальному аналізі забезпечується не лише технічним оснащенням і підготовкою кадрів, а передусім правовим закріпленням процедур, етичних норм та вимог до валідності методик. Для України, яка перебуває на етапі формування власної нормативно-правової бази в сфері поліграфологічних досліджень, важливим є запровадження системи стандартів, що відображатимуть наукову обґрунтованість, допустимість та прозорість. Розробку проєкту професійного стандарту «Поліграфолог» Міністерством оборони України слід розглядати як початковий крок в процесі адаптації американського досвіду до національних умов, зокрема у сфері кримінального аналізу, де поліграф може відігравати важливу роль в кримінальних розслідуваннях як інструмент оцінки достовірності інформації і джерело формування баз даних. Така інтеграція дозволить не лише підвищити ефективність розвідувальної аналітичної діяльності в правоохоронних органах, але й створити цілісну правову основу

для розвитку поліграфології в Україні за зразком системи, вже апробованої у США.

2.3. Професійна компетентність та підготовка поліграфолога

Професійна діяльність поліграфолога є ключовим чинником, що визначає наукову обґрунтованість, достовірність та практичну цінність результатів психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа. Саме рівень професійної компетентності поліграфолога забезпечує правильний вибір формату тестування, розроблення тестових запитань, дотримання процедури проведення дослідження, кваліфіковане оцінювання зареєстрованих психофізіологічних реакцій та формулювання обґрунтованого висновку. З огляду на це у світовій практиці особлива увага приділяється стандартизації професійної підготовки поліграфологів, визначенню кваліфікаційних вимог до їхньої освіти, практичного досвіду, безперервного професійного розвитку та етичних засад діяльності. В Україні зазначені питання також набули нормативного врегулювання шляхом затвердження професійного стандарту професії «Поліграфолог», який визначає перелік професійних компетентностей, трудових функцій та кваліфікаційних вимог до фахівців цієї сфери. У зв'язку з цим доцільним є аналіз сучасних підходів до професійної підготовки та компетентності поліграфолога як одного з визначальних елементів забезпечення якості поліграфологічної діяльності.

Професійна компетентність поліграфолога формується в процесі спеціалізованої освіти, систематичного підвищення кваліфікації та опанування сучасних досягнень психофізіології, психології, нейронаук, статистики та методології поліграфологічних досліджень. Високий рівень компетентності забезпечує здатність правильно використовувати поліграфологічні методики, встановлювати ефективний психологічний контакт із досліджуваною особою, оцінювати індивідуально-психологічні особливості суб'єкта та здійснювати комплексну інтерпретацію зареєстрованих реакцій. Значущим психологічним чинником професійної

діяльності є самоефективність поліграфолога, яка проявляється у впевненості у власній здатності якісно виконувати професійні завдання, приймати незалежні експертні рішення та протистояти зовнішньому тиску. Водночас висока самоефективність повинна поєднуватися з професійною рефлексією та усвідомленням меж власної компетентності, оскільки надмірна впевненість може призводити до переоцінки власних висновків і зниження критичності мислення. З огляду на це професійний розвиток поліграфолога не може обмежуватися лише первинною підготовкою, а повинен мати безперервний характер, включаючи регулярне навчання, участь у професійних конференціях, аналіз сучасних наукових досліджень, стандартизацію методик та засвоєння нових підходів до оцінювання психофізіологічних даних. Важливим компонентом забезпечення професійної надійності є система внутрішнього та зовнішнього контролю якості, що передбачає періодичний аудит досліджень, перевірку правильності застосування методик, оцінку якості оформлення висновків і дотримання професійних стандартів. Особливого значення набуває супервізія як форма професійного супроводу, яка забезпечує експертний аналіз складних випадків, виявлення можливих когнітивних помилок, профілактику професійного вигорання та підтримання високого рівня психологічної готовності до виконання професійних обов'язків. Поєднання систематичного навчання, супервізії, контролю якості та розвитку професійної рефлексії створює необхідні психологічні умови для збереження об'єктивності поліграфолога, мінімізації впливу суб'єктивних чинників та забезпечення високої достовірності результатів поліграфологічного дослідження.

Сучасний стан підготовки поліграфологів потребує вдосконалення, зокрема адаптації міжнародних методик до національного законодавства, оскільки відсутній єдиний стандарт підготовки, що обмежує ефективність роботи. Розроблення комплексної моделі професійної підготовки поліграфологів є нагальним завданням для підвищення рівня кадрової безпеки та зміцнення обороноздатності України. Проблема формування професійної

компетентності поліграфологів в Україні, зокрема в контексті міжнародних стандартів, є актуальною [37, с. 35]. Процес формування професійної компетентності поліграфолога передбачає конкретизацію її характеристик, що включає визначення необхідного обсягу знань, розвиток практичних навичок і формування відповідних особистісних рис. Для забезпечення ефективності цього процесу необхідний структурований підхід, який ураховує специфіку професійного середовища поліграфологів та особливості їхньої освітньої підготовки [37, с. 37].

В нашому дослідженні щодо формування професійної компетентності поліграфологів сектору безпеки і оборони України ми дослідили такий важливий чинник, як самоефективність поліграфолога (суб'єктивну впевненість поліграфолога у власній здатності успішно реалізовувати конкретно окреслені професійні компетентності, а також організовувати й виконувати дії, необхідні для досягнення поставлених результатів) [35]. Нами виокремлено етапи формування професійної компетентності поліграфологів у вигляді таблиці оцінок рівнів компетентності поліграфологів (додаток А) і таблиці характеристики рівнів компетентності (додаток Б). Для формування рівнів компетентності поліграфологів мають бути дотримані такі чинники: наявність відповідної освіти; проведення поліграфологічних досліджень лише за науково обґрунтованими методиками; періодичний контроль якості роботи; відповідний досвід, який вимірюється сумарно кількістю поліграфологічних досліджень; час перебування у професії та підвищення кваліфікації [35, с. 40].

Формування професійної компетентності поліграфологів є критично важливим для забезпечення ефективності сектору безпеки і оборони України, особливо в умовах сучасної воєнної агресії. Поетапне формування компетентності включає теоретичну і практичну професійну підготовку, контроль якості поліграфологічних досліджень, сприяє ефективному базовому засвоєнню методів поліграфологічних досліджень і якісному підвищенню кваліфікації фахівців. Єдиний стандарт підготовки поліграфологів та їхня сертифікація, орієнтовані на міжнародні вимоги, дають змогу забезпечити

високу якість досліджень. Розвиток системи контролю якості мінімізує вплив людського фактора й підвищує точність результатів поліграфологічних досліджень, що є особливо важливим для забезпечення національної безпеки і обороноздатності України. Створення національної школи поліграфології, орієнтованої на міжнародні стандарти практики, є основою для підвищення професіоналізму фахівців і забезпечення високої якості поліграфологічних досліджень. Підвищення кваліфікації поліграфологів через адаптовані навчальні програми та інтеграцію міжнародних стандартів дає змогу досягнути високої ефективності діяльності. Комплексний підхід до навчання, сертифікації і контролю уможливорює поступове становлення національної поліграфічної школи [35, с. 41].

Потребує вдосконалення система професійної підготовки та сертифікації поліграфологів в Україні. Міжнародний досвід демонструє, що єдиний освітній стандарт та багаторівнева система атестації сприяють підвищенню довіри до поліграфологічних досліджень і забезпечують якість роботи фахівців. В США поліграфологи Служби митного та прикордонного контролю (СВР) повинні відповідати наступним мінімальним кваліфікаційним вимогам:

- мати досвід кримінального розслідування не менше двох років,
- освіту бакалавра отриману в акредитованому закладі,
- проходження персональної співбесіди та безпекової перевірки,
- успішно завершити базовий курс підготовки в Національному центрі оцінки достовірності (NCCA) тривалістю 14 тижнів,
- пройти стажування під наглядом сертифікованого поліграфолога,
- щорічне підтвердження кваліфікації шляхом проведення щонайменше 36 поліграфологічних досліджень,
- підвищення кваліфікації кожні два роки тривалістю 80 годин [173, с. 9-13].

Подібні вимоги висувуються й у Федеральному бюро розслідувань (FBI), де кандидати обираються серед спеціальних агентів з мінімум п'ятирічним

досвідом розслідувань та навичками опитувань й проведення допитів, проходять перевірку безпеки, 14-тижневе базове навчання на курсі DoDPI (NCCA), річне стажування під наглядом старшого інструктора із виконанням щонайменше 48 досліджень для підтримки сертифікації, а також проходять не менше 80 годин підвищення кваліфікації кожні два роки [174, с. 54]. У Армії США підготовка та сертифікація поліграфологів здійснюється за чітко регламентованою системою відбору, навчання, стажування та підтримки професійної компетентності, що забезпечує високий рівень професіоналізму та стандартизації. Кандидат на посаду поліграфолога повинен бути громадянином США, старше 25 років, диплом акредитованого коледжу або еквівалентну освіту та не менше двох років практичного досвіду проведення розслідувань у державних або правоохоронних органах, пройти перевірку моральних і етичних якостей. Базова підготовка здійснюється у Національному центрі оцінки достовірності (NCCA) за єдиним курсом, після чого кандидат проходить стажування під наглядом сертифікованого поліграфолога щонайменше 6 місяців із проведенням мінімум 25 досліджень під безпосереднім контролем та оцінкою якості результатів; під час стажування координується робота з офіцерами контролю якості, а також передбачене підвищення кваліфікації не рідше одного разу на два роки і 80 годин безперервної освіти для підтримки сертифікації. Сертифікація включає проведення не менше 18 досліджень протягом шести місяців, а у разі тривалого виконання інших обов'язків або невиконання кваліфікаційних вимог – повторне стажування не менше двох місяців із проведенням щонайменше 15 контрольованих досліджень. Сертифікація може бути призупинена або відкликана у разі систематичного недотримання професійних стандартів, порушення етики, тощо [115, с. 10–11]. Запозичення американської моделі сертифікації (NCCA/FBI) дозволить Україні подолати проблему "швидких курсів". У кримінальному аналізі якість вхідних даних на 70% залежить від майстерності збирача. Впровадження жорсткого цензу (мінімум 48 досліджень на рік для підтримки сертифікації) гарантує, що аналітичні

підрозділи отримуватимуть інформацію від фахівців, які знаходяться на піку своєї професійної форми, що критично для мінімізації помилок у справах національної безпеки.

Відповідно до стандартів PLEA, поліграфолог підрозділу публічної безпеки повинен завершити початковий курс підготовки в школі, акредитованій в АРА, пройти стажування у відомстві тривалістю від шести до 18 місяців та успішно провести щонайменше 25 поліграфологічних досліджень перед отриманням статусу повноцінного спеціаліста (поліграфолога); надалі підтримка кваліфікації включає регулярну оцінку компетентності, дотримання етичних норм та проходження щонайменше 30 годин підвищення кваліфікації кожні два роки [162, с. 65-66]. В Україні доцільно запровадити аналогічну багаторівневу систему підготовки та сертифікації поліграфологів, інтегруючи міжнародні стандарти ASTM, АРА та PLEA у вітчизняну освітню практику сектору безпеки і оборони. Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України є ініціатором розробки стандарту «Поліграфолог» [60], що свідчить про формування інституційних основ професії та поступову стандартизацію української практики поліграфології відповідно до міжнародних стандартів, підкреслюючи потребу у єдиній методології, системі підготовки кадрів та етичному регулюванні професійної діяльності. 24 грудня 2025 року рішенням Першого заступника Міністра оборони України було затверджено професійний стандарт «Поліграфолог», що стало важливим етапом інституціоналізації поліграфології в Україні та нормативного закріплення єдиних вимог до професійної діяльності поліграфологів [93]. Стандарт визначає перелік професійних компетентностей, знань, умінь, навичок і результатів навчання фахівця, закріплюючи компетентнісний підхід до його професійної діяльності. Документ передбачає не лише володіння сучасними методиками проведення поліграфологічних досліджень, а й ґрунтовну підготовку з психології, психофізіології, методології наукових досліджень, статистичних методів аналізу, принципів професійної етики, забезпечення

конфіденційності та об'єктивності професійних висновків. Окрему увагу приділено безперервному професійному розвитку, підвищенню кваліфікації, участі у науковій діяльності, удосконаленню нормативно-правового забезпечення поліграфологічної практики, впровадженню сучасних науково обґрунтованих підходів, а також системи контролю якості професійної діяльності. Запровадження професійного стандарту сприяє уніфікації вимог до підготовки поліграфологів, формуванню єдиних критеріїв оцінювання професійної компетентності, підвищенню достовірності та відтворюваності результатів поліграфологічних досліджень, що є необхідною передумовою подальшого розвитку поліграфології як самостійної науково-практичної галузі та її гармонізації із сучасними міжнародними стандартами [93].

РОЗДІЛ 3

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ: ПРОВІДНИЙ ДОСВІД СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

3.1. Особливості застосування поліграфа в кримінальному аналізі

3.1.1 Застосування поліграфа для оцінки достовірності інформації

Оцінка достовірності інформації виступає одним із центральних завдань в практиці кримінального аналізу та поліграфологічних досліджень. Поліграфолог, використовуючи аналітичні матеріали, може якісніше підготувати тестування, точніше формулювати запитання та інтерпретувати психофізіологічні реакції досліджуваної особи. Водночас, аналітик, спираючись на результати поліграфологічного дослідження, має змогу глибше проаналізувати контекст події, перевірити зв'язки суб'єкта з іншими особами чи фактами, а також оцінити ступінь ймовірності наданої інформації.

Методологічні підходи до оцінки достовірності інформації були предметом наукової уваги з боку З.М. Бржезької та Р.В. Киричка. Значущість достовірності інформації в кримінальному аналізі висвітлювали В.Ю. Калугін та М.М. Феськов. В сфері дослідження застосування поліграфа для оцінки достовірності інформації в Україні значний внесок зробили М.Д. Кузьменко та І.І. Сіткарь. Надійність та валідність поліграфологічних методик стали предметом аналізу представників Американської асоціації поліграфологів (АРА), таких як: Раймонд Нельсон, Марк Хендлер та Дональд Крапол.

В структурі кримінального аналізу, що здійснюється аналітиками правоохоронних органів України, застосовується широкий спектр методів, серед яких провідне місце займає оцінка достовірності інформації. Розвиваючи положення щодо інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності, ми акцентуємо увагу на критичній потребі у спільних методичних підходах до оцінки надійності та достовірності інформації [44, с. 30]. В свою чергу, В.Ю. Калугін та М.М. Феськов підкреслюють необхідність врахування

рівня достовірності інформації при підготовці аналітичного продукту [45, с. 218].

Методологічним фундаментом виступає концептуальне осмислення категорії «достовірність», оскільки саме цей параметр визначає придатність отриманої інформації для її подальшої трансформації в якісний аналітичний продукт. В науковій літературі під достовірністю інформації розуміється її властивість бути правильно сприйнятою [45, с. 146]. Оцінка достовірності (вірогідності) інформації – це процедура, що враховує імовірність даних, характеристику джерел, оцінку автора повідомлення, а також методи збору та обробки інформації [2, с. 421-422]. За спостереженнями М.Д. Кузьменка та І.І.Сіткаря, сучасне суспільство функціонує на основі постійного міжособистісного інформаційного обміну, ключовим завданням якого є передача змісту з мінімальним рівнем викривлення [51, с. 40]. Проте, в багатьох випадках фіксується навмисне спотворення повідомлюваної інформації, що трактується як обман.

З метою об'єктивізації процесу оцінювання достовірності повідомляємої інформації доцільним є застосування формалізованих підходів, зокрема схеми Канта, яка дозволяє здійснити кількісну оцінку вірогідності повідомлення на основі градації шансів. Цей підхід передбачає поділ діапазону можливих ймовірностей на сім інтервалів, кожен із яких відображає ступінь впевненості у правдивості чи неправдивості інформації. Згідно зі схемою Канта, оцінювання достовірності конкретного повідомлення може бути виражене у формі шансів, що характеризують співвідношення ймовірності правдивості та неправдивості, а саме:

- достовірна інформація – ймовірність відсутності викривлень або обману наближена до 1;
- майже визначено, що інформація достовірна – співвідношення шансів становить 9:1 на користь достовірності;
- є багато шансів, що інформація достовірна – співвідношення шансів 3:1;

- шанси приблизно однакові – ймовірність достовірності та недостовірності однакова (1:1);
- є багато шансів, що інформація недостовірна – співвідношення шансів 1:3;
- майже визначено, що інформація недостовірна – 1:9;
- недостовірна інформація – ймовірність викривлення або неправдивості наближена до 1 [2, с. 422].

Використання схеми Канта в кримінальному аналізі та поліграфології дозволяє забезпечити обґрунтованість висновків, підвищити рівень аналітичної точності та стандартизувати процедуру формулювання оцінок, що особливо важливо в умовах прийняття управлінських та процесуальних рішень. Впровадження схеми Канта дозволяє уніфікувати мову спілкування між поліграфологом та аналітиком. У моделі Intelligence-led Policing (ILP), де рішення приймаються на основі оцінки ймовірностей, математичне вираження шансів достовірності (наприклад, 9:1) стає фундаментом для визначення пріоритетності оперативних заходів. Це трансформує суб'єктивне сприйняття результатів опитування у валідний аналітичний показник, який може бути інтегрований у загальну формулу розрахунку ризиків.

В поліграфологічних дослідженнях досить важливими є фундаментальний інструмент прикладної статистики – Ефект Когена (Cohen's effect). Він використовується для кількісної оцінки величини зв'язку між змінними або відмінності між групами незалежно від розміру вибірки, що дає змогу інтерпретувати результати не лише з позиції статистичної значущості, але й їхньої практичної вагомості. Найбільш поширеним показником є «Cohen's d» – стандартизована різниця середніх значень між двома вибірками, яка обчислюється як відношення різниці середніх до середньоквадратичного відхилення. У класичній інтерпретації Когена прийнято орієнтовні порогові значення:

- 20% – малий ефект (незначна, але фіксована різниця);
- 50% – середній ефект (помітна та практично значуща різниця);

- 80% і більше – великий ефект (виражена різниця з високим рівнем практичної значущості) [126].

В поліграфології цей підхід має ключове значення, оскільки статистична обґрунтованість методів безпосередньо визначає достовірність та допустимість результатів у доказовому й управлінському процесах. Емпіричні дані свідчать, що використання методик із недостатнім розміром ефекту або без валідизації призводить до зростання похибок та частки невизначених результатів, що унеможлиблює надійне прийняття рішень. Саме тому вимоги Стандарту практики АРА, фактично ґрунтуються на концепції ефекту Когена. Зокрема, для доказових досліджень допускаються лише ті поліграфологічні методики, ефективність яких підтверджена щонайменше двома опублікованими емпіричними дослідженнями (оригінальним і реплікованим), що демонструють невиважене середнє значення точності не менше ніж 90 % (за виключенням результатів, віднесених до категорії «невизначено»), причому частка таких невизначених результатів не повинна перевищувати 20%. Для парного тестування встановлюється нижчий поріг точності не нижче за 86% за аналогічних умов до невизначеного результату. Для досліджуваного тестування мінімально допустимий показник становить 80% при дотриманні того самого обмеження щодо невизначених результатів (не більше 20%) [112]. Таким чином, стандарти АРА встановлюють чіткі кількісні та відтворювані статистичні вимоги, що забезпечують належний рівень надійності поліграфологічних методик для забезпечення кримінального аналізу, підкріплюючи їх застосування доказовими даними з високим рівнем валідності та обмеженою похибкою. Такий підхід забезпечує прогнозовану надійність результатів на основі математично верифікованих параметрів і водночас унеможлиблює застосування нестандартизованих, невалідних, авторських або експериментальних методик в практичній діяльності.

Розвиваючи положення щодо інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності, ми акцентуємо увагу на тому, що якість аналітичного продукту безпосередньо залежить від параметрів вхідних даних.

Нами виокремлено ключові атрибути інформації (відповідність, достовірність, надійність, точність та інші), які є критично важливими для подолання інформаційної невизначеності. З метою об'єктивізації етапу оцінювання (Evaluation) нами впроваджено ієрархічну модель надійності джерел:

- «А» – абсолютно надійне джерело;
- «Б» – джерело, надійне в більшості випадків;
- «В» – джерело, яке в більшості випадків виявляється ненадійним;
- «Г» – джерело, щодо якого відсутня можливість встановити надійність [3, с. 30-31].

Слід зауважити, що за критерієм «А», тобто абсолютно надійної інформації, до джерел відносяться:

- технічні засоби, за допомогою яких проводилась безпосередня фіксація відео-, аудіо- або інша інформація, що може бути перевірена й підтверджена уповноваженою особою [3, с. 31]. До даної тези ми можемо віднести й поліграфологічне дослідження, під час якого здійснюється аудіо-, відео- фіксація даної процедури, а так само поліграми, тобто графічні відображення психофізіологічних реакцій досліджуваної особи на пред'явлені стимули;
- банки та бази даних державних і міжнародних установ та організацій [3, с. 31]. В разі формування електронних баз даних та/або картотеки звітності результатів поліграфологічних досліджень ми можемо віднести даний пункт до нашого дослідження;
- фахівець – особа, яка володіє науковими, технічними, або іншими спеціальними знаннями та має документи відповідного державного чи міжнародного зразку [3, с. 31]. Саме поліграфолог підпадає під дане визначення.

Класифікація поліграфологічного дослідження як джерела рівня "А" (абсолютно надійне) згідно система 4x4, значно підвищує вагу аналітичного продукту. Як зазначає В.А. Бурангулов, використання джерел з високим ступенем надійності є критичним для стратегічного аналізу, оскільки помилка

на цьому етапі призводить до хибного планування поліцейських операцій на рівні всього регіону чи країни. Таким чином, поліграф забезпечує "чистоту" вхідних даних для аналітичних систем [50].

Аналогічно до класифікації надійності джерел, у межах нашої наукової концепції ми виокремлюємо чотири ієрархічні критерії для оцінювання достовірності самої інформації:

«1» - інформація повністю достовірна (має ще три незалежні джерела за критеріями надійності джерела - «Б»);

«2» - інформація відома джерелу особисто (має ще два незалежні джерела за критеріями надійності джерела - «Б»);

«3» - інформація джерелу особисто не відома, проте підтверджується іншою інформацією (має ще одне незалежне джерело за критеріями надійності джерела - «Б»);

«4» - інформація джерелу не відома, підтвердити її немає можливості (не підтверджене іншою інформацією) [3, с. 31-32].

Таким чином, поліграфологічне дослідження в межах цієї системи може стабільно розглядатись як джерело рівня «А», що свідчить про його високу надійність. Водночас достовірність інформації, отриманої за результатами поліграфологічного дослідження, може варіюватися від найвищого рівня «1» до найнижчого «4» залежно від контексту, зокрема – кількості осіб, які пройшли дослідження щодо певної події, а також наявності додаткових незалежних підтверджень, отриманих іншими аналітичними методами чи із альтернативних джерел.

Важливим кроком у розвитку науково-методологічного підґрунтя для оцінки достовірності результатів поліграфологічних досліджень стало мета-аналітичне дослідження критерійної точності валідних поліграфологічних методик, опубліковане АРА в 2011 році [136]. Проведення даного дослідження було обумовлено не лише запитом наукової спільноти, а й вимогами судової практики США, зокрема критеріями Стандарта Дауберта, який є базовим для визначення допустимості наукових доказів в судовому провадженні. Згідно з

цим стандартом, висновки поліграфологічних досліджень, які можуть бути прийняті до розгляду у Федеральному суді США, повинні ґрунтуватися на науково обґрунтованих принципах, достовірних даних та валідних методиках [31, с. 35]. Згідно з даними мета-аналізу АРА, середнє значення критерійної точності для діагностичних поліграфологічних методик (тобто таких, що застосовуються з метою формулювання висновку щодо конкретної події) варіюється від 90,4% до 99,4%. При цьому: середнє значення невизначених результатів (коли отримані дані не дозволяють сформулювати остаточний висновок) коливається від 2,9% до 19,2%; середній рівень хибнонегативної помилки (неправдиву особу визначено як правдиву) становить від 1,1% до 7,7%; середній рівень хибнопозитивної помилки (правдиву особу визначено як неправдиву) – від 0,1% до 13,8% [112]. Ці показники корелюють із сучасними національними стандартами в галузі судової експертизи. Так, згідно з п. 3.26 ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза використання поліграфа», визначено ступені вірогідності, що можуть застосовуватись під час формулювання експертного висновку:

- максимально високий – 95-100% вірогідності;
- високий – 80-95%;
- середній – 60-80%;
- низький – 40-60%;
- критично низький – менше 40% [9].

Використання валідних, стандартизованих методик, проаналізованих у межах мета-аналітичного дослідження АРА, дозволяє досягти високого або максимально високого рівня вірогідності у формулюванні висновків щодо достовірності повідомлюваної інформації. Важливою розробкою наукового обґрунтування поліграфології стала Мультиноміальна емпірична система оцінки (Empirical Scoring System – Multinomial, ESS-M) [170]. Дана система побудована на основі Байєсівського довірчого інтервалу апостеріорних шансів правдивості, з використанням методу Клоппера-Пірсона з рівнем значущості

$\alpha = 5\%$ для оцінки як правди, так і обману. Базова апіорна ймовірність у цій системі становить 50%, що відповідає апіорним шансам 1:1. Система доповнена інтерпретаційними таблицями, які дозволяють здійснювати науково обґрунтоване статистичне тлумачення результатів у формі відсоткових значень або шансів, що значно підвищує надійність та об'єктивність експертного висновку.

Таким чином, оцінка достовірності інформації в поліграфологічних дослідженнях повинна ґрунтуватися на комплексному застосуванні науково валідизованих методик, статистично обґрунтованих моделей оцінювання та стандартизованих критеріїв інтерпретації результатів. Використання формалізованих підходів до визначення надійності джерела, вірогідності повідомлюваної інформації, математичних моделей оцінювання ймовірностей, а також емпірично підтверджених поліграфологічних методик забезпечує об'єктивність, відтворюваність і доказову цінність отриманих висновків. У поєднанні з методологією кримінального аналізу це дозволяє не лише оцінити рівень достовірності окремих відомостей, а й інтегрувати результати поліграфологічного дослідження в єдину систему аналізу доказової інформації, мінімізуючи вплив суб'єктивних чинників та підвищуючи якість прийняття процесуальних, оперативних і управлінських рішень.

3.1.2. Формування баз даних результатів поліграфологічних досліджень

Актуальність формування баз даних поліграфологічних досліджень в умовах воєнного стану зумовлена різким зростанням кількості досліджень у секторі безпеки і оборони України з початком повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ [27, с. 72]. Поліграфологічні дослідження, які проводяться для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони України, становлять собою не лише інструмент перевірки достовірності повідомлюваної інформації, але й джерело значного обсягу даних, що мають високу аналітичну цінність. Згідно з вимогами Закону України «Про

інформацію», результати таких досліджень оформлюються у вигляді документів, що містять персональні дані, методичну інформацію, поліграми, відеоматеріали та інші супровідні матеріали, які відповідають критеріям документованої інформації, як матеріального носія з функціями збереження та передачі у часі та просторі [81]. Змістовна складова таких документів охоплює як структуровану інформацію щодо методики дослідження, результатів, висновків, так і чутливу інформацію про фізичних осіб, що за своїм правовим режимом може бути віднесена до конфіденційної, інформації з обмеженим доступом або навіть до державної таємниці – залежно від контексту проведення дослідження та обставин справи [78; 81]. Отримана інформація підлягає обов'язковому захисту відповідно до чинного законодавства, яке визначає захист інформації як комплекс правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення її цілісності, збереження та контрольованого доступу [81]. Накопичення результатів досліджень у вигляді електронної бази даних створює підґрунтя для використання їх у межах кримінального аналізу – як інструменту виявлення зв'язків між подіями, оцінки рівня обізнаності чи можливої причетності особи до кримінальних правопорушень, а також перевірки правдивості інформації, що надходить з інших джерел. Така база даних може відігравати роль потужного аналітичного інструменту, орієнтованого на підтримку діяльності підрозділів кримінального аналізу, зокрема шляхом інтеграції до існуючих програмно-аналітичних комплексів, що розробляються для підвищення якості інформаційно-аналітичної діяльності в межах правоохоронної системи [104, с. 60]. Окремої уваги заслуговує мультифункціональність поліграфологічної бази даних: окрім безпосереднього аналітичного застосування в кримінальному аналізі, вона може слугувати інструментом кадрового супроводу, забезпечувати контроль якості роботи поліграфологів, сприяти валідизації методик та оптимізації аналітичних підходів до оцінки достовірності інформації, а також бути

джерелом даних для наукових досліджень в сфері психофізіології, криміналістики, безпеки тощо.

Іноземний досвід підтверджує ефективність інтеграції результатів поліграфологічних досліджень до єдиних інформаційно-аналітичних систем правоохоронних органів. Одним із найбільш показових прикладів є Велика Британія, де застосування поліграфа інтегровано до системи пробації на законодавчому рівні відповідно до Offender Management Act 2007. Для осіб, засуджених за сексуальні злочини високого ризику, проходження поліграфологічного дослідження є обов'язковою умовою умовно-дострокового звільнення [161, с. 8]. Британська модель характеризується високим рівнем міжвідомчої інформаційної взаємодії, оскільки звіти поліграфологів, функції яких нерідко виконують спеціально підготовлені офіцери пробації, автоматично вносяться до Реєстру насильницьких та сексуальних злочинців (Violent and Sex Offender Register, ViSOR), що забезпечує їх використання в єдиному інформаційному просторі правоохоронної системи [161, с. 19]. Водночас британське законодавство чітко розмежовує доказове значення психофізіологічних реакцій та інформації, отриманої під час дослідження: хоча самі поліграфологічні показники не визнаються самотійним доказом у новому кримінальному провадженні, будь-які зізнання або відомості про порушення умов пробації, отримані під час тестування, є достатньою юридичною підставою для негайного реагування, включаючи арешт або повернення особи до місць позбавлення волі [161, с. 6].

Накопичені в процесі поліграфологічних досліджень дані, що отримуються правоохоронними органами України, становлять цінне джерело інформації для забезпечення потреб кримінального аналізу. Поліграфологічні дані відображають не лише результати оцінки достовірності повідомляємої інформації, але й містять відомості, що можуть бути використані для виявлення зв'язків, патернів поведінки, рівня обізнаності, ймовірної причетності до подій, а також для верифікації інших джерел інформації. Попри це, в чинному нормативно-правовому полі України відсутня уніфікована

норма, яка б чітко регламентувала порядок ведення та обробки результатів поліграфологічних досліджень в електронному вигляді. Така норма на сьогодні наявна лише у відомчому наказі Управління державної охорони України, який визначає процедури організації та проведення поліграфологічних досліджень виключно в межах зазначеного органу [26, с. 80; 66]. Відсутність належної регламентації електронної обробки поліграфологічної інформації суттєво обмежує її потенціал для інтеграції в аналітичні платформи та інформаційні системи правоохоронних органів. Удосконалення законодавчого забезпечення в цій сфері дозволило б не лише унеможливити порушення прав суб'єктів опитування, але й сприяти впровадженню механізмів цифровізації та діджиталізації в рамках побудови безпечної правової держави. На сучасному етапі розвитку систем кримінального аналізу в Україні постає об'єктивна потреба в створенні єдиної бази даних поліграфологічних досліджень, інтегрованої до структури ІАЗ правоохоронних органів. Основною структурною одиницею такої бази даних має виступати поліграма – графічне зображення фізіологічних реакцій досліджуваної особи, що містить анотований запис усіх необхідних параметрів для подальшого аналізу [100]. Наприклад, в програмному забезпеченні «Ахсiton Х», що використовується разом із поліграфом «Ахсiton», до поліграми вносяться:

- текст усіх запитань, винесених на тестування;
- дата проведення дослідження;
- відеозапис процесу тестування, що інтегрується безпосередньо в поліграму;
- особові дані суб'єкта: ПІБ, дата народження, посада; інформація про поліграфолога, що здійснює тестування;
- результати автоматичного та ручного обрахунку поліграми;
- додаткові графічні та текстові файли – завдання, пояснення, довідки щодо події, у межах якої проводиться дослідження.

Основним джерелом та структурною одиницею бази даних поліграфологічних досліджень на нашу думку має бути поліграма [33, с. 354]. Поліграма акумулює в собі як об'єктивні психофізіологічні показники, так і контекстуальні параметри дослідження, що робить її комплексним джерелом інформації для забезпечення потреб кримінального аналізу. Сформована на основі поліграм електронна база даних може стати ефективним інструментом кримінального аналізу насамперед для підрозділів внутрішньої та власної безпеки, які здійснюють оперативне забезпечення об'єктів зі сталим персоналом та потребують оперативного доступу до ретроспективної інформації про проведені дослідження. В такій системі результати поліграфологічних досліджень не лише забезпечують інформування про ризики, але й можуть бути використані для моніторингу тенденцій, виявлення повторюваних патернів або моделювання загроз на підставі великої кількості верифікованих даних. База даних поліграфологічних досліджень має потенціал виконання додаткових функцій: кадрове забезпечення, оцінка динаміки професійної надійності, верифікація результатів досліджень, а також наукове вивчення ефективності застосовуваних методик з можливістю їх адаптації відповідно до потреб конкретного відомства. Отже, цифрове формалізоване накопичення та обробка результатів поліграфологічних досліджень, з врахуванням стандартів безпеки, прав суб'єктів опитування та потреб аналітичного забезпечення державного управління, є актуальним напрямом розвитку правоохоронної діяльності України в умовах сучасної безпекової архітектури.

Одним із найбільш перспективних напрямів є інтеграція бази даних результатів поліграфологічних досліджень у цифрову систему управління доказами (Digital Evidence Management System, DEMS). Даний підхід дозволяє не лише систематизувати та зберігати результати тестувань, але й забезпечити їх ефективне поєднання з іншими видами цифрових доказів, що значно підвищує якість виявлення потенційних загроз та сприяє комплексному аналізу оперативної інформації. Водночас, впровадження зазначеної інтеграції

потребує як чіткої законодавчої регламентації, так і належного технічного забезпечення й реалізації заходів із гарантування інформаційної безпеки. Системи DEMS призначені для збору, зберігання, обробки, перевірки та передачі цифрових доказів в межах кримінального провадження або судового процесу. Основне завдання таких систем полягає в забезпеченні ефективного управління великими обсягами цифрової інформації, яка містить ключові докази у справах, а також гарантування точності, цілісності та безпеки збережених даних. DEMS включає такі базові функціональні модулі:

- збір і збереження цифрових доказів;
- управління доступом до них;
- верифікацію та аудит;
- інтеграцію з іншими інформаційними системами правоохоронних органів.

За своєю суттю, DEMS є основою для дотримання стандартів прозорості, підзвітності та захисту цифрової доказової інформації. Інтеграція поліграфологічних даних у систему DEMS створює умови для реалізації мультимодального аналізу. Це означає, що аналітик може одночасно зіставляти психофізіологічні реакції особи (поліграму) з іншими цифровими слідами: геопозиціонуванням, трафіком з'єднань або фінансовими транзакціями. Такий синергетичний підхід дозволяє виявляти "аномалії" в поведінці суб'єктів, які на перший погляд здаються непричетними до події» [148].

Правильне збереження та обробка цифрових доказів є критично важливими для забезпечення їхньої юридичної прийнятності. Згідно з висновками О.В. Манжая, А.О. Потильчака та І.А. Манжая, впровадження цифрових технологій в сферу управління доказами суттєво впливає як на точність і швидкість розслідувань, так і на можливість інтегрувати різні типи доказів в єдину систему [148]. Науковці підкреслюють необхідність розробки уніфікованих стандартів для цифрових доказів, що дозволить ефективно інтегрувати дані поліграфологічних досліджень до загального масиву

криміналістичної інформації. Зі свого боку, Humaira Arshad, Aman Bin Jantan та Oludare Isaac Abiodun акцентують на необхідності постійної адаптації цифрових платформ до технологічного прогресу. З огляду на стрімкий розвиток технічних засобів, що використовуються в кримінальних розслідуваннях, забезпечити стабільність і відповідність методів обробки цифрових доказів без регулярного оновлення стандартів є неможливо. Відтак, розробка методів перевірки, валідазації та документування цифрових доказів має відповідати сучасним технічним вимогам і практикам [139].

З технічного погляду, важливо врахувати стандарти збереження даних, зокрема формат NCCA ASCII, який затверджено в Національному центрі оцінки достовірності (National Center for Credibility Assessment, NCCA) США як єдиний формат обміну поліграфологічними даними. Застосування цього стандарту при інтеграції поліграфологічних даних до системи DEMS дозволить уникнути несумісності між різними типами обладнання, зберегти вихідну точність вимірювань, а також забезпечити оперативний обмін інформацією між структурами сектору безпеки і оборони [130]. Стандартизація даних у форматі NCCA ASCII є ключовим етапом побудови міжвідомчої аналітичної мережі. У контексті воєнного стану це дозволяє, наприклад, підрозділам контррозвідки СБУ та внутрішньої безпеки НПУ миттєво верифікувати історію перевірок особи, що переміщується між різними структурами сектору оборони. Це реалізує принцип "єдиного інформаційного простору", описаний у концепції трансформації правоохоронних органів України до стандартів НАТО». Ключові функціональні можливості інтегрованої системи можуть охоплювати:

- централізоване зберігання – формування єдиного електронного реєстру результатів поліграфологічних досліджень;
- автоматизовану обробку інформації – застосування алгоритмів аналізу для виявлення закономірностей та оцінки достовірності;
- інтеграцію з відомчими ІТС – взаємодію з базами даних МВС, СБУ, ДБР, НАБУ, БЕБ, ДПСУ та ін.;

- генерацію аналітичних звітів – автоматичне створення звітної документації на основі збережених поліграм і метаданих.

Впровадження бази поліграфологічних досліджень у DEMS сприятиме:

- підвищенню об'єктивності й прозорості, мінімізації людського чинника;
- оптимізації робочих процесів, особливо під час розслідувань і службових перевірок;
- доступу до історичних записів, що дозволяє здійснювати довгостроковий порівняльний аналіз результатів тестувань [22, с. 115].

Разом із тим, ефективне впровадження зазначеного підходу потребує:

- гармонізації законодавчої бази, зокрема ухвалення підзаконних актів, які б регулювали створення, використання і захист бази поліграфологічних досліджень;
- забезпечення технічної інтеграції з існуючими цифровими системами правоохоронних органів;
- підготовки фахівців (поліграфологів, аналітиків, ІТ-спеціалістів) для роботи з такими базами;
- розробки стандартів інформаційної безпеки, які забезпечать багаторівневий захист конфіденційних даних;
- організації моніторингу ефективності функціонування системи та можливості її оперативного вдосконалення.

Загалом, інтеграція бази даних поліграфологічних досліджень до системи DEMS є стратегічно важливим етапом в процесі цифрової трансформації правоохоронної діяльності України. Вона сприятиме прийняттю більш зважених та обґрунтованих рішень у сфері протидії кримінальним правопорушенням, підвищенню ефективності внутрішнього контролю й зміцненню інформаційної безпеки держави. Комплексна реалізація даного підходу посилить довіру до поліграфологічного методу як інструменту кримінального аналізу й дозволить забезпечити високий рівень міжвідомчої співпраці.

Формування електронної бази даних поліграфологічних досліджень є важливим і необхідним кроком для підвищення ефективності кримінального аналізу в діяльності правоохоронних органів України. Враховуючи обсяг та різноманітність інформації, що генерується під час поліграфологічного дослідження, така база має потенціал стати потужним аналітичним інструментом, здатним поєднувати елементи оперативної, інформаційної та доказової діяльності. Інтеграція цих даних до цифрових систем управління доказами (DEMS) дозволить не лише зберігати, а й структуровано обробляти та надавати безпечний доступ до інформації. В свою чергу, це допоможе виявляти закономірності, ризики та приховані зв'язки, що є критично важливими для розслідування і профілактики кримінальних правопорушень. Окремо варто підкреслити значення поліграми як основної структурної одиниці бази, що містить сукупність психофізіологічних, текстових і візуальних показників, які можуть бути піддані поглибленому аналітичному дослідженню із застосуванням сучасного програмного забезпечення. Однак, успішне впровадження такої бази даних потребує відповідного нормативного врегулювання, що має забезпечити вимоги інформаційної безпеки, захисту персональних даних та організації спеціальних режимів доступу до чутливої інформації. Встановлення єдиного технічного формату (наприклад, стандарту NCCA ASCII) забезпечить сумісність між різними системами та сприятиме обміну інформацією між відомствами, а також створить підґрунтя для стандартизації підходів в сфері поліграфологічних досліджень. Таким чином, електронна база даних поліграфологічних досліджень є важливим елементом аналітики злочинності, здатним значно покращити забезпечення правоохоронної діяльності, протидію загрозам та кадровий контроль, особливо в умовах правового режиму воєнного стану та після його завершення.

Створення такої бази даних дозволяє перейти від "описової" до "прогностичної" аналітики (Predictive Policing). Аналізуючи масиви поліграм, система може автоматично виявляти нові патерни прихованої поведінки,

характерні для специфічних видів злочинності (наприклад, вербувальної діяльності чи економічного шпигунства), що надає правоохоронним органам стратегічну перевагу у випередженні загроз.

База даних поліграфологічних досліджень може стати потужним аналітичним продуктом для потреб кримінального аналізу, так як має вміщувати інформацію про причетність до кримінальних правопорушень суб'єктів опитування. Для реалізації впровадження даного аналітичного інструменту слід:

1. Внести зміни до чинних інструкцій, що регулюють застосування поліграфа у відомстві, відносно можливості обробки інформації отриманої за результатами поліграфологічних досліджень в електронному вигляді;
2. Розробити електронні бази даних з врахуванням особливостей електронного документообігу та потреб відомства;
3. Спрогнозувати витрати на впровадження електронних баз даних з врахуванням коштовності електронних носіїв зберігання та обробки інформації. Запровадження відомчих баз даних поліграфологічних досліджень або їх інтеграція в існуючі бази беззаперечно розширює можливості підрозділів кримінального аналізу, що підвищить якість аналітичних продуктів [14, с. 36-37].

Аналіз досвіду Служби митного і прикордонного контролю США (CBP) демонструє, як комплексна цифрова система результатів поліграфологічних досліджень CAPS забезпечує ефективне управління процесом обробки даних у правоохоронних органах [164]. Відділ оцінки достовірності (CAD) Управління службової відповідності (OPR) адмініструє результати поліграфологічних досліджень кандидатів на правоохоронні посади та працівників, які є об'єктами контррозвідувальних або службових перевірок. Процес у CBP організовано таким чином, що всі дані кандидатів імпортуються через інтеграцію CAPS з електронною кадровою системою Cornerstone та автоматично перевіряються на відповідність. Система Cornerstone, створена CBP для Департаменту внутрішньої безпеки (DHS), та призначена для

автоматизованого управління процесом перевірки біографічних даних співробітників, кандидатів та підрядників. Cornerstone забезпечує безпаперовий обмін інформацією між різними інформаційними системами, включаючи отримання анкет, перевірку фінансових, кримінальних та службових даних, обробку відбитків пальців і формування звітів для подальшого розгляду у інтегрованій системі управління безпекою (Integrated Security Management System, ISMS). Cornerstone не здійснює оцінювання, аналізу чи створення нових даних, а лише виконує функції інтеграції, маршрутизації та зберігання, забезпечуючи контроль щодо придатності осіб до роботи у СВР та їх правом доступу до секретної інформації чи федеральних систем. Збереження даних у системі обмежене строками: ідентифікаційні дані зберігаються до 15 років, тоді як журнали та інші матеріали переважно протягом року [128]. Кандидати, які відповідають критеріям, в CAPS потрапляють до черги «непризначених», після чого аналітик CAD вручну завантажує форму згоди на проходження поліграфологічного дослідження та іншу релевантну документацію з внутрішніх систем. Наступним кроком аналітик надсилає запит на планування поліграфологічного дослідження, що може відбуватися автоматично через систему CAPS або електронною поштою. CAPS забезпечує централізоване зберігання всіх матеріалів поліграфологічного дослідження. Також до системи завантажуються письмові пояснення суб'єктів дослідження, поліграми, аудіозаписи, письмові формулювання тестових запитань, аналітичні таблиці результатів і додаткові матеріали, що мають значення для оцінки. Після завершення збору документації поліграфолог вручну подає справу для остаточного перегляду групі контролю якості. Аналітики групи контролю якості перевіряють поліграми, аудіозаписи та документи, вручну фіксують результати перевірки в розділі контролю якості CAPS і формують фінальний висновок. У разі виявлення проблем призначається додаткове тестування, після чого оцінка повертається до черги поліграфолога для повторного проведення процедури. Після успішного завершення група контролю якості в CAPS автоматично

генерує фінальний звіт результатів поліграфологічного дослідження, який інтегрується в електронну базу кадрової системи (ISMS) для ухвалення рішень щодо придатності кандидата. Відділ OPR використовує ці звіти разом із результатами перевірки біографічних даних для винесення остаточних рішень. Окремо CAPS містить модуль для обліку кореспонденції та офіційних запитів, включно зі скаргами, зверненнями в межах процедур рівності при працевлаштуванні та іншими зверненнями, що пов'язані з поліграфологічним дослідженням. Цей модуль забезпечує прозорість, підзвітність і контрольованість процесів обробки даних, обмежуючи доступ лише уповноваженим співробітникам із визначеними ролями [128, с 1-4]. Інтеграція такого підходу в DEMS дозволяє уніфікувати зберігання інформації, підвищити її достовірність та забезпечити можливості для кримінального аналізу, включно з виявленням закономірностей, патернів поведінки та факторів ризику. У воєнних умовах це стає ефективним інструментом для своєчасної ідентифікації загроз, попередження витоку службової інформації, виявлення агентурної діяльності та профілактики внутрішніх правопорушень. При цьому цифрове управління даними забезпечує дотримання принципів безпеки, конфіденційності та законності обробки персональних даних.

Створення українського аналога системи CAPS у межах DEMS дозволить реалізувати концепцію "наскрізної аналітики". Це означає, що поліграма, аудіозапис та аналітичний аналіз за ESS-M стають доступними для верифікації групою контролю якості в режимі реального часу. Така прозорість усуває корупційні ризики на етапі інтерпретації результатів та створює єдине цифрове "сховище істини", необхідне для довгострокового стратегічного аналізу кадрових загроз.

Поліграф у Розвідувальному співтоваристві США (IC) застосовується як ключовий інструмент забезпечення кадрової безпеки відповідно до Intelligence Community Policy Guidance 704.6 від 04.02.2015 [140], що регламентує проведення перевірок у межах процедур допуску до секретної інформації та визначення придатності осіб до зайняття чутливих посад, закріплюючи

поліграф як невід’ємний елемент системи персонального відбору та контролю. Він використовується як на етапі первинної перевірки персоналу, так і при періодичному підтвердженні або продовженні доступу, а самі обстеження поділяються на три типи:

Counterintelligence Scope Polygraph (CSP), орієнтований на виявлення ризиків шпигунства, тероризму, саботажу, несанкціонованих контактів та витоків інформації;

Expanded Scope Polygraph (ESP), що додатково охоплює питання кримінальної діяльності, наркотиків та неправдивих даних у кадровій документації;

Specific Issue Polygraph (SIP), застосовуваний для вирішення окремих безпекових чи контррозвідувальних проблем [128]. Усі програми застосування поліграфа IC функціонують відповідно до стандартів NCCA, що передбачає обов’язкову стандартизацію підготовки поліграфологів, систему контролю якості та аудитів, а також принцип взаємного визнання результатів поліграфологічних досліджень між складовими підрозділами співтовариства. Важливо, що поліграф інтегрований у ширшу систему перевірки персоналу, ключовим елементом якої є електронна база даних Scattered Castles, що функціонує як єдина інформаційна платформа IC для підтвердження допуску до таємної інформації, фіксації поліграфологічних досліджень і сертифікації візитів. Відповідно до ICPG 704.5, усі компоненти IC зобов’язані використовувати та визнавати дані, внесені до Scattered Castles, що забезпечує повну взаємну довіру, прозорість і уніфікований контроль у сфері кадрової безпеки, а також інтеграцію результатів поліграфічних перевірок у єдиний простір інформаційної безпеки розвідувального співтовариства [140].

Досвід США демонструє ефективність централізованого управління результатами поліграфологічних досліджень через системи CAPS та Scattered Castles, де дані результатів поліграфологічних досліджень автоматично перевіряються, фіксуються письмові пояснення, поліграми, аудіозаписи та аналітичні таблиці, здійснюється контроль якості та забезпечується прозорість

процесу, а результати поліграфічних перевірок визнаються усіма елементами системи та проходять уніфікований контроль. Впровадження аналогічних підходів у секторі безпеки і оборони України, інтегруючи результати поліграфологічних досліджень у систему управління цифровими доказами (DEMS), може забезпечити централізоване зберігання даних, підвищення їх достовірності, ефективний контроль доступу, аналітичну підтримку для виявлення ризиків і загроз, а також дотримання принципів безпеки, конфіденційності та законності обробки персональних даних.

В Україні інтеграція результатів поліграфологічних досліджень до кримінального аналізу повинна здійснюватися з урахуванням вимог Директиви (ЄС) 2016/680 та стандартів GDPR, що забезпечує не лише юридичну відповідність, але й етичну виправданість практики збору та обробки даних в умовах зростання ролі Big Data. Актуальність формування централізованих баз даних поліграфологічних досліджень у секторі безпеки і оборони України зумовлена різким збільшенням кількості перевірок після початку повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ, що робить поліграф ефективним інструментом для забезпечення внутрішньої безпеки та кадрової політики. Стратегічне нормативне підґрунтя для створення таких баз визначено Указом Президента України № 273/2023, який передбачає цифрову трансформацію органів правопорядку з модернізацією інформаційної інфраструктури та ризик-орієнтованим управлінням. Водночас відсутність чітких відомчих норм щодо ведення баз даних поліграфологічних досліджень створює ризики порушення законодавства про захист персональних даних та легітимність інформації. Тому формування таких баз має суворо відповідати Закону України «Про захист персональних даних», Конвенції № 108 Ради Європи, стандартам ЄС (GDPR, Директива 2016/680) та внутрішнім регламентам підрозділів сектору безпеки і оборони України, із застосуванням псевдонімізації, шифрування, обмеженого доступу, кіберзахисту, строкового зберігання та чіткого визначення відповідальних осіб.

Основною структурною одиницею бази даних результатів поліграфологічних досліджень слід розглядати електронну поліграму (комп'ютерний запис психофізіологічних реакцій поліграфологічного дослідження). В свою чергу використання сучасного програмного забезпечення, що відповідає стандартам NCCA ASCII, забезпечує фіксацію не лише поліграм, але й додаткових даних, таких як: запитань тесту, дата проведення дослідження, аудіо-/відеозапис, результатів автоматизованого та/або мануального аналізу, персональних даних досліджуваної особи та поліграфолога (ПІБ, дата народження, посада), а також інші допоміжні матеріали (текстові та графічні файли, довідки щодо розслідуваної події). Така комплексність наповнення поліграми робить її базовим інформаційним елементом для формування електронних баз даних, придатних для інтеграції у кримінальний аналіз. Водночас чутливий характер інформації вимагає суворого дотримання законодавчих норм щодо захисту персональних даних та інформаційної безпеки [33, с 354].

В сучасних умовах цифровізації сектору безпеки і оборони України доцільно впроваджувати формування кількох типів баз даних поліграфологічних досліджень із дотриманням відповідних нормативно-правових стандартів, а саме:

1. ***Відомча база даних у форматі Big Data.*** Функціонування цієї бази має ґрунтуватися на вимогах Регламенту (ЄС) 2016/679 (GDPR), який встановлює комплексні правила обробки персональних даних. У цій базі необхідно зберігати ідентифікаційні дані суб'єкта дослідження (ПІБ, звання, посаду тощо), ініціатора поліграфологічного дослідження, поліграфолога, а також сам факт проходження поліграфологічного дослідження без висновку поліграфолога. Особливістю такої бази має бути присвоєння унікального особистого номера суб'єкту дослідження, що забезпечує можливість подальшої деперсоналізації даних в спеціальній базі та захищає інформацію про особу при подальшому використанні. Такий підхід забезпечує баланс між

прозорістю та захистом персональних даних, створюючи базу для аналітичної роботи без надмірного розголошення чутливої інформації [27, с. 72-73].

2. **База даних поліграфологічних досліджень підрозділу кримінального аналізу у форматі DEMS.** Формування і функціонування цієї бази регламентується Директивою (ЄС) 2016/680, яка визначає особливі вимоги до обробки персональних даних правоохоронними органами для забезпечення потреб кримінальних розслідувань. В межах цієї бази допускається використання лише унікального особистого номера суб'єкта поліграфологічного дослідження (присвоєного у відомчій базі) без розголошення його ідентифікаційних даних, що підвищує рівень захисту персональних даних. База має вміщувати деталі проведеного поліграфологічного дослідження: застосовані методики тестування, результати дослідження, аналітичні висновки, а також цифрові матеріали, зокрема поліграми. Така структура забезпечує необхідний рівень конфіденційності, правомірності доступу та використання даних в межах кримінального аналізу і оперативно-розшукової діяльності [27, с. 73].

3. **Впровадження порядку обробки та зберігання відеозаписів і супутньої інформації.** Особлива увага має бути приділена нормативному регулюванню процесів зберігання великих обсягів відео-, аудіоданих та інших матеріалів, що утворюються під час поліграфологічного дослідження. Розробка чіткого порядку зберігання повинна передбачати питання серверної інфраструктури, шифрування, кіберзахисту, розподіленого зберігання, а також контролю доступу відповідно до службових повноважень. Встановлення строків зберігання, умов архівування та процедури знищення інформації має ґрунтуватися на вимогах законодавства України про захист персональних даних, державну таємницю, а також відповідати принципам мінімізації зберігання даних. Забезпечення надійності та безпеки цих процесів є критичною складовою комплексного захисту інформації та підтримки доказової сили даних у кримінальному аналізі [27, с. 73].

Внаслідок повномасштабного вторгнення російських окупаційних

військ суттєво збільшились обсяги поліграфологічних досліджень у Державній прикордонній службі України, складової сектору безпеки і оборони. Дана тенденція спричинила накопичення великого масиву даних результатів опитувань із застосуванням поліграфа (ОЗП) у підрозділах забезпечення внутрішньої та власної безпеки. Впровадження централізованої підсистеми ІКС «Гарт-21» створило можливості для ефективної обробки та використання цих даних у кримінальному аналізі, підвищуючи достовірність інформації, контроль доступу та захист персональних даних. Досвід США, зокрема систем CAPS та Scattered Castles, демонструє ефективність електронного централізованого управління результатами поліграфологічних досліджень, де дані автоматично перевіряються, фіксуються письмові пояснення, поліграми, аудіозаписи та аналітичні таблиці, здійснюється контроль якості та забезпечується прозорість процесу, а результати визнаються усіма елементами системи та проходять уніфікований контроль [16, с. 38]. Інтеграція подібних підходів до ІКС «Гарт-21» дозволяє централізовано зберігати дані, забезпечувати аналітичну підтримку для виявлення закономірностей, патернів поведінки, факторів ризику та своєчасного виявлення загроз, попередження витoku службової інформації, виявлення агентурної діяльності та профілактики внутрішніх правопорушень. Водночас для забезпечення законності та етичної виправданості обробки інформації впровадження бази даних поліграфологічних досліджень ІКС «Гарт-21» має відповідати національному та європейському законодавству, зокрема Закону України «Про захист персональних даних», Конвенції № 108 Ради Європи, стандартам GDPR та Директиви (ЄС) 2016/680. Обов'язковим є застосування псевдонімізації, шифрування, обмеження доступу, кіберзахисту, визначення строків зберігання інформації та відповідальних осіб. Електронне оброблення результатів ОЗП у ІКС «Гарт-21» дозволяє інтегрувати результати поліграфологічних досліджень в діяльність відділів кримінального аналізу, що сприяє підвищенню ефективності використання інформації у кримінальному аналізі, забезпечує своєчасне формування

профілів ризику та прийняття управлінських рішень на основі доказової інформації. Також, даний підхід, створює умови для цифровізації процесів кадрової роботи та забезпечення діяльності підрозділів внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України, упорядкування наявних баз даних та законного збереження результатів поліграфологічних досліджень [29, с. 88].

3.1.3 Захист суб'єктів поліграфологічних досліджень

Захист суб'єктів поліграфологічних досліджень є критично важливим елементом забезпечення прав людини та законності в процесі використання поліграфа в діяльності правоохоронних органів України. Сучасний технологічний прогрес створює нові можливості для збору, обробки, зберігання та аналізу персональних даних, що підвищує вимоги до ефективного та безпечного їх використання. З огляду на інтеграцію України до єдиного цифрового простору ЄС, особливого значення набуває імплементація стандарту ISO/IEC 27001, який регламентує управління інформаційною безпекою, та дотримання принципу «Privacy by Design» (проектowana приватність). Це передбачає, що архітектура програмного забезпечення поліграфів має первинно мінімізувати доступ до даних та автоматично використовувати алгоритми асиметричного шифрування [142]. Водночас, незважаючи на активне впровадження комп'ютерного поліграфа в Україні з початку 2000-х років, нормативно-правове регулювання цієї сфери в різних відомствах залишається неоднорідним.

В поліграфологічному дослідженні можна виділити чотири основні суб'єкти:

- ініціатора поліграфологічного дослідження;
- посадову особу, яка затверджує завдання;
- безпосередньо поліграфолога;
- досліджувану особу, щодо якої проводиться оцінка достовірності повідомленої інформації.

Важливим є також об'єкт поліграфологічного дослідження – інформація, яка надається суб'єктом дослідження. Поліграфологічне дослідження є процесом збору, обробки та аналізу персональних даних, що потребує належного правового регулювання, зокрема захисту прав і свобод людини, а також права на повагу до приватного життя. Створення дієвої системи захисту персональних даних є важливим не лише на національному рівні, а й у контексті міжнародних зобов'язань України, зокрема в рамках європейської інтеграції. Саме від виконання цього зобов'язання значною мірою залежать євроінтеграційні прагнення України [1, с. 4]. Протягом останнього десятиліття поліграфологічні дослідження набули широкого застосування як у приватній сфері, так і в публічній сфері, особливо в правоохоронних органах, де їх використання сприяє підвищенню ефективності кадрових перевірок, службових і кримінальних розслідувань. Особливо актуальними поліграфологічні дослідження стали під час воєнної агресії росії проти України, де отримана за результатами таких досліджень інформація допомагає виявляти зрадників, шпигунів, диверсантів та колаборантів [61, с. 5]. Захист персональних даних в поліграфологічних дослідженнях потребує не лише нормативного вдосконалення, але й адаптації до сучасних стандартів, що гарантують конфіденційність інформації та захист прав суб'єктів дослідження. Враховуючи важливість цього питання для розвитку кримінального аналізу та забезпечення національної безпеки, особливу увагу слід приділити удосконаленню правових норм, що регулюють захист персональних даних у цій сфері. У межах методології кримінального аналізу результати поліграфологічного дослідження слід розглядати як специфічний вид чутливої вхідної інформації, що потребує особливого протоколу обробки. Будь-яка несанкціонована зміна чи витік цих даних на етапі аналітичного оброблення здатні не лише нівелювати доказове значення дослідження, а й створити пряму загрозу життю та здоров'ю суб'єктів.

Сучасний стан законодавства щодо обігу персональних даних потребує перегляду, зокрема в контексті інтеграції європейських стандартів захисту

даних. Низка європейських країн вже адаптували своє національне законодавство до вимог Загального регламенту захисту даних, який набув чинності 25 травня 2018 року і визначає основні положення щодо обробки персональної інформації в межах Європейського Союзу. На нашу думку в Україні, необхідно запровадити нову модель обігу персональних даних, яка відповідатиме сучасним реаліям накопичення, обробки, аналізу та поширення інформації. Ця модель повинна базуватись на принципах, встановлених «Пакетом про захист персональних даних», що передбачає створення умов для забезпечення захисту персональних даних, узгоджених з міжнародно-правовими стандартами [142].

Україна, ратифікувавши Конвенцію Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додатковий протокол до неї у 2010 році, зобов'язалася дотримуватись принципів, які гарантують захист прав і свобод осіб, незалежно від їхнього громадянства чи місця проживання, в процесі автоматизованої обробки персональних даних. Згідно з вимогами ст. 5 цієї Конвенції, персональні дані, які підлягають автоматизованій обробці, повинні зберігатися у формі, що дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для цілей обробки [47]. Для належного захисту персональних даних в Україні необхідно внести зміни до національного законодавства відповідно до принципів, викладених у документах «Пакету із захисту даних». Цей пакет включає такі основоположні документи, як:

- Регламент (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року «Про захист осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних)»;
- Директиву (ЄС) 2016/680 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року «Про захист осіб щодо обробки персональних даних компетентними органами для запобігання, розслідування, виявлення або переслідування злочинців, виконання кримінальних покарань, а також вільний рух таких даних і скасування Рамкового рішення Ради 2008/977/ІНА»;

- Директиву (ЄС) 2016/681 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про використання даних записів пасажирів для запобігання, виявлення, розслідування та судового переслідування терористичних і тяжких злочинів [142].

Наведені документи визначають стандарти обробки персональних даних, що є важливими для розвитку єдиного, гармонізованого підходу до захисту персональних даних, включаючи автоматизовану обробку інформації, що є надзвичайно актуальним в контексті застосування поліграфа та кримінального аналізу в Україні.

Основні принципи обробки персональних даних, закріплені в документах «Пакету захисту даних», формують нормативно-етичну основу для забезпечення прав і свобод суб'єктів персональних даних. До них, належать:

- законність, чесність і прозорість обробки;
- обмеження мети, тобто збір даних повинен здійснюватися виключно з певною, конкретною та законною метою, без подальшої обробки, що суперечить цій меті;
- мінімізація даних, тобто обробка лише тих даних, що є необхідними для досягнення мети;
- точність даних і необхідність їх оновлення;
- обмеження строку зберігання, тобто зберігання даних лише протягом часу, необхідного для реалізації цілей обробки;
- цілісність і конфіденційність, що передбачають застосування відповідних технічних та організаційних заходів для запобігання несанкціонованій або незаконній обробці, випадковій втраті, знищенню чи пошкодженню персональних даних [142].

Питання правової охорони приватного життя, в тому числі у контексті захисту персональних даних, закріплено в ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, де зазначено: «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і

кореспонденції». Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Леандер проти Швеції», в якому зазначено, що навіть саме по собі зберігання інформації про особу державними органами є втручанням у її право на приватне життя. Таке втручання допустиме лише за умови відповідності положенням ч. 2 ст. 8 Конвенції. У подальшій практиці ЄСПЛ закріпив позицію, згідно з якою держави повинні вживати розумних заходів для захисту права особи на повагу до приватного життя не лише від державних, а й від приватних суб'єктів [1, с. 7].

В більшості країн Європейського Союзу персональні дані класифікуються за критерієм чутливості на дві основні категорії:

а) дані загального характеру, до яких належать прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, громадянство, стать, місце роботи, службові контактні дані, місце проживання тощо;

б) чутливі дані (*vulnerable personally identifiable information*), які, за своєю природою, можуть становити загрозу основоположним свободам і приватності. До них відносяться: відомості про стан здоров'я, етнічне походження, релігійні та політичні переконання, майновий стан, доходи, ідентифікаційні номери, біометричні дані, реквізити особистих документів і платіжних карток, номерні знаки транспортних засобів, відбитки пальців, почерк, голосові зразки, фото- і відеоматеріали, кредитна історія, інформація про судимості тощо.

Законодавство ЄС передбачає підвищений рівень захисту для таких чутливих персональних даних, зокрема встановлює обов'язок отримання однозначної згоди суб'єкта на їх обробку. Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення таких відомостей тягне за собою відповідальність відповідно до національного законодавства [5, с. 68]. З огляду на наведене, стандарти Європейського Союзу щодо захисту персональних даних набувають особливої актуальності для України в контексті як правового реформування, так і забезпечення гарантій у сфері інформаційної безпеки,

особливо в межах застосування спеціальних інструментів, таких як поліграф, що передбачає обробку значного обсягу чутливої персональної інформації.

Захист персональних даних осіб, які проходять поліграфологічне дослідження, безпосередньо залежить від державного регулювання порядку його організації та проведення. З метою імплементації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. в Україні було ухвалено Закон «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. [78], що визначає принципи обробки персональних даних, права суб'єктів, підстави для обробки, а також повноваження наглядового органу. На його виконання Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, як органом контролю у цій сфері, було затверджено низку підзаконних актів (наказ від 8 січня 2014 року № 1/02-14) [75], зокрема:

Типовий порядок обробки персональних даних, який регламентує основні зобов'язання володільців;

Порядок здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист персональних даних;

Порядок повідомлення Уповноваженого про обробку даних, що становлять підвищений ризик для прав і свобод суб'єктів, а також щодо відповідальних осіб та структурних підрозділів із захисту даних.

Додаткове значення мають й інші нормативно-правові акти, зокрема Закони України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» [1, с. 8]. Згідно із Законом «Про захист персональних даних» [78], власник персональних даних – це особа, яка визначає мету їх обробки, склад і порядок – в контексті поліграфологічного дослідження ним виступає ініціатор. Розпорядник персональних даних – особа або структура, яка обробляє дані від імені власника. До цієї категорії належать поліграфологи та відповідні підрозділи. В більшості відомчих інструкцій щодо проведення поліграфологічних досліджень передбачено, що до матеріалів поліграфологічної процедури належать: завдання або клопотання про її проведення, заява про добровільну згоду, а також письмова довідка за

результатами дослідження. В цих довідках містяться як загальні персональні дані, так і чутливі – зокрема відомості про стан здоров'я.

Відповідно до Стратегії кібербезпеки України, кібербезпека визначена ключовим пріоритетом в системі національної безпеки. Реалізація цього пріоритету передбачає посилення спроможностей держави до протидії кіберзагрозам у сучасних умовах [92]. Зростання кількості поліграфологічних перевірок в правоохоронних органах свідчить про визнання їх ефективності, особливо в умовах боротьби з корупцією та на тлі збройної агресії російських окупаційних військ. Згідно з ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови», дослідження із застосуванням поліграфа спрямовані на захист прав фізичних і юридичних осіб у сферах безпеки, кадрової політики, бізнесу та державного управління [8, с. IV]. Водночас з їх впровадженням виникають ризики витоку інформації з обмеженим доступом, включаючи персональні дані. Під час тестування в електронне програмне забезпечення вносяться персональні дані, записуються поліграми, дата та час дослідження, а також – в окремих випадках – здійснюється аудіо- чи відеофіксація. Потрапляння таких даних до структур, ворожих Україні, створює загрозу як для національної безпеки, так і для основоположних прав людини. Для захисту цих даних у діяльності правоохоронних органів, особливо в умовах війни, необхідно забезпечити надійний кіберзахист. Програмне забезпечення поліграфа має відповідати ДСТУ EN 62304 (стандарти для медичних пристроїв) і вимогам інформаційної безпеки щодо збереження державної, воєнної й комерційної таємниці [8, с. 7]. Хоча Стандарт передбачає відповідний рівень захисту, на практиці дотримання вимог кібербезпеки не завжди гарантується. Стратегія кібербезпеки прямо вказує на російську федерацію як головне джерело загроз, що активно застосовує інформаційно-психологічні та кібероперації в межах гібридної війни [92]. Для мінімізації кіберризиків у поліграфологічних дослідженнях правоохоронних органів доцільно:

- заборонити використання російського програмного забезпечення;
- відключити комп'ютерні системи поліграфів від мережі Інтернет;

- впровадити систему шифрування персональних даних для запобігання їх витоку.

Окрім технічних обмежень, критично необхідним є впровадження обов'язкової сертифікації поліграфологів з питань кібергігієни та правових аспектів захисту інформації з обмеженим доступом. Як свідчить досвід, саме «людський чинник» (необережність або низька цифрова грамотність) залишається головною вразливістю в системі захисту персональних даних правоохоронних органів [58].

За Стратегією кібербезпеки України прогнозується зростання інтенсивності міждержавного протиборства і розвідувально-підривної діяльності у кіберпросторі шляхом залучення спецслужбами окремих держав, насамперед російської федерації, міжнародних хакерських угруповань для реалізації кібервпливу, при цьому поширюється інструментарій, що передбачає накопичення великих масивів інформації щодо поведінки людини та соціальних груп [92]. Окрім цього, усі інституційні сегменти системи безпеки і правопорядку потребують інтеграції міжвідомчих та міжсекторальних ініціатив. Спільне використання ресурсів, координація досліджень кіберзагроз та системний обмін інформацією між фахівцями різних відомств і секторів здатні істотно підвищити стійкість правоохоронних і безпекових інституцій до ризиків [158, с. 32].

Опитування поліграфологів правоохоронних органів і приватного сектору засвідчило наявність проблеми із завданнями від ініціатора щодо виявлення конфідентів правоохоронних органів та спеціальних служб України. Така ініціатива може мати приховану мету – встановлення наявності оперативно-розшукових чи контррозвідувальних заходів щодо певних осіб, які, ймовірно, залучені в протиправну діяльність. В приватному секторі можливе використання поліграфа для виявлення агентів оперативно-розшукових підрозділів України, що також створює ризики. Як зазначає В.М. Давидюк, виявлення зв'язків особи з правоохоронними органами може спричинити її соціальне відторгнення, а іноді й фізичне знищення [6, с. 97]. Це

вимагає надійного захисту конфідентів з боку держави. Попри існування норм, які регламентують захист інформації про конфідентів, відсутність уніфікованого підходу до поліграфологічних досліджень та обмежена правова регламентація створюють додаткові ризики. О.І. Мотлях зазначає, що у зв'язку з відсутністю спеціального закону який би регулював поліграфологічну діяльність, застосовуються загальні та відомчі нормативно-правові акти [55, с. 144]. Наприклад, відповідно до наказу Управління державної охорони України № 95 від 09.02.2021 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України», одним з напрямків проведення поліграфологічного дослідження передбачено встановлення факту конфіденційного співробітництва з розвідувальними, правоохоронними та іншими державними органами України [66]. Однак інші відомства не передбачають таких завдань в своїх інструкціях, а отже, завдання ініціатора в УДО можуть порушувати чинне законодавство про захист державної таємниці та конфідентів. А саме, відповідні положення захисту конфідентів містяться у:

- ст. 224 КПК України – особа має право не відповідати на запитання про конфіденційну співпрацю [58];
- ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» – відомості про конфідентів належать до державної таємниці [74];
- ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – передбачено право осіб на конфіденційне співробітництво [86];
- ст. 8-9 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» – інформація про осіб, що співпрацюють з контррозвідувальними органами підлягає захисту [82];
- ст. 41 Закону України «Про розвідку» та ст. 14 Закону «Про розвідувальні органи України» – гарантується нерозголошення факту співпраці з розвідувальними органами України [90];
- ст. 28 Закону України «Про Службу безпеки України» – особам, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, гарантується

конфіденційність відносин. Розголошення даних про такі відносини, інші правопорушення щодо цих громадян та членів їх родин, які здійснюються у зв'язку з їх діяльністю по забезпеченню державної безпеки, тягнуть за собою встановлену законодавством відповідальність [91].

Таким чином, ініціювання поліграфологічного дослідження з метою виявлення осіб, що конфіденційно співпрацюють зі спеціальними службами та правоохоронними органами України суперечить національному законодавству й створює ризики для безпеки таких осіб. Важливо підкреслити, що ініціювання таких питань без належної санкції уповноважених органів може кваліфікуватися як створення передумов до витоку відомостей, що становлять державну таємницю. Це зумовлено тим, що сам факт постановки запитання про співпрацю вже демаскує потенційну належність особи до оперативного складу або конфіденційного апарату. Для забезпечення безпеки осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва з правоохоронними органами та спеціальними службами України, слід внести зміни до нормативно-правових актів, що регулюють конфіденційне співробітництво, щодо недопущення застосування поліграфа для викриття осіб, які є конфідентами розвідувальних, правоохоронних та інших державних органів України [12, с. 83].

Як зазначають В.С. Павленко та В.П. Павленко, людський чинник здатен нівелювати результати реалізації заходів охорони державної таємниці. Це може бути наслідком необережності або недостатнього рівня знань щодо правових засад організації захисту інформації, порядку реалізації заходів охорони державної таємниці та інших аспектів інформаційної безпеки [58, с. 72]. Звідси випливає, що брак необхідних знань у ініціатора дослідження або поліграфолога може призвести до розголошення інформації з обмеженим доступом. Наприклад, відповідно до п. 4.2.1 наказу Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю», відомості про конфідентів, плани залучення чи факт співробітництва з розвідувальними, контррозвідувальними

чи оперативно-розшуковими органами, що дають змогу ідентифікувати особу, мають гриф «цілком таємно» або «особливої важливості» [76]. О.І. Мотлях, розглядаючи захист осіб, які проходять поліграфологічне дослідження, наголошує на необхідності захисту також і поліграфолога, враховуючи специфіку його професії. Його діяльність має ґрунтуватися на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Правову основу становлять Конституція України та інші нормативні акти, що прямо чи опосередковано регулюють поліграфологічну практику [55, с. 441]. Відтак, надання поліграфологу завдання встановити факт конфіденційного співробітництва особи з правоохоронними чи спеціальними органами, як і проведення відповідного дослідження, є протиправним. В умовах цифровізації відомств ведення електронних баз поліграфологічних досліджень розпорядники та власники даної інформації можуть порушувати права на захист персональних даних суб'єктів поліграфологічних досліджень. В свою чергу відсутність регулюючих норм унеможлиблює використання електронних бази даних поліграфологічних досліджень у законний спосіб розпорядниками та власниками такої інформації [26, с. 80].

Захист персональних даних осіб, які проходять поліграфологічні дослідження, набуває особливої ваги в умовах розвитку технологій, збройних конфліктів та кіберзагроз. Зважаючи на роль поліграфа в кримінальному аналізі, обробка персональних даних має здійснюватися відповідно до чітких правових норм, що забезпечують дотримання прав людини та приватності, а також відповідають міжнародним стандартам. Система захисту таких даних має бути інтегрованою частиною державної політики в сфері кібер- та інформаційної безпеки. Окрім технічного захисту, необхідна належна етична підготовка поліграфологів, адже вони безпосередньо працюють із чутливою інформацією. Професійна компетентність і знання нормативної бази є ключовими для безпеки обробки даних. Створення єдиного правового поля, що узгоджується з міжнародними нормами та українським законодавством, є необхідною умовою ефективного захисту персональних даних. Оновлення

нормативної бази в галузі інформаційної безпеки, з урахуванням кіберзагроз і вимог захисту державної та службової таємниці, має передбачати удосконалення правового регулювання обробки даних. Це дозволить гарантувати права громадян, які проходять поліграфологічне дослідження. Успішне впровадження таких заходів вимагає координації зусиль державних органів і приватного сектору, який теж бере участь у відповідних дослідженнях. Розробка та запровадження єдиних стандартів захисту персональних даних в сфері поліграфологічних досліджень та кримінального аналізу є ключовим кроком до безпечної та правомірної діяльності правоохоронних органів України з гарантуванням прав людини.

3.2. Застосування поліграфа в секторі безпеки і оборони України

Сектор безпеки і оборони України належить до сфер, у яких достовірність інформації, надійність персоналу та своєчасне виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз безпосередньо впливають на обороноздатність держави, захист її суверенітету та ефективність виконання покладених завдань. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації значення інформаційно-аналітичних інструментів, здатних підвищити ефективність кадрової роботи, службових перевірок, кримінальних розслідувань, внутрішньої та власної безпеки, істотно зросло. Саме одним з таких інструментів і є психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа, яке за умови дотримання науково обґрунтованих методик і міжнародних стандартів практики дозволяє отримувати орієнтовну інформацію щодо достовірності повідомлень, ступеня обізнаності особи про певні події та можливого приховування значущої інформації.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони України являє собою систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил

цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [84].

Структурно сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сил безпеки, сил оборони, оборонно-промислового комплексу, а також громадян і громадських об'єднань, які на добровільних засадах беруть участь у забезпеченні національної безпеки. До його складу належать, зокрема, Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, а також центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної військово-промислової політики. Саме зазначені органи та формування, реалізуючи визначені законодавством функції і повноваження, забезпечують виконання завдань із захисту національної безпеки, оборони держави, охорони державного кордону, протидії злочинності, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, цивільного захисту населення й критичної інфраструктури, що обумовлює широкі можливості застосування поліграфа у їх службовій, оперативній та процесуальній діяльності [84].

Практика діяльності органів сектору безпеки і оборони України свідчить, що сфера застосування поліграфа не обмежується виключно кадровим добором або перевіркою кандидатів на службу. Залежно від завдань

конкретного органу психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа використовуються під час службових перевірок і службових розслідувань, кримінальних проваджень, оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, заходів із забезпечення внутрішньої та власної безпеки, а також у процесі допуску до державної таємниці та перевірки персоналу, який виконує завдання підвищеного рівня відповідальності. При цьому в усіх зазначених напрямках поліграф виконує допоміжну інформаційно-аналітичну функцію, сприяючи перевірці достовірності повідомлень, встановленню ступеня обізнаності особи щодо досліджуваних подій, звуженню кола перевірюваних версій та визначенню найбільш перспективних напрямів подальших оперативно-службових, процесуальних і криміналістичних заходів. Показовим прикладом ефективності такого підходу є практика застосування поліграфа під час службових перевірок і кримінальних розслідувань фактів викрадення та привласнення зброї і боєприпасів у військових частинах України в умовах воєнного стану, результати якої наведено нижче.

Досвід застосування поліграфа в кримінальних розслідуваннях викрадення зброї та боєприпасів. Переважаюча кількість сил та засобів російських окупаційних військ під час вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року змусила до передислокації військових частин та підрозділів з метою збереження життя та здоров'я персоналу, зброї і техніки. Часта зміна місць дислокації протягом перших місяців повномасштабного вторгнення та умови бойових дій призвели до послаблення контролю збереження зброї та боєприпасів у військових частинах. Зазначені події сприяли викраденню зброї та боєприпасів [30, с. 123].

Під час виявлення фактів зникнення зброї проводились службові перевірки і розслідування. За результатами попередніх опитувань персоналу та керівництва підрозділів формувались списки військовослужбовців, що могли мати доступ до зниклої зброї. Проте, перш ніж ініціювати досудове розслідування уповноваженими підрозділами щодо виявлених фактів

відсутності зброї та боєприпасів, перш за все, потрібно було переконатись, що зброю попередньо не видано військовослужбовцям встановленим порядком, а документацію знищено або відмітку про отримання зброї не проставлено через ведення активних бойових дій. Підрозділом сектору безпеки і оборони України, до складу якого входили поліграфологи, протягом 2022 року ініційовано загалом 41 та проведено 40 (одна особа не надала згоду) поліграфологічних дослідження у чотирьох військових частинах. Поліграфологічні дослідження проводились із застосуванням 6-канального поліграфа виробництва США – «АХСІТОН». За отриманими результатами проводились невідкладні слідчі та розшукові дії, що надали можливість повернути зброю та притягнути до кримінальної відповідальності чотирьох осіб. Загалом, у зазначених чотирьох військових частинах протягом 2022 року виявлено шість епізодів можливої втрати зброї та боєприпасів, за результатами яких проведено поліграфологічні дослідження у наступній кількості:

Випадок № 1 (далі В1) – 10 поліграфологічних досліджень, зброю повернуто, одну особу притягнуто до кримінальної відповідальності;

Випадок № 2 (далі В2) – 20 поліграфологічних досліджень, зброю повернуто, дві особи притягнуто до кримінальної відповідальності, додатково встановлено факт іншого випадку (далі В2+) викрадення та привласнення зброї, за яким також притягнуто одну особу до кримінальної відповідальності та повернуто зброю;

Випадок № 3 (далі В3) – 1 поліграфологічне дослідження, зброю повернуто;

Випадок № 4 (далі В4) – 4 поліграфологічних дослідження, зброю не виявлено;

Випадок № 5 (далі В5) – 2 поліграфологічних дослідження, де одна особа не надала згоду на тестування, зброю повернуто;

Випадок № 6 (далі В6) – 3 поліграфологічних дослідження, зброю повернуто [30, с. 123].

Слід зазначити, що ефективність проведення поліграфологічних досліджень у В1 та В2 стало так званим «сарафаним радіо» серед персоналу, що в подальшому спонукало осіб, причетних до викрадення зброї, повернути її шляхом «підкидання» в місцях, де її найбільш ймовірно знайдуть або надсилали координати місця знаходження з невстановленого номеру напередодні прибуття осіб на поліграфологічне дослідження або вже після перших тестувань. Всі поліграфологічні дослідження проводились двома штатними поліграфологами, які пройшли відповідну базову підготовку та курси підвищення кваліфікації, мали досвід проведення поліграфологічних досліджень з 2021 року та 2019 року відповідно [30, с. 124].

З метою отримання психофізіологічних реакцій, які могли б спростувати або підтвердити достовірність відповідей на питання, що підлягали перевірці, поліграфологами було розроблено і пред'явлено серію тестів науково обґрунтованої поліграфологічної методики – Федерального тесту порівняння зон (Federal ZCT). Дослідження складались з етапу передтестової бесіди, етапу збору тестових даних та етапу аналізу отриманих даних. Результати оформлені у вигляді таблиці (Додаток Г) у знеособленому вигляді із зазначенням порядкового номеру, що відповідає певній особі, до якої застосовувалась процедура поліграфологічного дослідження, отриманим балом відповідно до ESS-M за кожним каналом та загальним, зазначеними відсотками апостеріорної ймовірності правди/обману, зазначенням причетності особи до кримінального правопорушення та істинності результату, що підтверджено поверненням зброї особисто причетною особою, її зізнанням та вироком суду [30, с. 124].

Результати проведених поліграфологічних досліджень відображено у додатку Г. Аналіз отриманих даних додатку Г:

1. Перш за все, отримані дані результатів досліджень дали змогу:

– повернути викрадену та привласнену зброю з боєприпасами до військових частин у п'яти випадках із шести;

– притягнути чотирьох осіб до кримінальної відповідальності, три з яких проходили поліграфологічне дослідження, на четверту особу вказав свідок, що проходив дослідження, в якого виявили ознаки обману.

2. З 40 досліджень (100%) отримано 2 невизначених результати (5%) від загальної кількості досліджуваних осіб, в одному випадку допущена хибнонегативна помилка (2,5%), ознаки обману виявлено у 10 осіб (25%) та відповідно ознаки обману не виявлено у 27 осіб (67,5%).

3. У 10 висновках щодо виявлення обману:

– чотири особи отримали вирок суду, одна з яких не проходила поліграфологічне дослідження, а за результатами додатково отриманих свідчень свідка, якого було встановлено також за допомогою поліграфологічного дослідження, надала свідчення щодо своєї причетності. В чотирьох випадках зброю повернуто;

– чотири особи проходили свідками та вказали на особу, відносно якої здійснено хибнонегативну помилку (особу притягнуто до кримінальної відповідальності, зброю повернуто) та вказали на особу, причетну до викрадення зброї у іншому раніше не відомому випадку, за яким перевірка не проводилась, та яку за отриманими свідченнями притягнуто до кримінальної відповідальності, а зброю повернуто;

– дві особи проходили по В4, які будь-яку інформацію не надали та зброю повернуто не було;

– одна особа, відносно якої проводилось поліграфологічне дослідження по В3, прямо не визнавала будь-якої причетності до викрадення та привласнення зброї, хоча протягом доби після проведення поліграфологічного дослідження з невідомого номеру нами отримані координати місця знаходження зброї, де її було знайдено та повернуто до військової частини.

4. В двох випадках висновку невизначеного результату одна особа проходила у якості свідка, ще одна особа пояснень не надала, а напередодні поліграфологічного дослідження координати місцезнаходження зброї на

території військового містечка надійшли керівництву підрозділу з невідомого номеру.

5. Відносно 27 осіб, в яких ознак обману не виявлено:

– двадцять одна особа проходила по В1 та В2, по яким зброю повернуто та чотири особи мають вирок суду;

– одна особа по В5, де зброю було повернуто напередодні поліграфологічного дослідження;

– дві особи по В4, де зброю не виявлено;

– три особи по В6, де зброю було повернуто шляхом «підкидання» у військовому містечку після проведення даних поліграфологічних досліджень.

6. В одному висновку мала місце хибнонегативна помилка. В ході аналізу даного висновку привернула до себе увагу відсутність достатньої інтенсивності для оцінювання фізіологічних реакцій за каналом EDA. У 39 випадках із 40 реєструвалась достатня інтенсивність фізіологічних реакцій за вказаним каналом. Порівнюючи канал EDA з двома іншими фізіологічними показниками, можна дійти висновку про найбільшу вагомість показників саме за EDA. Про це свідчать також правила Емпіричної системи оцінювання – Мультиноміальної (ESS-M), яка передбачає присвоєння подвійного балу за цим каналом. В даному випадку особа отримала вирок суду, а зброю було повернуто. Щодо хибнопозитивної помилки, то її в даних дослідженнях виявлено не було.

7. Відповідно до досліджень, з 40 випадків за каналом EDA виявлено 39 фізіологічних реакцій (97,5%), за респіраторною активністю – 12 (30%), за каналом серцево-судинної активності – 31 (77,5%). Висновків, що ґрунтувались на всіх трьох типах фізіологічної активності (EDA, респіраторної та серцево-судинної активності) здійснено – 6 (15%), на EDA та респіраторній активності – 5 (12,5%), на EDA та серцево-судинній активності – 24 (60%). Привернуло до себе увагу три випадки, де висновок за каналом серцево-судинної активності суперечив (мав протилежний бал від загального балу) загальному висновку, що додатково вказує на пріоритетне значення каналу

EDA. Щодо двох випадків невизначеного результату, то у одному з них, де зброю попередньо повернуто, за каналом EDA фізіологічних реакцій не виявлено (+2), проте за каналом серцево-судинної активності – виявлено (–3). Відповідно до іншого невизначеного результату, де особа проходила у якості свідка, тут навпаки: за каналом EDA фізіологічні реакції виявлено (–2), а за каналом серцево-судинної активності – не виявлено (+2).

8. Істинність результатів. Про істинність результатів можна достеменно стверджувати у В1 та В2, де отримано зізнання осіб як після поліграфологічних досліджень, так і під час проведення слідчих та розшукових дій, встановлено свідків, повернуто всю зброю та набрали чинності вироки суду стосовно причетних осіб. Загальна кількість досліджуваних за обома випадками склала 30 осіб (100%), з них одна – хибнонегативна помилка (3,5%), один – невизначений результат (3,5%), у 21-ї особи не виявлено обману (72,5%), у шістьох осіб виявлено обман (20,5%), з них дві особи безпосередньо викрадали зброю та чотири проходили свідками щодо викрадення зброї [30, с. 125-127].

Результати поліграфологічних досліджень, кримінальних розслідувань викрадення зброї, порівнювались з мета-аналітичними даними досліджень АРА. Відповідно до мета-аналітичних даних досліджень АРА, при використанні Федерального тесту порівняння зон (Federal ZCT) та прийняття рішення із застосуванням Емпіричної системи оцінювання, очікувана точність тесту у середньому 92,1% (від 86,6% до 97,7%), невизначений результат дорівнюватиме в середньому 9,8% (від 3,9% до 15,7%) та хибнонегативна помилка має середнє значення 7,7% (від 0,4% до 15,1%) [125, с. 240]. Результати, що отримані в ході кримінальних розслідувань викрадення зброї, поділено на два типи:

1. Загальні (40 досліджень – 100%, ознаки обману виявлено у 10-х дослідженнях – 25%, не виявлено ознак обману в 27-х дослідженнях – 67,5%, що разом дорівнює – 92,5%, невизначений результат отримано в 2-х

дослідженнях – 5%, хибнонегативна помилка встановлена в 1-му дослідженні – 2,5%);

2. Істинні, де встановлено причетних осіб, свідків та непричетних осіб, отримано зізнання причетних осіб, всю зброю повернуто до військових частин та вирок суду набрав законної сили стосовно винних осіб (30 досліджень – 100%, ознаки обману виявлено у 6-х дослідженнях – 20,5%, не виявлено ознак обману в 21-му дослідженні – 72,5%, що разом дорівнює – 93%, невизначений результат отримано в 1-му дослідженні – 3,5%, хибнонегативна помилка встановлена також в 1-му дослідженні – 3,5%) [30, с. 130]. Порівняння наведено у таблиці 3.

Табл. 3. Порівняння мета-аналітичних даних досліджень АРА з загальними та істинними результатами поліграфологічних досліджень у 2022 році [30, с. 131].

ДОСЛІДЖЕННЯ	Точність тесту (%)	Невизначений результат (%)	Хибнонегативна помилка (%)
Мета-аналіз АРА	92,1 (86,6–97,7)	9,8 (3,9–15,7)	7,7 (0,4–15,1)
Загальний результат 2022 р.	92,5	5	2,5
Істинний результат 2022 р.	93	3,5	3,5

Аналіз табл. №3 дає підстави стверджувати, що отримані істинні (підтверджені) результати застосування поліграфа в практичній діяльності поліграфологів під час проведення кримінальних розслідувань викрадення зброї, відповідають профілям категоріальної точності методики, яка зазначена в міжнародних стандартах практики [30, с. 131].

Отже, перш за все, застосування поліграфа в ході проведення службових перевірок і розслідувань виявилось ефективним способом оцінки достовірності інформації, яка повідомляється, що надало можливість виявити та повернути зброю і боєприпаси до військових частин в умовах правового режиму воєнного стану, та в подальшому притягнути до кримінальної відповідальності винних осіб. Застосування поліграфа не дублює оперативно-

розшукові та слідчі заходи, а ефективно доповнює їх, слугує якісним інструментом, що сприяє ефективному проведенню кримінального аналізу. Результати застосування Федерального тесту порівняння зон разом з ESS-M цілком відповідають мета-аналітичним даним досліджень АРА. Даний висновок вказує на застосування методики у відповідності встановленим міжнародним стандартам практики. Дотичність американської методології проведення поліграфологічних досліджень до менталітету громадян України та відповідність її метааналітичним даним досліджень АРА, що здійснювалось на громадянах США, спростовує міф, що циркулює серед поліграфологів «української школи» про «невідповідність американських методик до ментальності громадян України». Аналіз фізіологічних показників проведеного дослідження вказує на першочергове значення каналу EDA у висновку поліграфолога. Отриманий хибнонегативний висновок не врахував саме цей канал, що, на нашу думку, дає підстави стверджувати про неприпустимість поліграфологічного висновку щодо відсутності обману або його підтвердження. В разі відсутності фізіологічних реакцій за каналом EDA доцільно робити висновок щодо невизначеного результату та переносити поліграфологічне дослідження на інший день. Поряд з цим, другим за значенням виявився канал серцево-судинної активності, незважаючи на те, що у дослідженнях він дав протилежний від отриманого результат. Фізіологічні реакції по каналу респіраторної активності виявлялись не так часто в порівнянні з попередніми двома. Висновок, отриманий на основі підрахунку усіх трьох типів фізіологічної активності зафіксовано лише у 15% досліджень [30, с. 131].

Статистичний аналіз застосування поліграфа протягом трьох років повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ в Україну сектором безпеки і оборони України. До початку повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ в Україну накопичені емпіричні дані щодо застосування поліграфа мали науковий та практичний потенціал, проте значна частина такої інформації була знищена в перший день війни, з метою

унеможливлення потрапляння її до загарбника. В секторі безпеки і оборони України, де було запроваджено поліграф, результати досліджень зберігались лише у вигляді паперових довідок, що ускладнювало їх оперативне знищення в умовах бойових дій та безповоротну втрату цінної інформації, здобутої в попередні роки. Якби ці дані зберігались в електронному вигляді, вони б перебували під значно надійнішою охороною, навіть за умов надзвичайних обставин. Такий досвід підкреслює нагальну потребу в цифровізації документообігу результатів поліграфологічних досліджень. Впровадження електронного формату зберігання дозволило б забезпечити їх довготривале збереження, а також швидкість доступу до них для аналітичного опрацювання та інтеграції в систему кримінального аналізу. У межах концепції "Data-Driven Policing", перехід від паперового до електронного обліку результатів поліграфа є не лише питанням зручності, а й елементом живучості аналітичної системи. Створення захищених хмарних сховищ для результатів тестування у форматі NCCA ASCII дозволяє реалізувати стратегію "випаленої землі" для фізичних носіїв без втрати інтелектуального капіталу відомства, забезпечуючи безперервність кримінального аналізу навіть за умов тимчасової окупації територій [11, с. 133].

Унікальний досвід, здобутий вітчизняними поліграфологами сектору безпеки і оборони України, полягає у практичному застосуванні поліграфа в умовах воєнного стану та специфічних безпекових завдань. Даний досвід створює емпіричну базу, яку можуть запозичити провідні країни для вдосконалення власних практик та підходів. Водночас цей досвід сприяв формуванню вітчизняної школи поліграфології, яка інтегрує міжнародні стандарти практики, забезпечуючи високий рівень професійної компетентності та надійності результатів досліджень в умовах сьогодення [11, с. 133].

Емпірична база результатів поліграфологічних досліджень, що почала формуватися з початку повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ стала унікальною, та відображає особливості застосування

поліграфа саме в сучасних умовах правового режиму воєнного стану. Міжнародний досвід свідчить про різноманітність підходів. Зокрема, у звіті Міністерства юстиції США (U.S. Department of Justice, DOJ) 2006 року, підготовленому Управлінням генерального інспектора (Office of the Inspector General, OIG), зазначено, що у період 2002–2005 років різні відомства, зокрема Федеральне бюро розслідувань (Federal Bureau of Investigation, FBI), Управління з боротьби з наркотиками (Drug Enforcement Administration, DEA), Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї та вибухівки (Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives, ATF), а також саме Міністерство юстиції (DOJ), провели понад 49 000 поліграфологічних досліджень. При цьому у рамках Міністерства юстиції не існувало єдиної уніфікованої політики щодо їх проведення [156]. Цей звіт демонструє, що в США у 2006 році відсутність стандартизації та електронного обліку створювали організаційні та методологічні прогалини. Водночас, попри значне зростання кількості поліграфологічних досліджень в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, відсутність правового врегулювання та механізмів електронного обліку результатів поліграфологічних досліджень породжують численні правові, організаційні та етичні виклики, що потребує подальшого наукового осмислення. Дослідження особливостей застосування поліграфа в умовах правового режиму воєнного стану має не лише наукову, а й прикладну значимість, сприятиме розробці ефективних моделей інституціоналізації та цифровізації в правовій системі України [11, с. 134].

Вибір даних звіту Міністерства юстиції США 2006 року обґрунтований їхньою офіційністю, системністю та наявністю перевіреної методології проведення поліграфологічних досліджень, яка відповідає міжнародно визнаним стандартам. У звіті наведено детальні статистичні дані щодо проведення понад 49 000 досліджень в різних підрозділах Міністерства юстиції США, що забезпечує надійне емпіричне підґрунтя для аналізу ефективності застосування поліграфа. Використання саме цього джерела є актуальним і методологічно обґрунтованим також для порівняння вітчизняної

практики в тій частині, що ґрунтується на валідних методиках, оскільки матеріали українських поліграфологічних досліджень, отримані до 24 лютого 2022 року було знищено. Хоча даний звіт не є аналітичним дослідженням безпосередньо застосування поліграфа в умовах правового режиму воєнного стану, проте, він містить цінний емпіричний матеріал щодо використання поліграфа в США після подій 11 вересня 2001 року, з актуальністю протидії тероризму [11, с. 134–135].

Для ілюстрації масштабу та розподілу застосування поліграфу підрозділами Міністерства юстиції США протягом 2002–2005 фінансових років наведено дані за основними підрозділами: Федеральним бюро розслідувань (FBI), Управлінням по боротьбі з наркотиками (DEA), Бюро алкогольних, тютюнових виробів та зброї (ATF) та Офісом Генерального інспектора (OIG). Табл. 4 демонструє динаміку кількості проведених поліграфологічних досліджень, що дозволяє оцінити пріоритети застосування методу в різних сферах правоохоронної діяльності та контексті забезпечення безпеки, зокрема у протидії терористичним загрозам після подій 11 вересня 2001 року [11, с. 135].

Табл. 4. Використання поліграфа в Міністерстві юстиції США (2002–2005 фінансові роки) [153, с. xi]

Фінансовий рік	FBI	DEA	ATF	OIG	Всього
2002	7 754	1 804	654	32	10 244
2003	7 420	2 270	712	52	10 454
2004	11 567	2 048	710	44	14 369
2005	11 276	2 185	624	45	14 130
Всього	38 017	8 307	2 700	173	49 197

Аналіз розподілу проведених поліграфологічних досліджень за функціональним призначенням свідчить, що більшість з них (приблизно 57 %) здійснювалася в межах скринінгу перед працевлаштуванням. Значна частка

(17 %) припадала на кримінальні розслідування, 10 % – на перевірку безпеки персоналу, 9 % – на перевірку іноземних агентів, 4 % – на заходи контртерористичної або контррозвідувальної діяльності, а менше 1 % – на розслідування службових проступків. Решта досліджень (близько 3 %) проводилася за запитом інших органів і не була класифікована за призначенням у межах зазначених чотирьох компонентів. Даний аналіз відображено в табл. 5 та на рис. 1.

Табл. 5. Розподіл поліграфологічних досліджень за призначенням у відсотках (2002 - 2005 фінансові роки) [156, с. xi]

Напрямок дослідження	Частка, %
Скринінг перед працевлаштування (Pre-employment screening)	56,7
Кримінальні розслідування (Criminal investigations)	17,0
Перевірка безпеки персоналу та службові перевірки (Personnel security screening and investigations)	10,0
Перевірка іноземних агентів (Vetting of foreign agents)	9,0
Контртерористичні та контррозвідувальні розслідування (Counterterrorism or counterintelligence investigations)	4,0
Службові розслідування (Misconduct investigations)	0,3
Запити від інших служб (Examinations conducted at the request of other agencies)	

Для глибшого розуміння масштабів та структури застосування поліграфа в Міністерстві юстиції США у 2002-2005 фінансових роках, доцільно розглянути розподіл проведених досліджень за функціональним призначенням в основних підрозділах. Такий підхід дозволяє оцінити не лише загальну кількість поліграфологічних досліджень, але й пріоритети їх використання у різних сферах діяльності, включаючи скринінг перед працевлаштуванням, кримінальні та службові розслідування, перевірку безпеки персоналу, а також заходи контррозвідувальної та контртерористичної діяльності. Наведені дані в табл. 6 демонструють функціональну спеціалізацію підрозділів і сприяють аналізу ефективності застосування поліграфа у забезпеченні безпеки та протидії загрозам [11, с. 136–137].

Рис. 1. Загальний розподіл поліграфологічних досліджень за призначенням у відсотках (2002-2005 фінансові роки) [156, с. xi]

Аналіз розподілу поліграфологічних досліджень у підрозділах Міністерства юстиції США за 2002–2005 фінансові роки демонструє їхнє значення для кримінального аналізу та прийняття управлінських рішень. Переважна частка досліджень проводилася у FBI, зокрема в межах скринінгу перед працевлаштуванням, а також для заходів контррозвідувальної та контртерористичної діяльності, що дозволяє оцінювати достовірність інформації в умовах підвищених загроз та запобігати ризикам, пов'язаним з персоналом. Інші підрозділи, такі як DEA, ATF та OIG, застосовували поліграф переважно для перевірки безпеки персоналу, кримінальних і службових розслідувань, без залучення до контррозвідувальної або контртерористичної діяльності. Така структурна організація досліджень забезпечує системний збір даних для виявлення закономірностей поведінки, оцінки надійності джерел інформації та підтримки процесів прийняття рішень у кримінальному аналізі, що підкреслює роль поліграфа як інструмента забезпечення безпеки та ефективності правоохоронної діяльності [11, с. 137].

Табл. 6. Поліграфологічні дослідження за підрозділами Міністерства юстиції США (2002-2005 фінансові роки) [156, с. 30]

Підрозділ	Напрямок дослідження	Кількість проведених	Частка від загальної кількості, %
FBI	Скринінг перед працевлаштування	23 310	77,3
	Перевірка безпеки персоналу та службові перевірки	4 721	
	Кримінальні розслідування	6 203	
	Службові розслідування	128	
	Контртерористичні та контррозвідувальні розслідування	1 994	
	Запити від інших служб	1 661	
DEA	Скринінг перед працевлаштування	3 218	16,9
	Перевірка безпеки персоналу та службові перевірки	14	
	Кримінальні розслідування	733	
	Службові розслідування	21	
	Перевірка іноземних агентів	4 321	
ATF	Скринінг перед працевлаштування	1 338	5,5
	Кримінальні розслідування	733	
	Перевірка іноземних агентів	82	
OIG	Кримінальні розслідування	140	0,4
	Запити від інших служб	33	
Всього		49 197	100

Системний підхід FBI до оцінки ефективності програми поліграфологічних досліджень здійснюється через статистичний облік усіх досліджень з використанням спеціалізованої бази даних, яка дозволяє аналізувати тип, призначення та результати досліджень, відстежувати роботу окремих експертів, планувати навантаження та бюджет, а також оцінювати продуктивність і результати програми в цілому. Важливо, що для оцінки ефективності використовується показник «завершені висновки» (conclusive opinions), тобто відсоток досліджень із остаточним висновком «обман не виявлено» або «виявлено обман». В 2002-2005 фінансові роки експерти FBI надали 92,2 % від усіх досліджень (34 468 із 37 336) «завершених висновків», що значно перевищує галузевий стандарт у 80 %, тоді як «невизначених результатів» отримано – 7,8 % (2 898) досліджень. Наведені дані підкреслюють високий рівень валідності та професійного дотримання стандартів у роботі поліграфологів FBI, підтверджуючи надійність отриманої інформації для

оцінки достовірності повідомлень та формування емпіричної бази для кримінального аналізу. Зокрема, застосування показника «завершені висновки» дозволяє кількісно оцінити ефективність методики в різних функціональних сферах, включно зі скринінгом, кримінальними розслідуваннями та контррозвідувальною і контртерористичною діяльністю, що є ключовим для обґрунтованого використання поліграфа у правоохоронній практиці [156, с. 64-65].

Хоча у звіті Міністерства юстиції США інформація щодо результатів поліграфологічних досліджень не наведена, таку інформацію містить звіт NRC від 2003 року. Зокрема зазначається, що Федеральне бюро розслідувань (FBI) провело приблизно 27 000 поліграфологічних досліджень в межах скринінгу перед працевлаштуванням у період 1994-2001 років, з яких понад 5 800 (21 %) призвели до висновку про обман особами які досліджувалися [151, с. 62].

Аналіз звіту Міністерства юстиції США 2006 року підтверджує його методологічну обґрунтованість та практичну цінність для дослідження застосування поліграфа у правоохоронних органах. Надані дані щодо понад 49 000 поліграфологічних досліджень у підрозділах FBI, DEA, ATF та OIG за 2002–2005 фінансові роки дозволяють оцінити масштаби застосування методу та пріоритети його використання в різних сферах діяльності, включно з превентивним скринінгом, кримінальними і службовими розслідуваннями, а також контррозвідувальною та контртерористичною діяльністю у випадку FBI. Використання цих даних є особливо актуальним для порівняння з вітчизняною практикою поліграфологічних досліджень, враховуючи відсутність матеріалів, накопичених до 24 лютого 2022 року. Даний звіт забезпечує нам емпіричну основу для оцінки ефективності поліграфа у забезпеченні безпеки та підтримці процесів кримінального аналізу [11, с. 139- 140].

Нами проведено дослідження щодо перспективи впровадження поліграфа як методу кримінального аналізу на базі одного з підрозділів спеціального призначення сектору безпеки і оборони України, який виконує

функції внутрішнього контролю військового формування. В даному підрозділі з 2017 року запроваджено проведення поліграфологічних досліджень за валідними методиками, що відповідають міжнародним стандартам практики, із застосуванням діагностичних та скринінгових методик, затверджених Американською поліграфологічною асоціацією (АРА). Зона відповідальності підрозділу охоплює Вінницьку, Одеську, Миколаївську, Херсонську та Запорізьку області. Поліграфологічні дослідження у підрозділі здійснюються переважно за трьома напрямками:

кадрове забезпечення – дослідження, спрямоване на відбір, професійну підготовку, розподіл і просування по службі персоналу;

забезпечення внутрішньої безпеки – дослідження, спрямоване на виявлення, попередження та припинення правопорушень, вчинених персоналом підрозділу;

забезпечення власної безпеки – дослідження, спрямоване на захист персоналу та їхніх близьких від протиправних посягань, а також на підтримку контррозвідувальних заходів для запобігання витоку службової інформації, впливу іноземних спецслужб та забезпечення стійкості підрозділу від зовнішнього втручання [11, с. 140].

Проведення поліграфологічних досліджень в межах забезпечення внутрішньої та власної безпеки здійснюється у форматі:

кадрової перевірки – заходи, спрямовані на перевірку персоналу при доборі на службу, виконанні завдань, що пов'язані з допуском до державної таємниці тощо;

службової перевірки – заходи, спрямовані на перевірку фактів про вчинення правопорушення, встановлення підстав для службового розслідування та визначення осіб, причетних до порушення дисципліни [67];

службового розслідування – комплекс заходів для з'ясування причин і умов правопорушення, а також визначення ступеня вини осіб, чия поведінка призвела до правопорушення [70]. За результатами поліграфологічного дослідження, в разі встановлення достатньої інформації про вчинення

кримінального правопорушення, ініціюється проведення оперативно-розшукових заходів [11, с. 140-141].

У своїй діяльності підрозділ використовує:

діагностичні дослідження – проводяться у межах службового розслідування або для забезпечення оперативно-розшукових/контррозвідувальних заходів щодо конкретної події, з метою встановлення участі особи у події або достовірності свідчень [61, с. 15]. Основні методики: Федеральний двозонний тест «You Phase» та Федеральний тест порівняння зон «Federal ZCT»;

скринінгові дослідження – проводяться у межах службової або кадрової перевірки за відсутності конкретного повідомлення про інцидент [61, с. 15]. Основні методики: Модифікований тест основних запитань ВПС США «AFMGQT», Скринінговий тест із запитаннями спрямованого обману «DLST» та Британський однотематичний скринінговий тест «BOST» [11, с. 141].

Оцінка результатів здійснюється за Емпіричною системою оцінки – Мультиноміальною (ESS-M), яка використовує Баєсівський довірчий інтервал для апостеріорних шансів правди методом Клоперу-Пірсона, з альфою 5% для правди та обману. Розрахунки проводяться з апріорною ймовірністю 50%, що дозволяє формувати науково-обґрунтовані висновки у відсотковому або шансовому вигляді [154].

Згідно з мета-аналізом критеріальної точності валідних методик АРА, точність діагностичних методик становить 90,4 – 92,1%, скринінгових 85,8 – 87,5%. Частка невизначених результатів, хибнонегативних та хибнопозитивних помилок варіює у межах 9 – 19%, 3 – 11% та 6 – 14% відповідно [136].

За період з березня 2022 року по березень 2025 року в умовах повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ підрозділом проведено 1571 поліграфологічне дослідження. Для порівняння, за період з 2017 року по 24.02.2022 року кількість досліджень не перевищувала 300, що

свідчить про значну актуальність, ефективність та доцільність застосування поліграфа в умовах правового режиму воєнного стану в Україні [11, с. 142].

З метою адаптації та порівняння статистики поліграфологічних досліджень, що здійснювались у Міністерстві юстиції США за період 2002- 2005 років, нами проведено адаптацію класифікації типів досліджень у досліджуваному підрозділі сектору безпеки і оборони України. Відповідно до цього розподілу виділено такі категорії поліграфологічних досліджень:

- скринінг перед працевлаштуванням (Pre-employment screening), стосовно цивільних осіб, які відбираються для подальшого проходження служби у відомстві;
- кримінальні розслідування (Criminal investigations), щодо участі персоналу у кримінальних правопорушеннях;
- перевірка безпеки персоналу та службові перевірки (Personnel security screening and investigations), щодо персоналу який переміщується на посади, що передбачають допуск до таємної інформації, закордонних відряджень та персоналу який перебував на ТОТ України або у полоні та забезпечення проведення службових перевірок;
- контррозвідувальні розслідування (Counterintelligence investigations), щодо забезпечення власної (контррозвідувальної) безпеки відомства;
- службові розслідування (Misconduct investigations), до персоналу щодо вчинення ним службових порушень на зловживань владою [11, с. 142- 143].

Такий підхід дозволив забезпечити зіставність даних та здійснити порівняльний аналіз ефективності застосування поліграфа. Отримані дані ми відобразили в табл. 7 та на рис. 3.

Порівняльний аналіз розподілу поліграфологічних досліджень за напрямками показав суттєві відмінності між досліджуваним підрозділом в період 03.2022-03.2025 та практикою Міністерства юстиції США у 2002-2005

фінансових роках. У досліджуваному підрозділі найбільшу частку займають контррозвідувальні розслідування (34,8 %) та кримінальні розслідування (29,4 %), тоді як у США значну перевагу має скринінг перед працевлаштуванням (56,7 %). Перевірка безпеки персоналу та службові розслідування у досліджуваному підрозділі становлять 18,6 % та 2,7 % відповідно, що перевищує частку аналогічних напрямків у США (10 % і 0,3 %). Напрями, специфічні для підрозділів Міністерства юстиції США, такі як перевірка іноземних агентів (9 %) та інші запити від інших органів (3 %), в досліджуваному підрозділі не обліковуються. Основним фактором, що зумовив дану структуру розподілу, є правовий режим воєнного стану в Україні, що значно підвищив пріоритет контррозвідувальних та кримінальних поліграфологічних досліджень [11, с. 143]. Результати табл. 7 та рис. 2 ми узагальнили для порівняння в табл. 8.

Виявлене зміщення акцентів зі скринінгу (як у США) на контррозвідувальні (34,8 %) та кримінальні (29,4 %) розслідування в Україні свідчить про трансформацію поліграфа з інструменту кадрового відбору на активний метод верифікації оперативної інформації. У кримінальному аналізі це означає перехід від "превентивного аналізу ризиків" до "аналізу інцидентів" (Incident Analysis), що є характерним для правоохоронної діяльності в умовах активної фази воєнного конфлікту. Війна формує специфічні оперативні та безпекові потреби підрозділу, що впливають на пріоритети застосування поліграфа, на відміну від превентивно-кадрового підходу у США. Ці результати дозволяють обґрунтовано визначати напрями застосування поліграфа в умовах воєнного часу та адаптувати методологію оцінки достовірності інформації [11, с. 144-145].

Табл. 7. Розподіл поліграфологічних досліджень за напрямками в досліджуваному підрозділі (03.2022-03.2025)

Напрямок дослідження	Кількість проведених досліджень	Частка від загальної кількості, %
----------------------	---------------------------------	-----------------------------------

Скринінг перед працевлаштування (Pre-employment screening)	228	14,5
Кримінальні розслідування (Criminal investigations)	462	29,4
Перевірка безпеки персоналу та службові перевірки (Personnel security screening and investigations)	292	18,6
Контррозвідувальні розслідування (Counterintelligence investigations)	546	34,8
Службові розслідування (Misconduct investigations)	43	2,7
Всього	1571	100

Рис. 2. Загальний розподіл поліграфологічних досліджень за напрямками в досліджуваному підрозділі (03.2022-03.2025)

Отримані статистичні дані щодо розподілу поліграфологічних досліджень мають важливе значення для проведення кримінального аналізу, оскільки вони відображають реальні пріоритети правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану та дозволяють виявити зміщення акцентів у сфері забезпечення національної безпеки. Порівняння із досвідом США, створює аналітичну основу для розуміння впливу воєнних чинників на

структуру застосування поліграфа. Такі дані слугують не лише індикатором оперативних потреб підрозділів, а й інформаційним ресурсом для прогнозування тенденцій злочинності, оптимізації розподілу ресурсів та підвищення ефективності кримінального аналізу в системі безпеки держави [11, с. 144-145].

Табл. 8. Порівняльний аналіз поліграфологічних досліджень за напрямками в досліджуваному підрозділі за період 03.2022-03.2025 та підрозділах Міністерства юстиції США в 2002-2005 фінансових роках

Напрямок дослідження	Частка у досліджуваному підрозділі 03.2022-03.2025, %	Частка у США 2002-2005, %
Скринінг перед працевлаштування	14,5	56,7
Кримінальні розслідування	29,4	17,0
Перевірка безпеки персоналу та службові перевірки	18,6	10,0
Контррозвідувальні розслідування	34,8	4,0
Службові розслідування	2,7	0,3
Перевірка іноземних агентів	-	9,0
Запити від інших служб	-	3,0

Правовий режим воєнного стану в Україні також істотно вплинув на характер і структуру кримінальних правопорушень в секторі безпеки і оборони України. В умовах збройної агресії актуалізувалися такі протиправні діяння, як викрадення зброї та сприяння незаконному переправленню осіб через державний кордон, що становить безпосередню загрозу національній безпеці та обороноздатності держави. Поряд із цим залишились поширеними й корупційні прояви, які в умовах війни набувають особливої суспільної небезпечності та потребують додаткових превентивних заходів. Використання поліграфологічних досліджень в окресленій сфері дозволяє виявляти ризики залучення персоналу до протиправної діяльності та посилює ефективність кримінального аналізу [11, с. 145]. Нами здійснено статистичний аналіз проведених поліграфологічних досліджень в досліджуваному підрозділі за основними напрямками кримінальних розслідувань в табл. 9 та на рис. 3.

Табл. 9. Основні напрями кримінальних розслідувань в досліджуваному

підрозділі за період 03.2022-03.2025

Категорія досліджень	03.2022-03.2023	03.2023-03.2024	03.2024-03.2025	03.2022-03.2025
Викрадення зброї	45	0	9	58
Незаконне переправлення осіб через ДКУ	31	84	253	368
Корупційні правопорушення	38	22	9	69
Всього досліджень	388	440	743	1571

Аналіз динаміки поліграфологічних досліджень у період з березня 2022 по березень 2025 року дозволяє виокремити характерні тенденції, пов'язані з особливостями правового режиму воєнного стану. В перший рік після початку повномасштабного вторгнення фіксується значна кількість випадків викрадення зброї (45) та корупційних правопорушень (38), що зумовлено різким збільшенням обігу матеріальних і фінансових ресурсів у секторі безпеки і оборони України та недостатньо налагодженими механізмами їхнього контролю. Ці прояви були радше наслідком хаосу перших місяців війни. Натомість в наступні роки кількість таких правопорушень поступово зменшилася, що свідчить про посилення інституційного контролю й стабілізацію відповідних процесів. Водночас ключовим трендом виявилось різке зростання випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон (з 31 у 2022-2023 рр. до 253 у 2024–2025 рр.). Така динаміка демонструє зміщення криміногенної проблематики: від початкових ризиків, пов'язаних із матеріально-ресурсним забезпеченням оборонного сектору, до загострення питань незаконного переправлення осіб через державний кордон України, що є показовим для третього року війни в умовах виснаження суспільства [11, с. 147].

Рис. 3. Частина кримінальних розслідувань від загальної кількості досліджень в період з 03.2022 по 03.2025.

Різке зростання кількості досліджень за темою незаконного переправлення осіб (у 8 разів за три роки) дозволяє використовувати результати поліграфа для прогностичного кримінального аналізу. Виявлені під час тестувань "схеми" та "модус операнді" стають підґрунтям для побудови стратегічних аналітичних звітів, спрямованих на посилення охорони кордону в конкретних регіонах, що підтверджує роль поліграфолога як повноцінного учасника процесу збору розвідувальних даних (Intelligence Gathering) [11, с. 147].

Окремого значення в умовах війни набули перевірки персоналу, який повернувся з полону, що пов'язане з виявленням ризиків вербувальної вразливості. Це підкреслює роль поліграфа як елементу комплексної системи забезпечення національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану [11, с. 148]. Наочне відображення динаміки досліджень персоналу, який повернувся з полону у період з березня 2022 року по березень 2025 року, здійснено у табл. 10 та на рис. 4.

Табл. 10. Кількість поліграфологічних досліджень персоналу, який повернувся з полону в досліджуваному підрозділі за період 03.2022-03.2025.

Тип дослідження	03.2022-03.2023	03.2023-03.2024	03.2024-03.2025	03.2022-03.2025

Після повернення з полону	19	37	37	93
Всього досліджень	388	440	743	1571

Аналіз наведених даних свідчить, що найбільша кількість поліграфологічних досліджень осіб, які повернулися з полону, спостерігалася у другому році повномасштабного вторгнення (березень 2023–березень 2024), коли кількість таких випадків зросла до 37, що більш ніж удвічі перевищує показники першого року. Це безпосередньо пов'язано з активізацією процесів обміну військовополоненими у 2023 році, коли держава змогла організувати механізми повернення захисників. У наступному, третьому році війни, показник залишився на тому ж рівні (37 осіб), що свідчить про певну стабілізацію та закріплення досягнутого рівня обміну, проте без суттєвого зростання [11, с. 148-149].

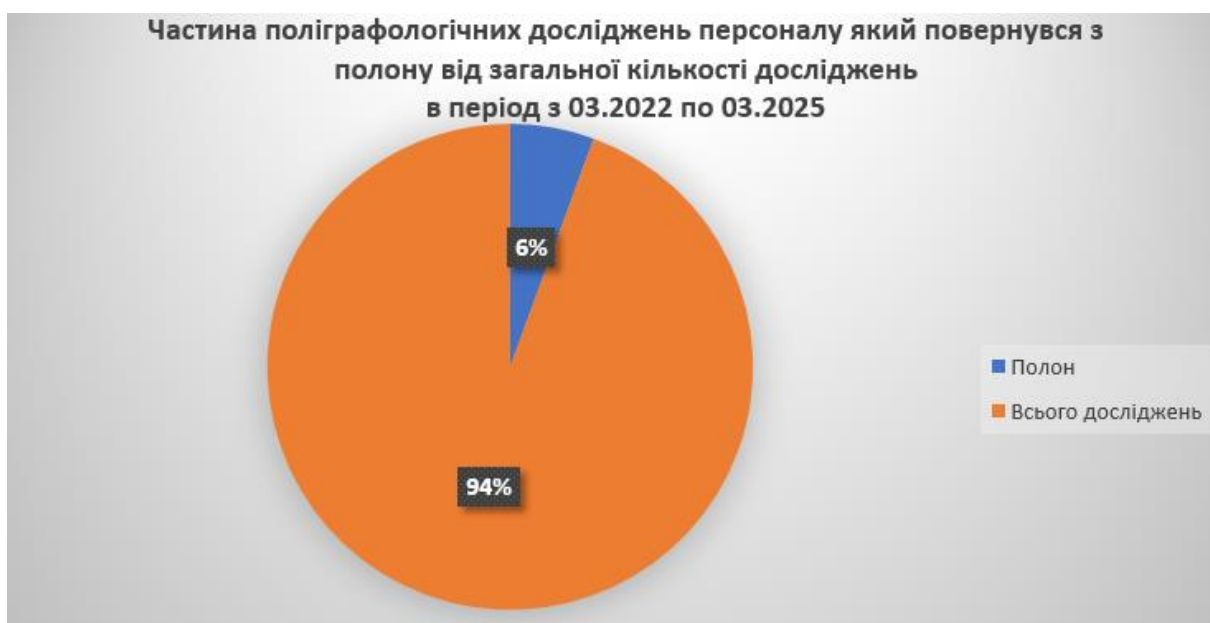

Рис. 4. Частина поліграфологічних досліджень персоналу, який повернувся з полону від загальної кількості досліджень в період з 03.2022 по 03.2025.

Для оцінки ефективності поліграфологічних досліджень у досліджуваному підрозділі за період 03.2022–03.2025 було здійснено аналіз отриманих результатів (табл. 11, рис. 5) за основними категоріями: SR (виявлено значущі реакції), NSR (значущі реакції не виявлено), INC

(невизначений результат), PNC (навмисне небажання співпрацювати), NO (немає висновку). Такий підхід дозволяє оцінити не лише кількісні показники досліджень, але й якісні аспекти достовірності та інформативності отриманих даних [11, с. 149].

Табл. 11. Поліграфологічні висновки в досліджуваному підрозділі за період 03.2022-03.2025.

Висновок поліграфологічного дослідження	03.2022-03.2023	03.2023-03.2024	03.2024-03.2025	03.2022-03.2025
SR	75	84	156	315
NSR	280	300	502	1082
INC	14	18	46	78
PNC	3	6	3	12
NO	16	32	36	84
Всього проведено досліджень	388	440	743	1571

Рис. 5. Поліграфологічні висновки загальної кількості досліджень в період з 03.2022 по 03.2025.

За результатами аналізу динаміки результатів поліграфологічних досліджень за період 03.2022–03.2025 найбільшою групою залишаються результати категорії NSR (68,9% від загальної кількості), що підтверджує відсутність ознак прихованої інформації чи протиправних намірів у переважної більшості перевірених осіб. Водночас значущі реакції (SR – 20,1%) виявлялися майже у кожному п'ятому випадку, що відображає високий рівень ризиків недоброчесності та потенційних загроз. Порівняно незначною є частка

INC (5,0 %), що свідчить про труднощі в отриманні однозначного результату в окремих випадках, а також PNC (0,8 %), які вказують на навмисне небажання співпрацювати з боку досліджуваних осіб. Особливу увагу заслуговує категорія NO (5,3 %), яка відображає ситуації, коли дослідження не було завершено через відмову надані згоди на проходження поліграфологічного дослідження, зізнання особи, наявності медичних протипоказань або дії, що перешкодили завершенню тестування. Загалом наведені результати підтверджують високу інформативність методу поліграфа та його значення для кримінального аналізу і безпеки держави [11, с. 149-150].

З метою оцінки надійності та доброчесності персоналу в умовах правового режиму воєнного стану значного поширення набули поліграфологічні дослідження у сфері скринінгу перед працевлаштуванням (Pre-employment screening). Такий напрям має вирішальне значення для недопущення до сектору безпеки і оборони осіб, які можуть становити ризик для безпеки установи або держави. Подані нижче дані відображають результати поліграфологічних перевірок кандидатів у досліджуваному підрозділі за період 03.2022–03.2025 (табл. 12, рис. 6).

Табл. 12. Поліграфологічні висновки скринінгу перед працевлаштуванням (Pre-employment screening) в досліджуваному підрозділі за період 03.2022–03.2025.

Результати	03.2022-03.2023	03.2023-03.2024	03.2024-03.2025	03.2022-03.2025
SR (значущі реакції виявлено)	8	12	27	47
NSR (значущі реакції не виявлено)	17	50	101	168
INC (невизначений результат)	-	2	7	9
PNC (навмисне небажання співпрацювати)	-	1	1	2
NO (тестування не завершено)	-	1	1	2
Всього	25	66	137	228

Рис. 6. Поліграфологічні висновки скринінгу перед працевлаштуванням (Pre-employment screening) в період з 03.2022 по 03.2025.

З метою оцінки результативності поліграфологічних досліджень та виявлення їх особливостей у різних напрямках діяльності проведено порівняння узагальнених показників досліджуваного підрозділу за весь досліджуваний період (03.2022–03.2025) та окремо в межах скринінгу перед працевлаштуванням (табл. 13). Такий аналіз дозволяє не лише окреслити внутрішні закономірності розподілу результатів, але й співвіднести їх із міжнародним досвідом, зокрема із даними Федерального бюро розслідувань США, що подані у звіті Дослідницької ради Академії наук США [151, с. 62].

Табл. 13. Порівняльна таблиця результатів поліграфологічних досліджень в досліджуваному підрозділі за період 03.2022–03.2025.

Висновок поліграфологічного дослідження	Усі напрями (03.2022-03.2025), %	Pre-employment screening (03.2022-03.2025), %
SR – Значущі реакції виявлено	20,1 (315)	20,6 (47)
NSR – Значущі реакції не виявлено	68,9 (1082)	73,7 (168)
INC – Невизначений результат	5,0 (78)	3,9 (9)
PNC – Навмисне небажання співпрацювати	0,8 (12)	0,9 (2)
NO – Незавершене тестування	5,3 (84)	0,9 (2)
Всього	100 (1571)	100 (228)

Порівняльний аналіз засвідчив, що у досліджуваному підрозділі частка виявлених значущих реакцій (SR) склала 20,1% у сукупності всіх напрямів та 20,6% в межах скринінгу перед працевлаштуванням. Ці показники практично збігаються з результатами, наведеними у звіті Академії наук США, де в період 1994–2001 рр. приблизно 21% скринінгових перевірок призвели до висновку про обман [151, с. 62]. Водночас у структурі результатів українського підрозділу питома вага випадків, коли значущі реакції не були виявлені (NSR), становить 68,9% по всіх напрямках та 73,7% у межах скринінгу [11, с. 154].

Нами здійснено дослідження динаміки показника «завершені висновки» поліграфологічних досліджень за періоди з березня 2022 року по березень 2025 року (табл. 14, рис. 7). Основною метою дослідження було визначення обсягу та структури завершених висновків, зокрема SR + NSR (дослідження з остаточним результатом «значущі реакції не виявлено» та «значущі реакції виявлено») та INC (дослідження з невизначеним результатом), для подальшого порівняння з показниками програми поліграфологічних досліджень FBI (табл. 15). Такий підхід дозволяє кількісно оцінити ефективність методики, співставити результати з міжнародними стандартами та забезпечити надійну емпіричну базу для кримінального аналізу [11, с. 152- 153].

Табл. 14. Порівняльна таблиця результатів поліграфологічних досліджень в досліджуваному підрозділі за період 03.2022-03.2025.

Показник	03.2022-03.2023	03.2023-03.2024	03.2024-03.2025	03.2022-03.2025
SR + NSR	355	384	658	1397
INC	14	18	46	78
Всього завершених висновків	369	402	704	1475

Аналіз даних за період 03.2022–03.2025 свідчить про високу ефективність результатів поліграфологічних досліджень: загальна кількість завершених висновків становить 1475, а частка (SR + NSR) = 94,7 %, що перевищує показник FBI (92,2 %). Така відмінність пояснюється застосуванням в досліджуваному підрозділі сучасної системи оцінки результатів ESS-M, яка дозволяє більш точно інтерпретувати фізіологічні

реакції та зменшити кількість невизначених результатів. Вищий відсоток завершених висновків в Україні (94,7 % проти 92,2 % у FBI) є технологічним доказом переваги алгоритмічного підходу ESS-M. У системі кримінального аналізу це мінімізує "сірі зони" інформації. Якщо семибальна система FBI залишає 7,8 % невизначеності, то сучасна математична модель ESS-M дозволяє аналітику оперувати більш чіткими категоріями, що безпосередньо впливає на точність стратегічних прогнозів. На відміну від застарілої Федеральної семибальної (семипозиційної) системи оцінки в FBI, ESS-M забезпечує науково обґрунтоване статистичне визначення достовірності інформації, що підтверджує підвищену надійність отриманих даних та ефективність методики для формування емпіричної бази у кримінальному аналізі [11, с. 153].

Рис. 7. «Завершені висновки» в період з 03.2022 по 03.2025.

Узагальнення отриманих результатів порівняльного аналізу застосування поліграфа свідчить про значущість цього методу для кримінального аналізу, особливо в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. Порівняння практики досліджуваного підрозділу сектору безпеки і оборони України (03.2022–03.2025) із досвідом Міністерства юстиції США у 2002-2005 фінансових роках демонструє суттєві відмінності в пріоритетах та структурі проведених поліграфологічних досліджень [11, с. 154].

В Україні найбільшу питому вагу займають контррозвідувальні та

кримінальні розслідування (34,8 % і 29,4 % відповідно), тоді як у США значну перевагу має превентивний скринінг перед працевлаштуванням (56,7 %). Така різниця пояснюється специфікою правового режиму воєнного стану, що формує високий рівень оперативних та безпекових задач в умовах збройної агресії [11, с. 154- 155].

Таким чином, аналіз результатів поліграфологічних досліджень підкреслює високу інформативність методу: категорія NSR (значущі реакції не виявлено) становить 68,9 % по всіх напрямках, SR (виявлено значущі реакції) – 20,1 %, а частка завершених висновків (SR + NSR) досягає 94,7 %, що перевищує показник програми FBI (92,2 %). Підвищена ефективність досягнута завдяки використанню сучасної системи оцінки результатів ESS-M (Empirical Scoring System – Multinomial), яка забезпечує статистично обґрунтовану інтерпретацію фізіологічних реакцій та зменшує кількість невизначених результатів [11, с. 155].

Табл. 15. Порівняльна таблиця результатів поліграфологічних досліджень в досліджуваному підрозділі та FBI.

Показник	Україна (03.2022-03.2025)	FBI (2002-2005 фін. роки)
Загальна кількість досліджень	1475	37 336
Завершені висновки (SR + NSR)	1397	34 468
Частка завершених висновків, %	94,7 %	92,2 %
Невизначені результати (INC)	78	2 898
Частка невизначених результатів, %	5,3 %	7,8 %

Особливе значення має емпіричний досвід застосування поліграфа в умовах воєнного стану, коли частина попередньо накопичених даних була втрачена через необхідність їх знищення для запобігання потраплянню до окупантів. Використання паперового формату ускладнювало збереження інформації та оперативний доступ до неї, що підкреслює нагальну потребу цифровізації документів поліграфологічних досліджень. Електронне зберігання результатів забезпечує довготривале збереження даних, швидкий доступ для аналітичного опрацювання та інтеграцію у систему кримінального аналізу, що сприяє підвищенню ефективності управління безпековими

ризиками [11, с. 155].

Порівняльний аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду демонструє, що застосування поліграфа в секторі безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану є ефективним та адаптованим до специфічних операційних та безпекових потреб. Унікальний досвід українських поліграфологів сприяв формуванню власної практики, інтегруючи міжнародні стандарти, підвищуючи професійну компетентність та надійність результатів, а також створюючи емпіричну базу для розвитку кримінального аналізу в умовах сучасних загроз [11, с. 155- 156].

3.3. Перспективи застосування поліграфа в повоєнному відновленні України.

Оцінка ризиків і цифрова трансформація, що ґрунтуються на адаптованих міжнародних стандартах, постають ключовими інструментами стратегічного управління, особливо в умовах комплексного інституційного відновлення та посилення цифрової автономії держави. Водночас національний контекст зумовлює необхідність не формального впровадження глобальних рамкових моделей, а їх глибокої трансформації, узгодженої з вітчизняними регуляторними структурами, наявними ресурсними обмеженнями, архітектурою інформаційно-аналітичної екосистеми та суспільними очікуваннями щодо законності, прозорості й захисту прав людини [143, с. 15].

Перспективи використання інформації, отриманої поліграфологічним методом, у кримінальному аналізі періоду післявоєнного відновлення України набувають особливої актуальності, оскільки охоплюють широкий спектр завдань, пов'язаних із гарантуванням національної безпеки, підвищенням довіри до державних інституцій та формуванням прозорих механізмів кадрової політики. У цьому випадку поліграф постає не лише технічним інструментом перевірки достовірності інформації, але й важливим елементом комплексної системи кримінального аналізу, здатним забезпечувати оцінку

даних у сферах, що мають критичне значення для державної безпеки та суспільної стабільності. Йдеться передусім про ідентифікацію ризикових категорій населення на деокупованих територіях, де виникає необхідність у виявленні осіб, які могли співпрацювати з окупаційними адміністраціями чи брати участь у розвідувально-підбивній діяльності ворожих спецслужб. Також доцільно запровадити перевірку державних службовців і депутатів на предмет доброчесності, причетності до корупційних схем чи контактів з ворожими іноземними спецслужбами, що у післявоєнний період стає основою формування якісно нової кадрової структури державного управління. Додаткового значення набуває створення Єдиного державного центру оцінки достовірності інформації, який забезпечуватиме підготовку поліграфологів органів державної влади, уніфікацію методик досліджень і проведення перевірок кандидатів на посади в органи державної влади та місцевого самоврядування. Єдиний державний центр оцінки достовірності інформації надасть законної обґрунтованості порядку проведення поліграфологічних досліджень в Україні, сприятиме одноманітності підготовки кадрів і впровадженню контролю якості роботи спеціалістів [11, с. 210].

Водночас перспективи розвитку стосуються й приватного сектору, де формування єдиної системи освіти та контролю якості поліграфологічних досліджень дозволить мінімізувати ризики зловживань, забезпечити відповідність міжнародним стандартам і підвищити рівень довіри до результатів приватних поліграфологів. У сукупності із сучасними технологіями аналізу великих масивів даних та алгоритмами штучного інтелекту поліграфологічний метод може стати потужним інструментом післявоєнного відновлення України, сприяючи ефективній протидії корупції, організованій злочинності та розвідувально-підбивній діяльності іноземних спецслужб, інтегруючи українську практику у європейську систему захисту прав людини й інформаційної безпеки [11, с. 210- 211].

Перспективи використання поліграфологічного методу в системі кримінального аналізу в післявоєнний період можна розглядати у чотирьох

взаємопов'язаних напрямках, кожен із яких має стратегічне значення для відновлення та розвитку безпекового середовища України. Першим і найбільш актуальним напрямом використання поліграфа як методу кримінальному аналізу в післявоєнному відновленні України є його застосування на деокупованих територіях. В умовах, колабораціонізму, розвідувально-підривної діяльності спецслужб росії та залишкових мереж впливу окупаційних адміністрацій, постає необхідність у швидких і водночас надійних механізмах перевірки осіб, що перебували на цих територіях під час тимчасової окупації. Саме поліграф може слугувати важливим інструментом виявлення співпраці осіб з ворогом, участі в діяльності колаборантських структур, пособництві незаконним формуванням або здійсненні диверсійної діяльності. Застосування поліграфа дозволить прискорити процеси перевірки осіб, що претендують на зайняття посад у місцевих органах влади, правоохоронних структурах або інших державних установах, тим самим мінімізуючи ризики інфільтрації представників ворожих спецслужб та агентурних мереж. Слід наголосити, що такі перевірки мають ґрунтуватися на стандартизованих методиках, дотриманні принципів законності, пропорційності та прав людини, щоб уникнути використання поліграфа як інструменту політичного чи адміністративного тиску. У перспективі цей напрям здатен стати фундаментальною складовою політики національної безпеки, оскільки забезпечуватиме ефективну фільтрацію ризикових категорій осіб, сприятиме відновленню довіри до державних інституцій на деокупованих територіях і створюватиме умови для їх інтеграції у єдину систему правопорядку України [11, с. 211– 212].

Другим важливим напрямом є перевірка діючих державних службовців та народних депутатів на предмет доброчесності, відсутності корупційних зв'язків і співпраці з іноземними спецслужбами у післявоєнний період. В умовах відновлення державних інституцій та формування нового кадрового складу органів влади цей напрям набуває стратегічного значення для забезпечення прозорості та легітимності управлінських рішень.

Поліграфологічні дослідження дозволяють оцінити ступінь ризику, пов'язаного з можливими зловживаннями, несанкціонованим впливом третіх осіб або участю у корупційних схемах, що сприяє відбору надійних кадрів на державні структури. Так само використання поліграфа передбачає стандартизовані процедури, єдині методичні рекомендації та контроль якості проведення досліджень, що забезпечує об'єктивність результатів і законність процесу перевірки. Такий підхід сприяє інтеграції поліграфа у систему превентивного контролю та управління ризиками, а також зміцненню довіри суспільства до державних органів і правових механізмів кадрової політики [11, с. 211].

Третім напрямом є створення Єдиного центру оцінки достовірності інформації, центрального органу підготовки державних поліграфологів та уніфікації методик поліграфологічних досліджень в Україні. Такий центр забезпечить системний підхід до проведення перевірок кандидатів на державну службу та кандидатів у народні депутати, а також стане платформою для стандартизації процедур оцінки достовірності інформації, контролю якості досліджень і дотримання прав і свобод досліджуваних осіб. Впровадження єдиного центру дозволить формувати професійні компетентності поліграфологів на основі міжнародних стандартів практики, забезпечить одноманітність методологічних підходів у різних державних інституціях та сприятиме підвищенню довіри до результатів поліграфологічних перевірок. Крім того, центр може стати науково-методичним осередком для проведення аналітичних досліджень, моніторингу ефективності застосування поліграфа у кримінальному аналізі та розробки рекомендацій щодо інтеграції результатів перевірок у систему управління національною безпекою та кадровою політикою держави. Така інституційна модель забезпечить комплексне поєднання правових, організаційних та методичних заходів, що є необхідним для професіоналізації поліграфологів сектору безпеки і оборони України та формування надійної системи превентивного контролю загроз державній безпеці [11, с. 212- 213].

Четвертим напрямом є впровадження системи контролю якості поліграфологічних досліджень у приватному секторі, що дозволить підвищити професійні стандарти та забезпечити довіру до результатів перевірок у комерційних, кадрових та юридичних процесах. Формування єдиної електронної системи забезпечення контролю якості передбачає розробку нормативно-методичних документів, встановлення стандартів підготовки фахівців, впровадження процедур аудиту та оцінки точності проведених досліджень. Така система дозволить мінімізувати ризики зловживань та хибних висновків, забезпечить прозорість і передбачуваність процедур, а також сприятиме дотриманню прав і свобод осіб, що проходять поліграфологічне дослідження. Інтеграція результатів поліграфологічних досліджень із сучасними інформаційними технологіями, такими як аналіз великих даних (Big Data) та алгоритми штучного інтелекту, створить потужний аналітичний інструментарій для оцінки ризиків і прийняття обґрунтованих кадрових рішень у приватних компаніях. Реалізація цього напряму дозволить не лише стандартизувати практику поліграфологічних досліджень, але й підвищити професіоналізацію фахівців, забезпечивши відповідність української практики міжнародним стандартам та вимогам захисту персональних даних [11, с. 213].

Таким чином, у контексті післявоєнного відновлення України поліграфологічний метод трансформується з інструменту оперативного реагування на фундаментальну технологію інституційної стабілізації. Стратегічне значення методу в цей період обумовлюється необхідністю реалізації масштабних фільтраційних та люстраційних заходів на деокупованих територіях. Використання поліграфа як методу кримінального аналізу дозволить проводити диференціацію ризиків серед місцевого населення та посадових осіб, виявляючи не лише пряму співпрацю з окупаційними адміністраціями, а й приховані мережі агентів впливу та потенційні осередки диверсійної активності [11, с. 213- 214].

Окремим пріоритетом стає впровадження циклічного антикорупційного моніторингу. Створення Єдиного державного центру оцінки достовірності інформації (за аналогом NCCA США) забезпечить централізацію аналітичних даних, дозволяючи відстежувати динаміку доброчесності державних службовців у режимі реального часу. Це мінімізує ризики корупційної деструкції під час розподілу ресурсів на відновлення країни. Перспективним є поєднання поліграфологічних даних із алгоритмами Big Data та штучного інтелекту (AI) у межах моделі Intelligence-Led Policing (ILP). Така конвергенція дозволить створювати прогностичні моделі криміногенних загроз на базі верифікованих психофізіологічних профілів, що значно підвищить ефективність превентивної діяльності правоохоронних органів та забезпечить високий рівень безпеки інвестиційного клімату в процесі відбудови держави [11, с. 214].

Перспективи використання поліграфологічного методу в кримінальному аналізі у післявоєнний період свідчить про його стратегічну значущість для забезпечення національної безпеки, формування прозорих кадрових механізмів та підвищення ефективності державного управління. Реалізація окреслених заходів дозволе зміцнити довіру громадян до державних інституцій і інтегрувати поліграфологію у сучасну модель ILP в Україні [11, с. 214].

Одним із ключових завдань вдосконалення застосування поліграфологічних досліджень за міжнародними стандартами практики є розроблення єдиних методичних рекомендацій щодо використання поліграфа та впровадження відповідних етичних стандартів, які б забезпечували правову визначеність і законну обґрунтованість порядку проведення досліджень. Єдині методологія та етичні норми створять основу для стандартизації процедур тестування, чіткого визначення сфер його застосування, а також для уніфікації практик між різними державними структурами. Формування єдиної системи підготовки поліграфологів, що передбачатиме одноманітність навчальних програм, підвищення кваліфікаційних вимог і впровадження

системи професійної сертифікації має формуватись саме на єдиній методології та етичних норм. Даний підхід сприятиме забезпеченню високого рівня професіоналізації поліграфологів сектору безпеки і оборони України, створенню ефективного механізму контролю якості. Вітчизняна професійна спільнота вже зробила перші кроки в даному напрямі. Зокрема, «Колегія поліграфологів України» опублікувала методичні рекомендації щодо використання різних методик поліграфологічних досліджень, які спираються на міжнародні стандарти практики. Даною організацією започатковано періодичне професійне видання «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», де систематично публікуються статті, присвячені питанням впровадження поліграфологічних досліджень за міжнародними стандартами практики. Це свідчить про започаткування в Україні професійної платформи, яка здатна забезпечити систематизацію підходів, обмін досвідом та поступове формування єдиного методологічного кола в галузі поліграфології [11, с. 205].

Системна регламентація поліграфологічної діяльності забезпечить прозорість і підзвітність цього інструменту, що є важливим чинником для зміцнення довіри суспільства до сектору безпеки і оборони України. Отже, поєднання національних ініціатив професійних об'єднань із державною політикою у сфері регламентації та розвитку поліграфологічних досліджень створює умови для формування комплексної системи правових, організаційних, технічних та етичних засад. Це сприятиме не лише підвищенню довіри до результатів поліграфологічних досліджень, але й їх гармонійній інтеграції у сучасну модель ІЛР. Даний підхід дозволить посилити інституційний потенціал аналітичних підрозділів України, підвищити ефективність протидії злочинності та зміцнити національну безпеку в умовах правового режиму воєнного стану та в період післявоєнного відновлення.

ПІСЛЯМОВА

Підсумовуючи слід констатувати, що сучасний розвиток юридичної науки, правоохоронної практики та психофізіології характеризується фундаментальним переходом від вузькогалузевих моделей пізнання до міждисциплінарних систем інтелектуального супроводу діяльності. Еволюція кримінального аналізу протягом останніх десятиліть перетворила його з допоміжного інструменту оперативної підтримки на цілісну аналітичну систему, орієнтовану на стратегічне оцінювання ризиків, прогностичне моделювання загроз та інформаційне забезпечення управлінського циклу в секторі безпеки і оборони України. В межах цієї парадигми ключовим чинником ефективності аналітичного продукту постає не обсяг накопиченої інформації, а рівень її верифікованості та достовірності. В умовах військової агресії, активного застосування ворогом засобів дезінформації та критичного збільшення «інформаційного шуму», науково обґрунтоване оцінювання достовірності інформації стає базисом для прийняття будь-яких тактичних чи стратегічних рішень.

Автори обґрунтували, що поліграфологічне дослідження в системі сучасного кримінального аналізу закономірно трансформується з автономної психофізіологічної процедури у самостійний та високоефективний метод аналітичної розвідки (Intelligence-led Policing, ILP), що дозволяє інтегрувати поведінкові індикатори прихованої інформації в загальний цикл оцінювання доказів за міжнародними стандартами.

Центральним концептуальним висновком монографії є обґрунтування необхідності переходу до доказово орієнтованої моделі поліграфології, що ґрунтується на використанні статистично валідованих алгоритмів інтерпретації результатів. Застосування Мультиноміальної емпіричної системи оцінювання (ESS-M), що поєднує Баєсівський підхід, дозволяє відійти від традиційного суб'єктивного сприйняття поліграфа як «детектору брехні» до математично верифікованої оцінки ймовірності причетності особи до події.

Емпіричні дані, отримані в ході розслідувань поліграфологічним підрозділом сектору безпеки і оборони України протягом 2022–2025 років, підтвердили, що використання системи ESS-M дозволяє досягти показника завершених аналітичних висновків на рівні 94,7%, що суттєво перевищує результативність застарілих експертних моделей. Такий рівень точності, підтверджений практикою як кримінальних розслідувань, так і кадровими перевітками персоналу, що легітимізує результати поліграфа як надійне джерело вхідних даних для систем кримінального аналізу.

Важливою складовою подальшого розвитку галузі є завершення процесу нормативно-правової інституціоналізації поліграфологічної діяльності в Україні. Наявна фрагментарність регулювання, що ґрунтується переважно на відомчих інструкціях, створює ризики правової невизначеності та обмежує можливості міжвідомчої інтеграції даних. Автори наголошують на нагальній потребі розробки та ухвалення спеціального Закону України, який би визначив адміністративно-правовий статус поліграфологічного методу, встановив єдині стандарти захисту прав суб'єктів дослідження та регламентував порядок обігу чутливої інформації.

Впровадження професійного стандарту «Поліграфолог» стало першим кроком до уніфікації кваліфікаційних вимог, проте забезпечення валідності досліджень потребує створення національної системи багаторівневої сертифікації та обов'язкового підвищення кваліфікації на основі стандартів ASTM та APA. Тільки за умови формування єдиного методологічного поля та жорсткого контролю якості підготовки фахівців поліграфологія зможе стати повноцінним складником державної системи забезпечення національної безпеки.

Перспективним вектором еволюції поліграфа є його повна цифровізація та інтеграція в архітектуру Big Data. Створення відомчих баз даних у форматі NCCA ASCII та їх впровадження у цифрові системи управління доказами (DEMS) дозволяє реалізувати модель проактивної аналітики (Predictive Policing). Накопичення деперсоніфікованих масивів результатів

поліграфологічних досліджень відкриває можливості для застосування алгоритмів машинного навчання з метою виявлення прихованих поведінкових патернів, характерних для специфічних загроз: від вербувальної діяльності іноземних спецслужб до системної корупції в органах влади. При цьому особливого значення набуває дотримання принципів проектованої приватності (Privacy by Design) та відповідність стандартам GDPR, що гарантує баланс між суспільним інтересом у розслідуванні злочинів та недоторканністю приватного життя суб'єктів.

Технологічна трансформація поліграфології не повинна замінювати експертне судження фахівця, проте вона зобов'язана стати інструментом об'єктивізації та стандартизації аналітичних висновків. Стратегічне значення поліграфологічного методу кримінального аналізу найбільш виразно простежується у контексті майбутнього повоєнного відновлення України. Проблеми фільтрації на деокупованих територіях, необхідність виявлення латентних мереж колаборантів та перевірка доброчесності державного апарату потребують швидких та надійних засобів верифікації.

Створення Єдиного державного центру оцінки достовірності інформації за аналогом провідних установ США дозволить централізувати аналітичну обробку даних та забезпечити єдність підходів до кадрового скринінгу та безпекових перевірок на загальнодержавному рівні. Такий підхід сприятиме не лише посиленню контррозвідувального захисту, а й зміцненню довіри суспільства до сектору безпеки і оборони України. Автори сподіваються, що результати цієї монографії стануть теоретичним підґрунтям для розбудови сучасної, науково обґрунтованої та правомірно інтегрованої системи поліграфологічного забезпечення кримінального аналізу, що відповідатиме викликам часу та міжнародним стандартам правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бем М. В., Городиський І. М. Стандарти захисту персональних даних в соціальній сфері. Львів: б.в., 2018. 110 с.
2. Богуш В., Кривуца В., Кудін А. Інформаційна безпека : Термінологічний навчальний довідник, Київ : ООО «Д.В.К.», 2004. 758 с.
3. Братель С. Г., Ісмаїлов К. Ю. Особливості проведення оцінки достовірності інформації в підрозділах Національної поліції України. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 3. С. 28–33.
4. Бружевська З. М., Киричок Р. В., Платоненко А. В., Гулак Г. М. Оцінка передумов формування методики оцінки достовірності інформації. Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка», 2022. № 3(15). С. 164–174.
5. Гуржій Т. О., Петрицький А. Л. Правовий захист персональних даних : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 216 с.
6. Давидюк В. Окремі аспекти забезпечення безпеки конфіденційного співробітництва осіб із правоохоронними органами. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Харків, 2019. № 2 (85). С. 95–104.
7. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин ДСанПІН 3.3.2.007-98 : затв. постановою Гол. держ. сан. лікаря України від 10.12.1998 № 7 (втратили чинність на підставі розпорядж. КМУ від 8 квіт. 2025 р. № 317- р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-98> (дата звернення: 03.08.2025).
8. ДСТУ 8692:2016. Поліграфи. Технічні умови. [Чинний від 20.01.2017]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 14 с.
9. ДСТУ 9266:2023. Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги. [Чинний від 2024-05-01]. ДП «УкрНДНЦ». Київ, 2023. 14 с.

10. ДСТУ EN ISO 14971:2022. Вироби медичні. Настанови щодо управління ризиком щодо медичних виробів (EN ISO 14971:2019/A11:2021, IDT). 2022. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage.html?id_doc=99909 (дата звернення: 10.03.2025).
11. Здебський Д. В. Адміністративно-правові засади застосування поліграфа як методу кримінального аналізу : дис. д-ра філос.: 081, 08 / Дмитро Володимирович Здебський; МВС України, Одеськ. держ. ун-т внутр. справ. - Одеса, 2026. 270 с.
12. Здебський Д. В. Адміністративно-правові питання захисту конфіденційності від поліграфа. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14 березня 2024 р. Хмельницький : НАДПСУ. 2024. С. 81–84.
13. Здебський Д. В. Вплив правозастосування поліграфа в США на еволюцію методології поліграфологічних досліджень. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. № 7. 2024. С. 24–39.
14. Здебський Д. В. Впровадження електронних баз даних поліграфологічних досліджень в кримінальному аналізі. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України*, 20 грудня 2024 року. Львів: ЛьвДУВС. 2025. С. 34–37.
15. Здебський Д. В. Впровадження підготовки поліграфологів військових та правоохоронних формувань України за міжнародними стандартами. *Збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару*, 25 квітня 2024 року. Одеса: Військова академія (м. Одеса). 2024. С. 42–43.
16. Здебський Д. В. Впровадження централізованих баз даних результатів поліграфологічних досліджень у діяльності підрозділів сектору безпеки і оборони України. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни* : мат. Міжнар. наук.-практ. форуму, 24-25.09.2025. Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 34–39.

17. Здебський Д. В. Деякі особливості обробки персональних даних військовослужбовців суб'єктів поліграфологічних досліджень. *Науково-практична конференція «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України»*, 22 грудня 2023. Львів : ЛьвДУВС. 2024. С. 68–71.

18. Здебський Д. В. Досвід становлення та розвитку правозастосування поліграфа в США. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. № 6. 2023. С. 57–71.

19. Здебський Д. В. Застосування поліграфа в судовій експертизі: міжнародні стандарти та українська практика. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конференції з нагоди 25-річчя Експертної служби МВС України*, 20 червня 2025 р. Київ : ДНДЕКЦ МВС України. 2025. С. 241–244.

20. Здебський Д. В. Застосування поліграфа в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. № 55(3(55)). 2023. С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.55.28-33>.

21. Здебський Д. В. Застосування поліграфа як методу оцінки достовірності інформації в кримінальному аналізі. *Міжнародний правничий конкурс наукових статей серед здобувачів закладів вищої освіти присвячений Дню Донецького державного університету внутрішніх справ: збірник матеріалів міжнародного правничого конкурсу наукових статей серед здобувачів закладів вищої освіти*, 19 квітня 2023 р. Донецький державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 191–203.

22. Здебський Д. В. Інтеграція бази даних поліграфологічних досліджень у цифрові системи управління доказами. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості*, 14 березня 2025 року. Львів: ЛьвДУВС. 2025. С. 114–116.

23. Здебський Д. В. Міжнародні вимоги та стандарти програмного забезпечення поліграфів: виклики та перспективи для України. *Цифрова*

трансформація прав: ЄС та Україна : матеріали II-ї міжнародної науково-практичної конференції, 25 квітня 2025 року. Харків : ХНУВС. 2025. С. 55–59.

24. Здебський Д. В. Недобросовісна конкуренція шляхом зловживання сертифікацією суб'єктом права інтелектуальної власності (на прикладі процедури сертифікації поліграфа в Україні). *Актуал. пит. становл. та розв. суч. конституціоналізму в Україні (до 27-ї річниці Конституції України)* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 червня 2023 р.. Одеса: ОДУВС. 2023. С. 68–72.

25. Здебський Д. В. Особливості оцінки достовірності інформації поліграфологічним методом в кримінальному аналізі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* № 88, ч. 2. 2025. С. 381–387. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.52>.

26. Здебський Д. В. Правове регулювання захисту персональних даних військовослужбовців, як суб'єктів опитування із застосування поліграфа. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика.* № 1. 2024. С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-1-9-15>.

27. Здебський Д. В. Правові засади формування баз даних поліграфологічних досліджень для забезпечення проведення кримінального аналізу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* № 3. 2025. С. 65–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-3-8>.

28. Здебський Д. В. Психологічна складова поліграфологічного дослідження. *Всеукраїнська науково-практична конференція "Психологія особистісного становлення поліцейського в професійній діяльності під час воєнного стану*, 11 жовтня 2024 р. Одеса: ОДУВС. 2024. С. 44–46.

29. Здебський Д. В. Упровадження бази даних результатів опитувань із застосуванням поліграфа в ІКС «ГАРТ-21». *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14 березня 2025 року. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ. 2025. С. 86–89.

30. Здебський Д. В. Український досвід застосування поліграфологічної методики «Федеральний тест порівняння зон» (Federal Zone Comparison Test) у польових розслідуваннях викрадення зброї та боєприпасів в умовах війни. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. № 6. 2023. С. 122 – 132.

31. Здебський Д. В., Ісмайлов К. Ю. До питання імплементації в правову систему України досвіду правозастосування поліграфа в США. *Правовий часопис Донбасу*. № 1. 2024. С. 32–38. DOI:<https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-86-32-38>.

32. Здебський Д. В., Ісмайлов К. Ю. Кібербезпека поліграфологічних досліджень в публічній службі України. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф.*, 17 листопада 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 62–65.

33. Здебський Д. В., Ісмайлов К. Ю. Поліграма як структурна одиниця бази даних поліграфологічних досліджень у кримінальному аналізі. *Протидія організований злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*, 04 жовтня 2024 р. Кропивницький: ДонДУВС. 2024. С. 352–355.

34. Здебський Д. В., Снігур Л. А. На шляху до стандартів НАТО: підготовка поліграфологів для сектору безпеки і оборони України. *Сучасна освіта і професійна підготовка воїнів: традиції, інновації та перспективи розвитку* : матеріали І Всеукраїнської щорічної науково-практичної конференції 20 березня 2025 року. Одеса: Військова академія (м. Одеса). 2025. С. 64–65.

35. Здебський Д. В., Снігур Л. А. Формування професійної компетентності поліграфологів сектору безпеки й оборони України відповідно до міжнародних стандартів практики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. № 63(3(63)). 2025. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2025.63.35-42>.

36. Інструкція з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в ДПСУ : наказ МВС України від 19 квіт. 2022 р. № 221, зареєстр. у Мін'юсті України 21 квіт. 2022 р. за № 440/37776. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22> (дата звернення: 03.08.2025).

37. Інструкція з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Нац. антикор. бюро України : затв. наказом Нац. антикор. бюро України від 01.09.2020 № 99. URL: <https://nabu.gov.ua/nakazi/nakaz-n99-vid-01092020-pro-zatverdzhennya-instrukciyi-z-organizaciyi-ta-provedennya/> (дата звернення: 12.12.2024).

38. Інструкція з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у МОУ та ЗСУ : наказ МОУ від 14.04.2015 № 164, зареєстр. у Мін'юсті України 29.04.2015 за № 477/26922. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15> (дата звернення: 03.08.2025).

39. Інструкція про порядок використання поліграфів у Нац. поліції України : наказ МВС України від 13.11.2017 № 920, зареєстр. у Мін'юсті України 5 груд. 2017 р. за № 1472/31340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17> (дата звернення: 03.08.2025).

40. Інструкція про порядок організації та проведення опитування особового складу Нац. гвардії України з використанням поліграфа : затв. наказом від 01.09.2017 № 749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-17#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

41. Інструкція про порядок проведення поліграфологічного дослідження в органах прокуратури України : Наказ Офісу Генерального прокурора від 27.10.2025 № 341, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17 груд. 2025 р. за № 1596/44002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1596-25#Text> (дата звернення: 06.07.2026).

42. Інструкція про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців СБУ : затв. наказом СБУ

від 04.02.2016 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-16#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

43. Інструкція про порядок проведення службового розслідування у Службі зовніш. розвідки України : затв. наказом СЗР України від 26.02.2013 № 326/22858. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-13#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

44. Ісмайлов К. Ю. та ін. Короткий тлумачний словник керівника підрозділу кримінального аналізу. Одеса : ОДУВС, 2018. 110 с.

45. Калугін В. Ю., Феськов М. М. Значення достовірності інформації в ході аналітичної діяльності. Південноукраїнський правничий часопис, 2023. № 1. С. 217–221.

46. Калініченко М. М., Струк І. О. Стандарт Дауберта як методика верифікації експертних досліджень об'єктів інтелектуальної власності. Вісник ОНДІСЕ Науково-практичне видання : Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. Одеса. 2019. Випуск 5. С. 264 – 267.

47. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 : ратифік. Закон України від 06.07.2010 № 2438-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 12.09.2023).

48. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 07.11.2024).

49. Користін О. Є. та ін. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу. Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2016. 112 с.

50. Користін О., Бурангулов В. Розділ 13. Процес кримінального аналізу. *Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України*: монографія / Користін О.,

Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАЙТ», 2024. С. 133-146. DOI: 10.36486/978-966-2310-66-5-13.

51. Кузьменко М. Д., Сіткарь І. І. Сучасний стан та перспективи оцінки достовірності повідомленої інформації. Вісник Національного університету оборони України, 2020 № 56(3). С. 40–47.

52. Методичні рекомендації з організації та проведення контролю якості опитувань із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України : затв. наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 19.03.2024. № 56. Наказ. 2024.

53. Методичні рекомендації з проведення опитувань із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України : затв. наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 10.12.2022 № 100- ОД (із змінами, внесеними наказом від 18.04.2025 № 135). Київ : Адміністрація Держприкордонслужби України. 2022.

54. Мовчан А.В., Благута Р.І. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

55. Мотлях О., Корж Є., Куценко Д. Застосування компютерних поліграфів при професійному кадровому відборі до правоохоронних органів України : метод. посіб. Київ, 2019. 144 с.

56. Мотлях О. І. Поліграфологія : підручник. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.

57. Назаров О. А. Правові позиції Верховного Суду щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві в Україні. Електронне правосуддя. 2023. № 3. DOI: 10.53672/ej.3.2023.01.

58. Павленко В. С., Павленко В. П. Система організаційно-правових заходів щодо охорони державної таємниці в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : юридичні науки*. 2020. № 6, т. 31 (70). С. 70–74. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/6_2020/14.pdf (дата звернення: 07.11.2024).

59. Петров Ю. І. Аналітичний огляд комп'ютерних поліграфів та методів обробки біологічних сигналів людини. Матеріали наук.-техн. конф. 2017. URL: <http://imt.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/11/ANALITYCHNYJ-OGLYAD-KOMPYUTERNYHPOLIGRAFIV-TA-METODIV-OBROBKY-BIOLOGICHNYH-SYGNALIV-LYUDYNY.pdf> (дата звернення: 08.11.2023).

60. Повідомлення про публічне громадське обговорення проєкту професійного стандарту «Поліграфолог» : Міністерство оборони України. 16.07.2025. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/povidomlennya-pro-publichne-gromadske-obgovorennya-proyektu-profesijnogo-standartu-poligrafolog> (дата звернення: 26.08.2025).

61. Поліграфологія: основні терміни та поняття : словник / Л. Д. Удалова та ін. Київ : Альянт, 2022. 46 с.

62. Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України : затв. Указом Президента України від 30.12.2021 № 690/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690/2021#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

63. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

64. Порядок проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України : затв. Наказом Бюро економ. безпеки України від 26.10.2021 № 10 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1470-21#Text> (дата звернення: 12.12.2024).

65. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань : постанова КМУ від 11.05.2017 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-п> (дата звернення: 03.08.2025).

66. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України: затв.

Наказом Упр. держ. охорони України від 09.02.2021 № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0335-21#Text> (20.10.2024).

67. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2025 № 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

68. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України : Наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.12.2021 № 771. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-22#Text> (дата звернення: 06.07.2026).

69. Порядок проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2025 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.07.2026).

70. Порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608, зареєстр. в Мін'юсті України 13.12.2017 за № 1503/31371 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-17#Text> (дата звернення: 23.06.2025).

71. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2022 р. № 1159-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 14.01.2023).

72. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення повноважень Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 31.07.2025 № 4560-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4560-20#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

73. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення: 03.08.2025).

74. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855- XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#top> (дата звернення: 07.11.2024).

75. Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних : наказ Уповноваженого верховної ради України з прав людини від 08.01.2014 р. № 1/02-14 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14#Text (дата звернення: 12.09.2023).

76. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: затв. наказом Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

77. Про затвердження Зміни № 10 до національного класифікатора ДК 003:2010 : наказ Міністерства економіки України від 25.10.2021 № 810. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

78. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

79. Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі : проєкт Закону України від 17.12.2016 № 4094. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58203 (дата звернення: 30.08.2025).

80. Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) : Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту і Ради від 27.04.2016 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 23.06.2025).

81. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

82. Про контррозвідувальну діяльність : закон України від 26.12.2002 № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

83. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (дата звернення: 03.08.2025).

84. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.07.2026).

85. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 03.08.2025).

86. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 07.11.2024).

87. Про проведення дослідження із застосуванням поліграфа стосовно певних категорій посадових осіб органів державної влади України : проект Закону України від 07.12.2023 № 10322. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43353> (дата звернення: 30.08.2025).

88. Про прийняття національних стандартів : наказ від 16.11.2023 № 321/ Держ. п-во "Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0321774-23#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

89. Про розвідувальні органи України : закон України від 22.03.2001 № 2331-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

90. Про розвідку : закон України від 17.09.2020 № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

91. Про Службу безпеки України : закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

92. Про Стратегію кібербезпеки України : Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n7> (дата звернення: 08.11.2023).

93. Професійний стандарт «Поліграфолог» : затв. рішенням Першого заступника Міністра оборони України від 24 груд. 2025 р. № 7879/уд ; розроб. Науково-методичним центром кадрової політики Міністерства оборони України. Київ, 2025. 35 с.

94. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О. Є. Київ: «ВАЙТ», 2024. 444 с. DOI: 10.36486/978-966-2310-66-5.

95. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

96. Сніжної Г. В. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Метрологічне, апаратне та програмне забезпечення поліграфа» для студентів спеціальності 152 «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка» денної й заочної форм навчання. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка». 2022. 36 с.

97. Стандарт практики проведення поліграфологічних досліджень : затв. наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від

01.07.2022 № 19/6362-22. Київ : Адміністрація Держприкордонслужби України, 2022.

98. Стаценко А. «Правило Міранди» як елемент міжнародного права прав людини: український досвід. Альманах міжнародного права. Одеса. 2018. № 8. С. 47-54.

99. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика ; навч. посіб. / О. Є. Користін та ін. Одеса : РВВ ОДУВС, 2019. 216 с.

100. Термінологічний довідник для наукової психофізіологічної детекції неправдивості (ПФД) / за заг. ред. Д. Крапол, М. Хендлер, Ш. Штурм ; пер. з англ. Назаров О., Лисенко А. 3-тє вид. online. Київ : Американська асоціація поліграфологів (АРА), 2012. 133 с. URL: https://polygraph.org/docs/Terminology_PDD_UA.pdf (дата звернення: 07.09.2024).

101. Федчак І. А. До питання організації здійснення прогнозування під час реалізації проактивної моделі правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive policing). Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2023. Том 34 (73) № 2. С. 154-159. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/25>.

102. Федчак І. А. Історія, сутність та поняття моделі здійснення правоохоронної діяльності на основі прогнозів (PREDICTIVE POLICING). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2023. Вип. 3. С. 141-147. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-18>.

103. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 628 с.

104. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу: навч. посіб. Львів. держ. ун-т внутр. Справ. 2021. 288 с.

105. Філософія : навч. посіб. / за ред. Щерби С. П. Київ : МАУП, 2004. 216 с.

106. Шаповалов В. О., Алексеева-Процюк Д. О. Особливості проведення передтестової бесіди в дослідженнях із застосуванням поліграфа: метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 76 с.

107. Щодо захисту фізичних осіб стосовно обробки персональних даних компетентними органами з метою запобігання, розслідування, виявлення чи переслідування кримінальних правопорушень або виконання кримінальних покарань, а також щодо вільного переміщення таких даних : Директива (ЄС) Європейського парламенту і Ради від 27 квіт. 2016 р. 2016/680. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0680> (дата звернення: 23.06.2025).

108. Accuracy of Widely-Used Polygraph Machine Under Fire. URL: <https://www.prisonlegalnews.org/news/2015/may/6/accuracy-widely-usedpolygraph-machine-under-fire/> (дата звернення: 10.03.2025).

109. American Polygraph Association. Model Policy for Post-conviction Sex Offender Testing. September 2021. 23 p.

110. American Polygraph Association (APA). Accredited Programs. 2025. URL: <https://www.apapolygraph.org/accredited-programs> (дата звернення: 09.08.2025).

111. American Polygraph Association. Model Policy for Screening Polygraph Examinations in Public Safety Employment. Updated 15 March 2025. URL: https://www.polygraph.org/docs/MODEL_POLICY_FOR_SCREENING_POLYGRAPH_EXAMINATIONS_IN_PUBLIC_SAFETY_EMPLOYMENT.pdf (дата звернення: 12.08.2025).

112. American Polygraph Association. Standards of Practice. Adopted 23 August 2019. URL: https://polygraph.org/docs/adopted_8-23-19_APA_STANDARDS_OF_PRACTICE.pdf (дата звернення: 11.08.2025).

113. Amsel T. T. Polygraph Examinations Contaminating Factor. European Polygraph. 2016. Vol. 10, no. 4 (38). Pp. 151–157. DOI: 10.1515/ep-2016-0020.

114. Are Lie Detector Tests Admissible in Court? Веб-сайт. URL: <https://www.lawinfo.com/resources/criminal-defense/are-lie-detector-tests-admissible-in-court.html> (дата звернення: 20.11.2024).

115. Army Regulation 195-6. Criminal Investigation. Department of the Army. Polygraph Activities. Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 21 April 2016.

116. ASTM E1954-05 (2017). Standard Practice for Conduct of Research in Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph). URL: <https://store.astm.org/e1954-05r17.html> (дата звернення: 30.08.2025).

117. ASTM E2000-02 (2017). Standard Guide for Minimum Basic Education and Training of Individuals Involved in the Detection of Deception (PDD). URL: <https://store.astm.org/e2000-02.html> (дата звернення: 30.08.2025).

118. ASTM E2031-99 (2016). Standard Practice for Quality Control of Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Examinations (Withdrawn 2025). URL: <https://store.astm.org/e2031-99r16.html> (дата звернення: 30.08.2025).

119. ASTM E2035-12 (2017). Standard Terminology Relating to Forensic Psychophysiology. URL: <https://store.astm.org/e2035-12r17.html> (дата звернення: 30.08.2025).

120. ASTM E2062-00 (2010). Standard Guide for PDD Examination Standards of Practice. URL: <https://store.astm.org/e2062-00.html> (дата звернення: 30.08.2025).

121. ASTM E2063-00 (2017). Standard Practice for Calibration and Functionality Checks Used in Forensic Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Examinations. URL: <https://store.astm.org/e2063-00.html> (дата звернення: 30.08.2025).

122. ASTM E2064-00 (2014). Standard Guide for Minimum Continuing Education of Individuals Involved in Psychophysiological Detection of Deception (PDD) (Withdrawn 2023). URL: <https://store.astm.org/e2064-00r14.html> (дата звернення 30.08.2025).

123. ASTM E2439-09 (2016). Standard Guide for Instrumentation, Sensors and Operating Software Used in Forensic Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Examinations. URL: <https://www.astm.org/Standards/E2439.htm> (дата звернення: 10.03.2025).

124. Canadian Armed Forces. Canadian Armed Forces Military Personnel Instruction 01/13 – Polygraph Screening Examination of Canadian Armed Forces Members by other Government of Canada Departments and Agencies. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/policies-standards/canadian-forces-military-personnel-instructions/polygraph-screening-examination-of-cf-members-by-other-government-of-canada-departments-and-agencies.html> (дата звернення: 30.08.2025).

125. Canham, J. J., Jr. (1993). Military Rule of Evidence 707: A bright line rule which needs to be dimmed (Master's thesis, The Judge Advocate General's School, United States Army). *Military Law Review*, 140, 65–97.

126. Cohen J. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. 2nd ed. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988.

127. Committee E52 on Forensic Psychophysiology. ASTM International. URL: <https://www.astm.org/membership-participation/technical-committees/committee-e52>.

128. Department of Homeland Security Privacy Impact Assessment for Cornerstone DHS/CBP/PIA-038. February 27, 2017. URL: <https://www.dhs.gov/publication/dhscbppia-038-cornerstone> (дата звернення: 31.08.2025).

129. Editorial Staff. Introduction to the NCCA ASCII Standard. *Polygraph & Forensic Credibility Assessment*. 2019. Vol. 48, No. 2. P. 125–135. URL: https://polygraph.org/docs/APA_2019_Intro_to_the_NCCA_ASCII_standard.pdf (дата звернення: 12.03.2025)

130. Education Accreditation Committee. Education accreditation standards (Version 2.06). American Polygraph Association, 02 Apr. 2022. URL:

https://www.polygraph.org/apa_accredited_polygraph_train.php (дата звернення: 07.08.2025).

131. Employee Polygraph Protection Act. URL: <https://www.dol.gov/agencies/whd/polygraph> (дата звернення: 23.06.2025).

132. European Polygraph Association (EPA). URL: <https://europolygraph.org/> (дата звернення: 04.09.2025)

133. Federal Examiner Handbook. *Polygraph*. 2011. Vol. 40, No. 1. P. 1–66.

134. Federal Psychophysiological Detection of Deception Examiner Handbook (2006). URL: https://polygraph.org/docs/federal-polygraph-handbook-02-10-2006_2_0.pdf (дата звернення: 12.08.2025).

135. Gomes v. State (1999). URL: <https://caselaw.findlaw.com/court/tx-court-of-appeals/1078920.html> (дата звернення: 20.11.2024).

136. Gougler et al. Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques. Report Prepared For The American Polygraph Association Board of Directors. *Polygraph*. 2011. Vol. 40, № 4. P. 193–305.

137. Grubin D., Kamenskov M., Dwyer R. G., Stephenson T. Post-conviction polygraph testing of sex offenders. *International Review of Psychiatry*. 2019. Vol. 31. P. 1–9.

138. Hira S., Furumitsu I. Polygraphic Examinations in Japan: Application of the Guilty Knowledge Test in Forensic Investigations // *International Journal of Police Science and Management*. 2002. Vol. 4, № 1. P. 16–27. DOI: 10.1177/146135570200400103.

139. Humaira Arshad, Aman Bin Jantan, Oludare Isaac Abiodun, *Journal of Information Processing Systems* Vol. 14, No. 2, pp. 346-376, Apr. 2018 URL: <https://xml.jips-k.org/fulltext/view?doi=10.3745/JIPS.03.0095> (дата звернення: 12.03.2025).

140. Intelligence Community Policy Guidance 704.6. Conduct of Polygraph Examinations for Personnel Security Vetting. 04 February 2015. Office of the Director of National Intelligence (ODNI). 13 p. Available at:

https://www.dni.gov/files/documents/ICPG_704_6.pdf (дата звернення: 02.09.2025).

141. Introduction to the NCCA ASCII Standard. Polygraph & Forensic Credibility Assessment. 2019. № 48(2). P. 125–135.

142. Ismailov K. To the issue of personal information circulation in the national police databases. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools, 38 (2). Canada, 2020. P. 41–45.

143. Korchenko, O.; Korystin, O.; Shulha, V.; Kazmirchuk, S.; Demediuk, S.; Zybin, S. Sustainable Development of Smart Regions via Cybersecurity of National Infrastructure: A Fuzzy Risk Assessment Approach. Sustainability 2025, 17, 8757. <https://doi.org/10.3390/su17198757>.

144. Kornienko, M. V., Horoshko, V. V., Gorbanov, I. M., & Ismailov, K. Y. (2021). Función del análisis criminal en modelos modernos de actividad policial. Cuestiones Políticas, 39(68), 415–426.

145. Lascu L. A. The polygraph examination from the legal perspective. AGORA International Journal of Juridical Sciences. 2021. No. 2. Pp. 37–45.

146. Lie Detector Test Private & Confidential Polygraph Provider. A Technical Overview of the NCCA ASCII Polygraph Format. URL: <https://liedetectorstest.com/polygraph-training/a-technical-overview-of-the-ncca-ascii-polygraph-format> (дата звернення: 04.08.2025).

147. Manzhai O. V., Potylchak A. O., Manzhai I. A. Organizational and Forensic Aspects of the Electronic Evidence Handling. Law and Safety. 2021. Vol. 83, No. 4. P. 91–99. URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/527> (дата звернення: 12.03.2025).

148. Marco McCain v. The State of Texas (2012) Appeal from 431st District Court of Denton County (memorandum opinion). URL: <https://law.justia.com/cases/texas/second-court-of-appeals/2018/02-16-00446-cr.html> (дата звернення: 20.11.2024).

149. Mitchell v. State (2014). URL: <https://caselaw.findlaw.com/court/tx-court-of-appeals/1654884.html> (дата звернення: 20.11.2024).

150. National Research Council. The Polygraph and Lie Detection. Washington, DC: The National Academies Press, 2003. doi:10.17226/10420.

151. National Security and Intelligence Review Agency (NSIRA). Review of the Communications Security Establishment's Use of the Polygraph for Security Screening. NSIRA Review 21-05. URL: <https://nsira-ossnr.gc.ca/wp-content/uploads/NSIRA-Final-Redacted-Polygraph-Review-EN.pdf> (дата звернення: 30.08.2025).

152. NATIONAL SECURITY DECISION DIRECTIVE 84 (NSDD-84). Retrieved from: <https://irp.fas.org/offdocs/nsdd/nsdd-84.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

153. Nelson et al. How To: A Step-by-Step Worksheet for the Multinomial ESS. Polygraph & Forensic Credibility Assessment, 2019, 48 (1). P. 60–75.

154. Nelson, R. Multinomial reference distributions for the Empirical Scoring System. Polygraph & Forensic Credibility Assessment, 2017, 46 (2) P. 81 – 115.

155. Office of the Inspector General. Use of Polygraph Examinations in the Department of Justice. Evaluation and Inspections Report I-2006-008. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Sep. 2006.

156. Office of Compliance. (1996). Protection from polygraph testing: Substantive regulations adopted by the Board of Directors of the Office of Compliance and approved by Congress extending rights and protections of the Employee Polygraph Protection Act of 1988: Final regulations. Congressional Record, 142(61), S4049-S4062. Slide Player. (n.d.).

157. Oleksandr Korystin, Serhii Demediuk, Yaroslav Likhovitsky, Yuriy Kardashevsky, Olena Mitina, "Priorities for the Strategic Development of Ukraine's Cybersecurity Based on the Analysis of Expert Sampling Patterns", International Journal of Information Technology and Computer Science (IJITCS), Vol.17, No.2, pp.24-35, 2025. DOI: <https://doi.org/10.5815/ijitcs.2025.02.03>.

158. Perkins v. State (1995) 902 S.W.2d 88. URL: <https://case-law.vlex.com/vid/perkins-v-state-no-891836869> (дата звернення 20.11.2024).

159. Pink, E., Rosenberg Robbins, R. The Polygraph in Criminal Proceedings Scientifically: A Reconsideration of the Admissibility of the Polygraph as a Truth-Detection Device or Evidence. URL: http://www.hapraklit.co.il/_Uploads/dbsAttachedFiles/Polygraph_Hapraklit.pdf (дата звернення: 30.08.2025).

160. Polygraph Examinations – Policy Framework. Ministry of Justice, HM Prison & Probation Service. 2026. 43 p.

161. Polygraph Guide for Standards and Practices. Polygraph Law Enforcement Accreditation (PLEA), 2018. 81 p.

162. Polygraphs in Texas. URL: <https://veridicusinc.com/polygraph-case-law/> (дата звернення 20.11.2024).

163. Pre-employment Polygraph (PEP) Testing Initiative. URL: <https://www.rcmp-grc.gc.ca/en/pre-employment-polygraph-pep-testing-initiative> (дата звернення: 30.08.2025).

164. Privacy Impact Assessment for the Credibility Assessment and Polygraph Services (CAPS). DHS Reference No. DHS/CBP/PIA-064. July 16, 2020. U.S. Customs and Border Protection, Office of Professional Responsibility, Credibility Assessment Division. 19 p. Available at: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/privacy-pia-cbp064-caps-march2021.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).

165. Renfro v. Texas (1999). URL: <https://caselaw.findlaw.com/court/tx-court-of-appeals/1163337.html> (дата звернення: 20.11.2024).

166. Rule 702. Testimony by Expert Witnesses. Retrieved from: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702 (дата звернення: 12.01.2024)

167. Sabet, D. M. Police Reform in Mexico: Informal Politics and the Challenge of Institutional Change. Stanford: Stanford University Press, 2012. 296 p.

168. Scattered Castles. Intelligence Community Personnel Security Database. Department of the Army, Office of the Deputy Chief of Staff, G-2. URL:

<https://www.dami.army.pentagon.mil/site/sci/scatcastles.aspx> (дата звернення: 02.09.2025).

169. United States Department of Labor. Employee Polygraph Protection Act of 1988. URL: <https://www.dol.gov/agencies/whd/polygraph> (дата звернення: 11.08.2025).

170. United States v. Dominguez (1995) 902 F. Supp. 737. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/902/737/2597164/> (дата звернення: 11.08.2025).

171. U.S. Congress, Office of Technology Assessment. Scientific Validity of Polygraph Testing: A Research Review and Evaluation – A Technical Memorandum. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, November 1983. OTA-TM-H-15.

172. U.S. Customs and Border Protection, Office of Internal Affairs, Credibility Assessment Division. Policy and Reference Manual with Appendices from DACA and Federal Standards. 07 July 2010.

173. U.S. Department of Justice, Office of the Inspector General, Evaluation and Inspections Division. Use of polygraph examinations in the Department of Justice : Report No. I-2006-008. Washington, D.C., September 2006.

174. Widacki, J. Historia badan polygraficznych. Badania polygraficzne w Polsce. Oficyna Wydawnicza AFM. Krakow. 2014. P. 31–80.

175. Wilcox D. T., Gray R. The Use of the Polygraph with Sex Offenders in the UK. European Polygraph. 2012. Vol. 6. № 1 (19). P. 55–67.

176. Woodland v. City of Houston (1990) 731 F. Supp. 1304. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/731/1304/1877445/> (дата звернення: 20.11.2024).

Оцінка рівня компетентності поліграфологів [35, с. 40].

Рівень	Досвід в професії	Кількість польових досліджень	Освіта	Рівень самоефективності
Новачок	без досвіду	0	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології	низький
Початківець	до 1 року	до 100	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології	низький
Компетентний	від 1 до 3 років	від 100 до 200	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології, підвищення кваліфікації не менше 40 годин	середній
Досвідчений	від 3 до 5 років	від 200 до 500	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології, підвищення кваліфікації не менше 80 годин	високий
Експерт	більше 5 років	більше 500	магістр психології, базовий курс із поліграфології, підвищення кваліфікації не менше 260 годин	високий

Характеристика рівнів компетентності поліграфологів [35, с. 40].

Рівень	Знання поліграфології ³	Характеристика рівня	Стандарт роботи	Автономність	Подолання складнощів	Спостереження контексту
Новачок	Мінімальні базові теоретичні знання без зв'язку з практикою	Обмежене сприйняття ситуації	Навряд чи буде дотриманим без постійного нагляду	Потребує тісного нагляду чи інструкцій	Мала або відсутня концепція роботи зі складністю	Без прив'язки до контекста
Початківець	Практичні знання основних аспектів поліграфологічних досліджень	Сприйняття ситуації обмежене	Прості дослідження можуть бути виконані на прийнятному рівні	Частково застосовує власне судження, але потребує нагляду	Усвідомлює складні ситуації, але здатний вирішити лише частину	Відсутнє
Компетентний	Хороші практичні та теоретичні знання; може бути помічником інструктора	Розпізнає дії, що спрямовані на досягнення довгострокових цілей	Загалом відповідає стандарту якості, хоча можливі недоліки у вдосконаленні	Виконує більшість завдань, спираючись на власне судження	Подолання складних ситуацій через свідомий аналіз і планування	Стандартизовані та рутинні процедури
Досвідчений	Глибоке розуміння теорії та практики; може бути інструктором за стандартами ASTM та APA	Розпізнає ключові елементи ситуації	Регулярно досягає прийнятного стандарту якості	Може брати повну відповідальність за свою роботу (і роботу інших)	Справляється із комплексними ситуаціями цілісно, приймає рішення впевнено	Прийняття рішень без надмірних зусиль
Експерт	Авторитетні знання в поліграфології та прикладних дисциплінах; володіє умінням практичного застосування; може бути інструктором ASTM/APA; долучається до професійної літератури, наукових статей, семінарів	Інтуїтивне розуміння, засноване на глибокому осмисленні ситуацій	Легко досягає високого рівня якості	Бере відповідальність за перевищення чинних стандартів і формування власних інтерпретацій	Цілісне сприйняття складних ситуацій, вільне поєднання інтуїтивних та аналітичних підходів	Бачення потенційних можливостей

Додаток В

Відповідність отриманого балу поліграфологічного висновку за системою «ESS-M» до ймовірності правди/обману [156, с. 81-115].

Бал за системою «ESS-M»	Скринінгове дослідження		Діагностичне дослідження		
	Правда / Обман	Ймовірність, %	Правда / Обман	Ймовірність, %	Другий етап прийняття рішення, %
-24	ОБМАН	більше 99,9	ОБМАН	99,8	
-23				99,7	
-22				99,6	
-21				99,4	
-20				99,2	
-19				98,9	
-18				98,4	
-17				97,9	
-16				97,2	
-15				96,3	
-14		99,9		95,3	89,8
-13		99,7		93,9	87,3
-12		99,4		92,4	84,7
-11		98,9		90,5	81,8
-10		98,1		88,3	78,9
-9		96,8		85,8	75,8
-8		95,0		82,9	72,8
-7		92,4		79,7	69,7
-6		89,0		76,2	НЕ ОЦІНЮЄТЬСЯ
-5		84,5		72,3	
-4		79,1		68,2	
-3		72,8		63,9	
-2	НЕВИЗНАЧЕНО		НЕВИЗНАЧЕНО		
-1					
0					
1	ПРАВДА	72,5	ПРАВДА	63,9	
2		87,5		68,2	
3		95,0		72,3	
4		98,2		76,2	
5		99,4		79,7	
6		99,8		82,9	
7		99,9		85,8	
8		більше 99,9		88,3	
9				90,5	
10				92,4	
11				93,9	
12				95,3	
13				96,3	
14				97,2	
15				97,9	
16				98,4	
17				98,9	
18				99,2	
19				99,4	
20				99,6	
21				99,7	
22				99,8	
23					
24					

**Результати застосування поліграфа в кримінальних розслідуваннях
викрадення зброї**

№ за порядком /Суб'єкт опитування	Бал за каналом EDA	Бал за каналом респіраторної активності (P1 та P2)	Бал за каналом серцево- судинної активності	Загальний бал за ESS-M	Апостеріорна ймовірність правди/обману, %	Отриманий результат	Причетність, повернення зброї, рішення суду
1	0	+1	+4	+5	72,3 (правда)	хибнонегативна помилка	<i>вирок суду, про причетність вказав свідок, зброю повернуто</i>
2	-10	0	-4	-14	95,3	DI	<i>вирок суду, зброю повернуто</i>
3	-10	0	-5	-15	96,3	DI	<i>свідок, зброю повернуто</i>
4	-10	-4	-4	-18	98,4	DI	<i>свідок, зброю повернуто</i>
5	-6	0	-4	-10	88,3	DI	<i>свідок, зброю повернуто</i>
6	-10	0	-2	-12	92,4	DI	<i>свідок, зброю повернуто</i>
7	-10	-1	+1	-10	88,3	DI	<i>свідок, зброю повернуто</i>
8	-10	-3	-5	-18	98,4	DI	<i>зброю повернуто</i>
9	-10	-4	0	-14	95,3	DI	<i>інформацію не надано, зброю не виявлено</i>
10	-4	0	-1	-5	72,3	DI	<i>інформацію не надано, зброю не виявлено</i>
11	-2	-2	0	-4	68,2	DI	<i>зізнання після додатково отриманих даних свідка цього дослідження, вирок суду, зброю повернуто</i>
12	+2	0	-3	-1	54,7	INC	<i>зброю повернуто</i>
13	-2	0	+2	0	50	INC	<i>свідок, зброю повернуто</i>
14	+2	0	+2	+4	68,2	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
15	+2	+2	-1	+3	63,9	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
16	+8	0	+1	+9	85,8	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
17	+4	+1	+4	+9	85,8	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>

18	+10	0	+3	+13	93,9	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
19	+4	0	+1	+5	72,3	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю не виявлено</i>
20	+2	0	+4	+6	76,2	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
21	+6	0	+5	+11	90,5	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
22	+8	+4	0	+12	92,4	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
23	+8	0	+4	+12	92,4	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
24	+10	0	+2	+12	92,4	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю не виявлено</i>
25	+8	0	+2	+10	88,3	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
26	+8	+1	0	+9	85,8	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
27	+2	0	+1	+3	63,9	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
28	+6	+3	+2	+11	90,5	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
29	+10	0	-3	+7	79,7	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
30	+4	0	+5	+9	85,8	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
31	+4	0	+2	+6	76,2	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
32	+2	0	+5	+7	79,7	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
33	+4	0	+2	+6	76,2	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
34	+6	0	+4	+10	88,3	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
35	+8	0	+4	+12	92,4	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
36	+10	0	+2	+12	92,4	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
37	+10	0	+1	+11	90,5	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
38	+8	0	0	+8	82,9	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
39	+2	+1	0	+3	63,9	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>
40	+10	0	0	+10	88,3	NDI	<i>інформацією не володіє, зброю повернуто</i>